

Nr 31

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående forskarutbildning och forskarkarriär m. m.; given Stockholms slott den 7 mars 1969.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att
dels anta härvid fogat förslag till förordning om ändring i studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401),
dels ock bifalla de förslag i övrigt om vilkas avlåtande till riksdagens föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Olof Palme

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås på grundval av 1963 års forskarutrednings huvudbetänkande (SOU 1966: 67—68) riktlinjer för reformering av forskarutbildningen och forskarkarriären m. m. Vidare föreslås en väsentlig förstärkning av det studiecociala stödet under forskarutbildningen.

Reformeringen av *forskarutbildningen* innebär att nuvarande licentiatexamen och doktorsgrad förs samman till en vetenskaplig examen, doktorsexamen. Studierna för denna examen skall läggas upp så att den effektiva studietiden kan begränsas till fyra år. En genomtänkt, systematiskt planerad utbildningsgång skall läggas upp för i princip varje enskild doktorand. I den nya forskarutbildningen avses inslaget av metodisk undervisning och handledning öka väsentligt.

Det nya utbildningssystemet föreslås träda i funktion den 1 juli 1969. Med hänsyn till det omfattande planeringsarbetet föreslås övergången ske successivt under en tvåårsperiod. Avsikten är vidare att de som börjat licentiatstudier skall antingen gå över till det nya utbildningssystemet eller avlägga licentiatexamen före den 1 juli 1971. Motsvarande kommer i princip att gälla fram till den 1 juli 1974 för den som nu arbetar på avhandling för doktorsgrad.

Studiefinansieringen föreslås bli löst enligt samma huvudlinjer som f. n., dvs. genom särskilda stipendier samt tjänster som assistent och amanuens. I fråga om

stipendierna föreslås en väsentlig kvalitativ förstärkning. Sålunda avses stipendierna få kontantbidrag av sammanlagt 12 500 kr. per år. Av detta belopp utgör 1 750 kr. studiebidrag inom ramen för det oavkortade studiemedelsbelopp, vilket ifrågavarande doktorander avses få rätt att erhålla. Förslag om en härav föranledd ändring i studiemedelsförordningen läggs fram. Därutöver förs fram förslag om att innehavare av det nya doktorandstipendiet skall erhålla efterlevandeskydd genom anslutning till statens grupplivförsäkring. Antalet stipendier avses öka successivt. För budgetåret 1969/70 beräknas medel för 50 nya stipendier.

Beträffande *forskarkarriären* föreslås i propositionen — mot bakgrund av den starka kritik som riktats mot utredningens förslag till ett i princip nytt karriär-system — endast vissa justeringar av nuvarande ordning. I propositionen föreslås att en betydande utbyggnad av antalet tjänster som forskarassistent och docent skall komma till stånd under de närmaste åren. Vidare föreslås — i syfte att docenternas anställningsförhållanden skall förbättras — att förlängt förordnande som docent skall kunna medges utöver nuvarande maximitid av sex à sju år. Nuvarande tjänster som forskardocent föreslås bli successivt avvecklade genom att tjänsterna den 1 juli 1969 omvandlas till personliga, icke tidsbegränsade tjänster för nuvarande innehavare. Enligt propositionen skall nuvarande tjänster som laborator (motsv.) från den 1 juli 1969 benämnas tjänster som biträdande professor. Innehavare av forskardocentur avses få möjlighet att gå över och få personlig tjänst som biträdande professor.

De i propositionen framlagda förslagen utgör ett *principprogram* för en successivt genomförd reform. Redan för den första etappen i reformarbetet — dvs. budgetåret 1969/70 — föreslås en väsentlig ökning av resurserna. Bl. a. möjliggörs inrättande av ett 100-tal nya forskartjänster inom universitetsorganisationen nästa budgetår. Medelsbehovet för budgetåret 1969/70 kommer till följd av de i propositionen framförda förslagen att öka med sammanlagt ca 8,7 milj. kr.

Förslag
till
Förordning
om ändring i studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401)

Härigenom förordnas, att 11 § studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §.

Det belopp _____ av basbeloppet.

Såsom den studerandes inkomst räknas den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminen eller, om studiemedel vid ett och samma tillfälle skola beviljas för mer än en termin, den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminerna, delad med antalet terminer. Värdet av naturaförmåner uppskattas efter regler som fastställas av Konungen. Studiemedel och allmänt barnbidrag anses icke såsom inkomst.

Såsom den studerandes inkomst räknas den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminen eller, om studiemedel vid ett och samma tillfälle skola beviljas för mer än en termin, den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminerna, delad med antalet terminer. Värdet av naturaförmåner uppskattas efter regler som fastställas av Konungen. Studiemedel, *doktorandstipendium* och allmänt barnbidrag anses icke såsom inkomst.

Vad i _____ makes inkomst.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1969. Äldre bestämmelser skall tillämpas även efter ikraftträdandet i fråga om doktorandstipendium till studerande som bedriver studier för vinnande av doktorsgrad.

*Utdrag av protokollet över utbildningsärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 7 mars
1969.*

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, LANGE, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTSOON.

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Palme, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *forskarutbildning och forskarkarriär m. m.* och anför.

I statsverkspropositionen (bil. 10 s. 347 och 363) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1969/70 beräkna

- a) till Vissa kostnader för reformerad forskarutbildning m. m. ett förslagsanslag av 8,6 milj. kr.,
- b) till Provisoriska åtgärder för forskarutbildning, forskarhandledning m. m. ett anslag av 2,3 milj. kr.,
- c) till Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier ett reservationsanslag av 8 186 000 kr.

Jag anhåller att nu få anmäla dessa frågor.

1. Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 5 juni 1963 tillkallade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet den 17 juni samma år sakkunniga för att utreda frågan om forskarutbildningen och forskarkarriären m. m. De sakkunniga (landshövdingen Erik Westerlind, ordf., professorn Bertil Agdur, professorn Bengt Borgström, universitetslektorn Inge Brinck, professorn Alvar Ellegård, numera preceptorn Nils Elvander, numera biträdande tekniske direktören Carl Olof Gabrielson, professorn Sven A. Nilsson, filosofie magistern Sven-Erik Strand, numera rektorn Ruth Sävhamn t. o. m. den 16 mars 1966 samt riksdagsmannen Stig Alemyr fr. o. m. den 29 juni 1964; direktiv se 1964 års riksdagsberättelse s. 311) antog benämningen *1963 års forskarutredning*. Utredningen har den 10 november 1966 lagt fram betänkandet *Forskarutbildning och forskarkarriär jämte bilagor* (SOU 1966: 67—68). Över betänkandet har, efter remiss, yttranden avgetts av försvarets forskningsanstalt, dåvarande medicinalstyrelsen, statskontoret, statistiska centralbyrån, konjunkturinstitutet, riksarkivet, kungl. biblioteket, riksantikvarieämbetet och statens historiska museum, skolöverstyrelsen, rikets allmänna kartverk, arbetsmarknadsstyrelsen, statens råd för byggnadsforskning, universitetskanslersämbetet, som överlämnat yttranden från vederbörande universitets- och högskolemyndigheter, statens medicinska forskningsråd, statens naturvetenskapliga forskningsråd, statens humanistiska forskningsråd, statens råd för samhällsforskning, statens råd för atomforskning, centrala studiehjälpnämnden, som överlämnat yttranden från studiemedelsnämnderna i Stockholm, Uppsala, Göteborg och Umeå, skogshögskolan, lantbrukshögskolan, statens råd för skogs- och jordbruksforskning, veterinärhögskolan, dåvarande statens tekniska forskningsråd, naturhistoriska riksmuseet, konsthögskolan, AB Atomenergi, forskningsbiblioteksrådet, offentlighetskommittén, 1965 års musei- och utställningssakkunniga, kompetensutredningen, industriforskningsutredningen, utredningen rörande utbildningen av bibliotekspersonal m. m., Apotekarsocieteten, direktionen för Handelshögskolan i Stockholm, Vetenskapsakademien, Ingenjörsvetenskapsakademien, dåvarande Svenska stadsförbundet, dåvarande Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska läkaresällskapet, Svenska tandläkare-sällskapet, Svenska teknologföreningen samt Sveriges industriförbund och Svenska arbetsgivareföreningen, vilka avgett gemensamt yttrande, Svenska civilekonomföreningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), som överlämnat yttranden från Universitetslärarförbundet, Sveriges forskardocentförbund och Sveriges docentförbund, Skogs- och lantarbetsgivareföreningen, Svenska bankföreningen, Kooperativa förbundet, Sveriges förenade studentkårer (SFS), Sveriges socialdemokratiska studentförbund, Sveriges konservativa studentförbund, Sveriges liberala studentförbund samt Centerns

studentförbund. Handelns arbetsgivareorganisation har instämt i det av Sveriges industriförbund och Svenska arbetsgivareföreningen gemensamt avgivna yttrandet. Därutöver har skrivelser inkommit från Skånes handelskammare, Sveriges samhällsvetareförbund samt Föreningen för vid statens naturvetenskapliga forskningsråd och statens råd för atomforskning anställda forskare.

I ett antal separata framställningar har vissa myndigheter och organisationer m. m. berört frågor som hänger nära samman med forskarutredningens förslag. Sålunda har Sveriges docentförbund hemställt om ändring av bestämmelserna rörande tillsättning av docent- och forskardocenttjänster vid universiteten och vissa högskolor. Över förslaget har efter remiss yttrande avgetts av universitetskanslersämbetet, som även överlämnat yttranden från ett flertal universitets- och högskolemyndigheter. Sveriges docentförbund har därjämte anhållit att — om tjänster som biträdande professor inrättas — dessa tjänster skall ledigförklaras och tillsättas efter sakkunniggranskning. Vidare har universitetslärarförbundet begärt att universitetslektorerna skall fogas in i den av forskarutredningen föreslagna nya forskarkarriären.

Forskningsrådets samarbetsdelegation har föreslagit viss ändring av bestämmelserna om statsbidrag till kostnader för vetenskapliga avhandlingar. I ärendet har yttrande avgetts av universitetskanslersämbetet. Vidare har ämbetet lagt fram förslag om ändrade bestämmelser rörande maximitid för innehav av doktorandstipendium vid odontologisk fakultet. Sveriges universitets- och högskoleamanuensers förbund har hemställt att ett antal licentiand- och doktorandstipendier skall inrättas i reserv för att kunna tagas i anspråk vid bortfall av forskarrekyteringstjänster.

Universitetskanslersämbetet har i vanlig ordning avgett anslagsframställningar för nästa budgetår avseende särskilda åtgärder för forskarutbildning samt stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier.

Beträffande åtskilliga av de förslag som förts fram av utredningen och remissinstanserna m. fl. fordras inte beslut av riksdagen. För överblickens och sammanhangets skull berörs emellertid även vissa av dessa förslag.

2. Nuläget

2.1 Forskarutbildningen

Forskarutbildning — innefattande självstudier, undervisning, avhandlingsarbete, handledning och examination — kan erhållas vid samtliga universitet och flertalet högskolor av den som avlagt akademisk grundexamen (motsv.). Den nuvarande forskarutbildningen omfattar i regel två nivåer — studier till licentiatexamen och därefter till disputation för doktorsgrad. Till forskarexamina räknas dock inte medicine eller veterinärmedicine licentiatexamen. Vidare saknas licentiatexamen vid odontologisk fakultet.

Kraven för licentiatexamen återfinns i examensstadgan för vederbörande fakultet eller utbildningslinje. Närmare anvisningar om kunskapsfordringar m. m. ges vid de filosofiska fakulteterna i studieplanen för resp. ämne. Normalstudietiden för licentiatexamen beräknas i dessa planer till fem à sex terminer efter avslutade studier för två eller tre betyg i motsvarande ämne i grundexamen. För licentiatexamen krävs normalt dels avlagd akademisk grundexamen, dels tentamen med lägst betyget Med beröm godkänd i det examensämne eller läroämne — vid teknisk fakultet huvudämne — som examen avses omfatta, dels en vetenskaplig avhandling, som av examinator bedömts med minst samma betyg. Vid bl. a. teknisk fakultet förekommer enbart Godkänd och Icke godkänd som avhandlingsbetyg. Avhandling för licentiatexamen skall under viss tid hållas tillgänglig för granskning av övriga ämnesrepresentanter samt den egna fakultetens medlemmar. För licentiatavhandlingar föreligger inte något publiceringstvång.

Villkoren för disputation för doktorsgrad regleras i universitetsstadgan. Doktorsgraden är inte en examen i egentlig mening utan kan snarare betecknas som en värdighet som förlänas vetenskapsmannen, sedan denne på grundval av en offentligt ventilerad avhandling ådagalagt vetenskaplig skicklighet. Några ytterligare kunskapsprov fordras i allmänhet inte. För att offentlighetskravet skall tillgodoses har granskningsproceduren utformats så att envar har möjlighet att vid disputationen föra fram synpunkter på de redovisade resultaten. Vidare stadgas att fakulteten eller sektionen skall utse särskild opponent, fakultetsopponent. Doktorsavhandling betygssätts efter en sexgradig betygsskala (Icke godkänd, Godkänd, Icke utan beröm godkänd, Med beröm godkänd, Med utmärkt beröm godkänd och Berömlig). Betyget bestäms av vederbörande fakultet eller sektion efter förslag av en betygsnämnd. Sådan nämnd består i regel av dels två för viss period utsedda fakultets- eller sektionsrepresentanter, dels vederbörande ämnesföreträdare.

Enligt gällande bestämmelser skall doktorsavhandling vara tryckt. Avhandlings-

författaren har möjlighet att få olika former av bidrag till framställningskostnaderna för doktorsavhandlingen. Bidragen fördelas av forskningsråden. Tryckningsbidrag utgår — under förutsättning att avhandlingen erhållit minst betyget Godkänd — normalt med 75 % av kostnaderna för tryckning av 500 exemplar av avhandlingen, av vilka i regel 330 skall levereras till vederbörande universitets- eller högskolebibliotek. Antalet sidor för vilka tryckningsbidrag kan erhållas är maximerat till 320 för s. k. monografiavhandling och 48 för s. k. sammanläggningsavhandling. Vidare utgår bidrag till kostnader för översättning till vissa främmande språk — alternativt språkgranskning — av hela avhandlingen eller en sammanfattning. Anslaget till bidrag till tryckning av doktorsavhandlingar uppgår budgetåret 1968/69 till 1,5 milj. kr.

Undervisningens omfattning på forskarutbildningsnivå vid de filosofiska fakulteterna fastställs i enlighet med de normer som godkänts av 1958 års riksdag (jfr prop. 1958:104, SU B 48, rskr B 76). Dessa innebär att undervisningen på högstadiet, dvs. för tre- och fyraåriga studerande samt licentiander och doktorander, skall vid ett deltagarantal per studiekurs av 20—50 studerande omfatta 100 à 150 — i undantagsfall 200 — timmar per år samt ha karaktär av s. k. professorsundervisning. Vid övriga fakulteter och högskolor är högstadieundervisningens omfattning inte närmare reglerad.

Fr. o. m. budgetåret 1964/65 har på grundval av ett förslag från forskarutredningen (jfr prop. 1964: 82, SU 95, rskr 215) ett särskilt anslag ställts till universitetskanslersämbetets förfogande för provisoriska åtgärder för forskarutbildning, forskarhandledning m. m. Anslaget, som för budgetåret 1968/69 har förts upp med 2,3 milj. kr., kan tas i anspråk för att bl. a. öka antalet timmar högstadieundervisning, inrätta extra universitetslektorat eller extra laboraturer samt anställa docentkompetenta personer att mot arvode meddela forskarhandledning.

Av undersökningar som utförts av forskarutredningen framgår att högstadieundervisningen är mest omfattande vid de filosofiska fakulteterna, framför allt i matematisk-naturvetenskapliga ämnen. Den vanligaste undervisningsformen är seminarium. I ämnen som arbetar med komplicerade metoder eller avancerad apparatur ges därutöver ofta speciella metod- och laborationskurser samt gruppundervisning. Även föreläsningar och exkursioner förekommer i vissa ämnen. Inom andra fakulteter och högskolor är undervisningen i allmänhet av mer blygsam omfattning och meddelas vanligen i form av seminarier. Mellan främst medicinska, naturvetenskapliga och tekniska ämnen förekommer tvärvetenskapligt samarbete i forskarutbildningen.

Handledning, dvs. icke schemabunden undervisning enskilt eller i grupp, utgör den väsentligaste formen av undervisning för licentiander och doktorander. För innehavare av vissa lärartjänster — främst professurer och laboraturer (motsv.) — ingår forskarhandledning i tjänsteåliggandena. Denna skyldighet är f. n. inte närmare fixerad. Om handledningen får stor omfattning, kan universitetskanslers-

ämbetet medge viss nedsättning av undervisningsskyldigheten. Förutom professorer och laboratorer deltar bl. a. docenter, forskardocenter och överläkare i handledningen.

Av forskarutredningens undersökningar framgår att omfattningen av handledning av licentiander och doktorander varierar avsevärt mellan olika utbildningslinjer. Skillnaderna kan dock vara ännu större mellan olika ämnen inom en fakultet än mellan skilda fakulteter. Vanligen har handledningen större omfattning för doktorander än för licentiander.Handledning i grupp förekommer sällan. Vid de teologiska, humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna samt vid handelshögskolorna är vidare antalet studerande per handledare förhållandevis stort.

Antalet licentiander och doktorander liksom antalet avlagda licentiatexamina och disputationsprov har ökat kraftigt under 1960-talet. Ökningen har dock varit relativt sett mindre än ökningen av det totala studerandeantalet. Från höstterminen 1961 till höstterminen 1967 ökade det totala studerandeantalet med närmare 140 %, medan antalet licentiander och doktorander steg med ca 80 %. Antalet licentiander och doktorander vid olika fakulteter och läroanstalter höstterminen 1967 framgår av följande sammanställning (preliminära uppgifter).

Fakultet (motsv.)	Licentiander		Doktorander	
	Aktiva	Samtliga	Aktiva	Samtliga
Humanistisk fakultet	1 098	1 462	270	461
historisk-filosofisk sektion	629	846	155	274
språkvetenskaplig sektion	469	616	115	187
Teologisk fakultet	59	121	28	49
Juridisk fakultet	44	52	6	10
Samhällsvetenskaplig fakultet	1 075	1 293	212	305
Handelshögskola	87	100	19	24
Medicinsk fakultet	—	—	728	776
Odontologisk fakultet	—	—	45	52
Farmaceutisk fakultet	33	36	5	6
Matematisk-naturvetenskaplig fakultet	1 384	1 540	558	705
matematisk-fysisk och kemisk sektion	903	977	309	370
biologisk-geografisk sektion	481	563	249	335
Teknisk fakultet	822	984	133	166
Lantbrukshögskolan	86	125	30	43
Veterinärhögskolan	—	—	34	35
Skogshögskolan	32	40	11	15
	4 720	5 753	2 079	2 647

Antalet licentiatexamina och disputationsprov under perioden 1951—1967 framgår av följande sammanställning.

Fakultet (motsv.)	1951—55		1956—60		1961—65 ¹		1966 ¹		1967 ¹	
	Lic.	Disp.	Lic.	Disp.	Lic.	Disp.	Lic.	Disp.	Lic.	Disp.
Humanistisk fakultet	450	214	498	183	612 ⁴	194	100	29	136	50
Teologisk fakultet ...	72	34	73	28	70	34	17	13	18	2
Juridisk fakultet ²	15	11	22	20	18	11	4	2	4	3
Samhällsvetenskaplig fakultet ³	—	—	—	—	76	25	77	12	91	24
Handelshögskola	11	3	25	3	26	6	8	1	15	1
Medicinsk fakultet ..	—	268	—	304	—	385	—	128	—	106
Odontologisk fakultet	—	20	—	16	—	23	—	6	—	6
Farmaceutisk fakultet	9	0	9	1	10	4	1	1	4	1
Matematisk-naturvetenskaplig fakultet ..	301	121	423	197	721	235	196	58	241	69
Teknisk fakultet	163	44	192	58	378	75	119	20	108	28
Lantbrukshögskolan .	34	8	37	14	52	21	14	7	9	4
Veterinärhögskolan .	—	18	—	23	—	26	—	7	—	6
Skogshögskolan	4	0	11	1	19	7	5	2	7	4
	1 059	741	1 290	848	1 982	1 046	541	286	633	304

¹ Preliminära uppgifter

² Juris licentiatexamen avläggs oftast strax före disputationen för doktorsgraden. Summan examina överstiger därför väsentligt antalet examinerade.

³ Samhällsvetenskapliga fakulteter inrättades den 1 juli 1964. För perioden dessförinnan redovisas samhällsvetare under humanistisk fakultet.

⁴ Inkl. examinerade i matematisk-naturvetenskapliga ämnen i Göteborg t. o. m. år 1962.

Studietiden för licentiatexamen och doktorsgrad varierar mellan olika utbildningslinjer. Under 1960-talet har en viss tendens till längre studietider kunnat märkas. Följande sammanställning visar medianvärdena i fråga om antalet terminer med aktiva studier för dem som avlagt licentiatexamen resp. disputationsprov under läsåren 1960/61—1965/66. Endast de studieinriktningar som representeras av minst 10 licentiat eller doktorer har tagits med.

Studieinriktning	Antalet terminer med aktiva studier (medianvärden)									
	Licentiat					Doktorer				
	60/61	61/62	62/63	64/65	65/66	60/61	61/62	62/63	64/65	65/66
Humanistisk fakultet ..	6,8	7,6	8,3	10	9	7,7	7,7	7,9	9	9
historisk-filosofiska ämnen	7,3	7,4	8,3	10	8	6,8	..	9,2	8,5	8
språkvetenskapliga ämnen	6,4	9,0	10	11	11	7,5	..	7,8	..	9
Teologisk fakultet	5,3	7,4	7,2	8	7
Samhällsvetenskaplig fakultet	8	9	7	9
pedagogik och psykologi	6,7	6,9	6,5	7,5	8	6,5	..
övriga ämnen	6,3	7,6	8,5	8	9	7	8
Medicinsk fakultet ...	—	—	—	—	—	6,2	7,5	7,3	9	9
Matematisk-naturvetenskaplig fakultet	6,5	6,8	7,4	8	8	7,0	7,8	6,6	8	7
matematik och fysisk-kemiska ämnen ..	6,3	6,5	7,7	8	8	5,8	7,8	6,0	9	6
biologisk-geografiska ämnen	6,9	7,3	7,1	8	8	8,0	7,5	9,0	7	8
Teknisk fakultet	5,7	6,9	6,5	7,5	7	6,5	6,5	7
	6,4	7,1	7,4	8	8	6,7	7,4	7,1	8	9

Anm. Uppgifter för läsåret 1963/64 saknas.

2.2 Studiefinansieringen

De direkta statliga bidragen till studiefinansieringen på forskarutbildningsnivå utgörs företrädesvis av stipendier, s. k. forskarrekyterande tjänster och studiemedel.

För främjande av högre vetenskapliga studier utgår licentiant- och doktorandstipendier. Licentiantstipendium uppgår f. n. till 6 500 kr. per år och doktorandstipendium till 9 500 kr. per år. Beloppen är avsedda för nio månaders studier. Sedan budgetåret 1964/65 finns möjlighet att erhålla s. k. tilläggsstipendium för studier under de övriga tre månaderna. Licentiantstipendium kan innehas i högst två år och doktorandstipendium i högst tre år. Vid juridisk, medicinsk och odontologisk fakultet samt vid veterinärhögskolan finns endast doktorandstipendium, som dock — frånsett vid de odontologiska fakulteterna — får innehas maximalt fyra år. Med innehav av stipendium får förenas viss begränsad tjänstgöring under förutsättning att denna verksamhet av den stipendieutdelande myndigheten inte bedöms i avsevärd grad hindra det vetenskapliga arbetet. Enligt anvisningarna får tjänstgöringen i regel inte överstiga 10 timmar lärartjänst eller 15 timmar annat arbete per vecka. Tjänstgöring vid läroanstalten bör inte ha större omfattning än den som är förenad med tjänst som tredje amanuens.

Budgetåret 1968/69 är antalet licentiantstipendier 446 och antalet doktorandstipendier 379. Därutöver disponerar universitetskanslersämbetet ett betydande belopp som en rörlig reserv, vilken ämbetet kan använda för kompletterande stipendiering. För budgetåret 1968/69 har under åttonde och nionde huvudtitlarna anvisats sammanlagt 8 356 000 kr. till licentiant- och doktorandstipendier.

Forskarrekryteringstjänsterna utgörs huvudsakligen av assistent- och amanuensjänster. Dessa är konstruerade på sådant sätt att en del av tjänstgöringsskyldigheten tas ut i form av undervisning, forskning eller s. k. allmänt institutionsarbete vid vederbörande institution, medan resterande del skall tas i anspråk för assistenternas egna studier eller egen forskning. Assistenttjänsterna är heltidstjänster. Av sin tjänstgöringsskyldighet skall assistenterna fullgöra 1 000 timmar per år vid institutionen. Vid assistenttjänst tillämpas reglerad befordringsgång. Assistent som avlagt akademisk grundexamen erhåller under de första två terminerna lön enligt U 10, varefter han under tre terminer är placerad i U 12. Därefter sker uppflyttning till U 14. Förste amanuensjänst är en halvtidstjänst. Av tjänstgöringsskyldigheten skall 600 timmar per år fullgöras vid institutionen. Befordringsgången är densamma som vid assistenttjänst, men lönen utgår med halva beloppet. Andre och tredje amanuensjänsterna är arvodestjänster på deltid. Tjänstgöringsskyldigheten vid institutionen är för båda tjänstetyperna 400 timmar per år. Arvodet för andre amanuens är $\frac{1}{3}$ och för tredje amanuens $\frac{1}{4}$ av lönen i U 10, om vederbörande avlagt akademisk grundexamen. För de odontologiska fakulteterna i Lund och vid karolinska institutet gäller den särskilda bestämmelsen,

att tjänstgöringsskyldigheten för assistent och förste amanuens vid klinisk-odontologisk institution skall omfatta ca 675 timmar per år.

Antalet assistenttimmar som kan föras samman till tjänster regleras vid filosofisk fakultet på två olika vägar. En mindre del av timmarna är avsedda för forskning och allmänt institutionsarbete. Dessa beräknas efter vissa schabloner med hänsyn till antalet professorer och laboraturer (motsv.) vid institutionen. Övriga assistenttimmar tilldelas ämnet för undervisning. Antalet sådana timmar regleras av den s. k. universitetsautomatiken och är alltså primärt beroende av antalet studerande på lågstadiet och inte av forskarrekruteringsbehovet i resp. ämne. Även vid flertalet övriga fakulteter — särskilt de medicinska och tekniska — grundas tilldelningen av assistenttimmar i mycket stor utsträckning på behovet av undervisning på grundexamensnivå.

Budgetåret 1967/68 uppgick antalet assistent- och amanuens-tjänster resp. assistenttimmar — uttryckt i assistenttjänster — till ca 2 500 vid läroanstalter inom universitetskanslersämbetets verksamhetsområde samt vid jordbrukets högskolor. Fördelningen på de olika fakulteterna och högskolorna framgår av följande sammanställning.

Fakultet (motsv.)	Antal assistent- tjänster
Humanistisk fakultet	150
Teologisk fakultet	8,5
Juridisk fakultet	19
Samhällsvetenskaplig fakultet	317
Handelshögskola	16,5
Medicinsk fakultet	256
Odontologisk fakultet	169
Farmaceutisk fakultet	23
Matematisk-naturvetenskaplig fakultet	721
Teknisk fakultet	726
Lantbrukshögskolan	50
Veterinärhögskolan	17
Skogshögskolan	27,5

Ytterligare ett betydande antal forskarrekruterande tjänster på assistentnivå bekostas — främst inom de naturvetenskapliga ämnesområdena — via forskningsanslag från forskningsråd.

Även forskarassistenttjänsterna kan betraktas som forskarrekruterings-tjänster. Dessa motiverades ursprungligen med bl. a. behovet av att stimulera rekryteringen till doktorandstudier. I det följande lämnas en närmare beskrivning av denna tjänstetyp.

Vid universitetens filosofiska fakulteter tilldelas flertalet ämnen, på grundval av organisationsplaner eller motsvarande, viss timarvoderad undervisning. Mycket

vanligt är att licentiander och doktorander förordnas att meddela sådan undervisning. Ersättning för undervisning av detta slag utgör en viktig möjlighet till försörjning under pågående forskarutbildning.

Den som genomgår forskarutbildning har liksom andra studerande vid universitet och högskolor möjlighet att erhålla s t u d i e m e d e l. Dessa är indexreglerade och utgår årligen med 140 % av basbeloppet enligt lagen om allmän pensionsförsäkring. Basbeloppet är f. n. 5 800 kr. Studiemedelsbeloppet är alltså 8 120 kr. i dagens penningvärde. Av studiemedlen utgår 1 750 kr. per år som bidrag. Bidragsbeloppet är inte indexreglerat. Resterande del av studiemedlen är återbetalningspliktiga. Om den studerande har försörjningsplikt gentemot barn utgår återbetalningspliktigt barn tillägg med 25 % av basbeloppet per år och barn. Studiemedlen reduceras efter särskilda regler med hänsyn till den sökandes — och i förekommande fall makes — ekonomiska förhållanden. Som inkomst räknas härvid bl. a. licentiand- och doktorandstipendium. Reduktionen börjar beträffande egen inkomst vid 80 % och i fråga om makes inkomst vid 280 % av basbeloppet per år.

Enligt studiemedelsförordningen skall studiemedel inte utgå, om den studerande fyllt 40 år eller om han tidigare erhållit studiemedel i 16 terminer. Undantag kan dock medges om särskilda skäl föreligger. Vid tillämpningen av dessa bestämmelser betraktar myndigheterna framgångsrika licentiand- och doktorandstudier som särskilda skäl. En av forskarutredningen gjord undersökning avseende höstterminen 1965 visar emellertid att endast ett mycket litet antal licentiander och doktorander erhåller studiemedel, främst beroende på att en majoritet av dem som genomgår forskarutbildning har inkomster av sådan omfattning att reduktionen av studiemedlen blir fullständig.

2.3 Forskarkarriären

I det följande ges en kort beskrivning av den nuvarande forskarkarriären, varmed avses — i överensstämmelse med forskarutredningens definition — de tjänster vid universitetet och högskolorna samt vid de statliga forskningsråden, för vilka forskning är ett tjänsteåliggande. För översiktens skull har dock även universitetslektoraten tagits med.

Forskarkarriären vid universitet och högskolor har av tradition karaktär av ett genomströmningssystem. Relativt få fasta topptjänster är målet för en förhållandevis lång meritering. Sluttjänsterna — karriärens enda fasta tjänster — är professurer, laboraturer, precepturer, prosekturer, observaturer samt vissa tjänster som lärare i medicinska ämnen. Vägen till dessa går vanligen via skilda tidsbegränsade tjänster, i första hand forskarassistent-, docent- och forskardocenttjänster men även via särskilda forskartjänster vid forskningsråden. Vid de medicinska och

odontologiska fakulteterna samt vid bl. a. lantbruks- och skogshögskolorna finns härutöver ett antal andra för verksamheten särskilt avpassade tjänstetyper.

Professorer, laboratorer (motsv.), forskardocenter och docenter har i regel både forskning och undervisning som tjänsteåligganden. Innehavare av forskningsråds-tjänst har däremot vanligen ingen undervisningsskyldighet.

För forskarassistenttjänst krävs licentiatexamen eller motsvarande vetenskaplig kompetens. Forskarassistenttjänsterna motiverades ursprungligen med behovet av att fylla luckan i forskarkarriären mellan assistent- och docenttjänsterna. De skulle vidare kunna erbjuda forskarbegåvningar möjlighet att stanna kvar i forskningsarbete efter avlagd licentiatexamen.

Forskarassistent förordnas för en period av högst tre år i sänder. Förordnandet kan efter hand förlängas till en sammanlagd tid av maximalt nio år. Tjänstgörings-skyldigheten är 800 timmar per år då den fullgöres i form av enbart institutionsarbete och 198 timmar då den fullgöres i form av enbart undervisning. Denna skall såvitt möjligt fullgöras på högstadiet. Forskarassistenttjänsterna är placerade i Ue 17. Ofta förordnas docentkompetent forskare på forskarassistenttjänst. Denne får då lön motsvarande den han skulle haft som innehavare av extra ordinarie docenttjänst.

Docenttjänsterna är i första hand rekryterings- och speciminerings-tjänster. Avsikten med denna tjänstetyp har varit att välmeriterade, huvudsakligen yngre forskare skulle beredas möjlighet att för en begränsad tid så gott som helt ägna sig åt forskning. För docentur krävs att vederbörande har styrkt sin vetenskapliga skicklighet, vilket i realiteten innebär krav på kvalificerat betyg på doktorsavhandlingen. Förordnande på tjänst som docent meddelas för en period av tre år och förnyas i regel för ännu en treårsperiod. Ytterligare förlängning under kortare tid är möjlig, om särskilda skäl föreligger. Undervisningsskyldigheten är begränsad till 75 timmar per läsår. Vissa möjligheter finns till såväl omvandling av undervisningsskyldigheten till handledning som nedsättning av undervisningsskyldigheten för examination. Docent har vidare möjlighet att under en termin av varje förordnandeperiod erhålla partiell tjänstebefrielse för att ägna sig åt enbart forskning. Docenttjänst är placerad i Ue 20.

För att en docent skall kunna erhålla forskardocenttjänst krävs att vederbörande genom vetenskapliga arbeten visat utmärkt forskarbegåvning. Sådan tjänst kan innehas under två treårsperioder. Undervisningsskyldigheten är 25 timmar per läsår. Forskardocenttjänst är placerad i Ue 20. Till innehavare utgår därjämte viss avlöningsförstärkning.

Universitetslektoraten är lärartjänster med undervisning som huvudsaklig arbetsuppgift. Ett betydande antal lektorat har inrättats som ordinarie tjänster. Vid de filosofiska fakulteterna är emellertid antalet extra universitetslektorat relativt stort. Extra universitetslektor förordnas för högst tre år i sänder.

För behörighet till ordinarie universitetslektorat krävs godkänt disputationssamt dokumenterad pedagogisk skicklighet. Inom flera ämnesområden — framför allt inom humanistisk fakultet — är innehavarna av de ordinarie universitetslekt-

raten till övervägande delen docentkompetenta. Undervisningsskyldigheten för universitetslektor uppgår till 396 timmar per år. Viss nedsättning av denna skyldighet kan erhållas med hänsyn till bl.a. omfattande examination, framställning av undervisningsmateriel och förordnande som studierektor. Ordinarie universitetslektor erhåller lön enligt U 22: 25, ortsgrupp 5.

Professurer och laboraturer (motsv.) är forskarkarriärens topptjänster. I tjänstinnehavarnas skyldigheter ingår — förutom forskning— undervisning, handledning, examination och administration. Undervisningsskyldigheten för professor och laborator (motsv.) uppgår f. n. till 132 timmar per läsår. Konsistoriet kan emellertid minska professors undervisningsskyldighet med högst 16 timmar per läsår, om så fordras på grund av examination eller andra liknande prov. Efter särskild prövning kan universitetskanslersämbetet medge professor eller laborator (motsv.) ytterligare nedsättning av undervisningsskyldigheten, dock i regel med sammanlagt högst 45 timmar. Professor och laborator kan vidare erhålla partiell tjänstebefrielse motsvarande en termin under varje period av fem år. Professur är placerad i Uo 27 och laboratur i Uo 22: 25, ortsgrupp 5.

Forskartjänsterna vid forskningsråden utgörs av dels s. k. särskilda forskartjänster, dels extra ordinarie professurer och laboraturer. De vanligaste tjänsterna vid de under utbildningsdepartementet lydande forskningsråden är de särskilda forskartjänsterna. Vederbörande forskningsråd äger att besluta om ämnesområde för dessa tjänster. De tillsätts av universitetskanslersämbetet. Förordnandet avser en tid av tre år men kan förlängas med ytterligare högst tre år. Särskild forskartjänst är placerad i Ue 20. Till innehavaren utgår därjämte viss avlöningsförstärkning.

Extra ordinarie professurer och laboraturer har funnits vid forskningsråden sedan budgetåret 1963/64. Innehavarna av dessa tjänster leder särskilda forskargrupper vid råden. Forskningsråden har vidare — i växlande omfattning — inrättat särskilda arvdestjänster för kvalificerade vetenskapsmän.

Antalet forskartjänster vid läroanstalter inom universitetskanslersämbetets verksamhetsområde samt vid Handelshögskolan i Stockholm budgetåret 1968/69 framgår av följande sammanställning.

Fakultet (motsv.)	Tjänstetyp					
	Professur	Ordinarie laboratur (motsv.)	Forskar-docentur	Docentur	Forskar-assistent-tjänst	Ordinarie universitetslektorat
Humanistisk fakultet	105 ¹	1	16	90	—	84
Teologisk fakultet	17	—	3	14	—	—
Juridisk fakultet	34 ²	15	3	16	4	1
Samhällsvetenskaplig fakultet (motsv.)	61 ³	7 ⁴	7	38	42	134
Handelshögskolan i Stockholm	14	2	—	4	—	2
Medicinsk fakultet	194 ⁵	88 ⁶	18	67	94	20
Odontologisk fakultet	29	19	—	5	13	2
Farmaceutisk fakultet	7	1	—	2	4	—
Matematisk-naturvetenskaplig fakultet	108 ⁷	27 ⁸	16	90	47	100
Teknisk fakultet	200 ⁹	37 ¹⁰	3	17	15	149
	769	197	66	343	219	492

¹ Varav en betalas med icke-statliga medel. Härtill kommer en icke personalförtecknad tjänst, som betalas av icke-statliga medel samt en tjänst vid Nordiska museet.

² Härtill kommer en icke personalförtecknad tjänst, som betalas av icke-statliga medel.

³ Härtill kommer fyra tjänster vid lärarhögskolorna samt en vid nordiska institutet för samhällsplanering.

⁴ Varav två vakanssatta. Härtill kommer två tjänster vid lärarhögskolorna.

⁵ Härtill kommer dels en tjänst vid gymnastik- och idrotthögskolan i Stockholm, dels en icke personalförtecknad tjänst, som betalas av icke-statliga medel.

⁶ Varav två vakanssatta. Härtill kommer två tjänster vid gymnastik- och idrotthögskolan i Stockholm. Härutöver finns fyra extra ordinarie tjänster som laborator (motsv.).

⁷ Härtill kommer tre icke personalförtecknade tjänster som betalas av icke-statliga medel samt sju tjänster vid naturhistoriska riksmuseet.

⁸ Varav tre vakanssatta.

⁹ Varav två betalas av icke-statliga medel. Härtill kommer två tjänster vid nordiska institutet för samhällsplanering.

¹⁰ Varav en vakanssatt.

Antalet forskartjänster vid de till utbildningsdepartementet hörande forskningsråden budgetåret 1968/69 framgår av följande sammanställning.

Inriktning	Tjänstetyp		
	E. o. professur	E. o. laboratur	Särskild forskartjänst
Medicinsk forskning	8	4	23
Humanistisk forskning	—	—	5
Samhällsvetenskaplig forskning	1	—	9
Naturvetenskaplig forskning	3	—	20
Atomforskning	1	—	5
	13	4	62

2.4 Tillsättningsförfarandet

Professurer och laboraturer (motsv.) vid universitet och högskolor tillsätts efter antingen ansökan eller kallelse. När sådan tjänst kungjorts ledig till ansökan och sedan ansökningarna efter högst fyra veckor kommit in till vederbörande rektorsämbete, inhämtas förslag till i regel tre sakkunniga från andra berörda fakulteter eller sektioner inom landet. På grundval av dessa förslag utser den av tillsättningsärendet berörda fakulteten eller sektionen tre eller — efter universitetskanslersämbetets medgivande — fyra sakkunniga att granska de sökandes vetenskapliga meriter. De sakkunniga, som har att fullgöra sin granskning inom sex månader, kan med hänvisning till detta uppdrag erhålla tjänstledighet under högst tre månader.

Om tillsättningsärendet har sin grund i plötsligt uppkommen vakans eller avser en nyinrättad tjänst, har de sökande — innan sakkunnigtiden börjar löpa — rätt att erhålla särskild specimenstid under tre månader för att då slutföra pågående forskningsarbeten.

Vid tillsättning av tjänst som professor eller laborator skall fästas avseende enbart vid graden av vetenskaplig skicklighet. I denna skall inbegripas skicklighet att meddela vetenskaplig undervisning. Undervisningsskickligheten prövas — då det inte är fråga om tillsättning efter kallelse — genom s. k. lärarprov. Efter framställning från fakultet eller sektion kan konsistoriet befria sökande från skyldighet att avlägga lärarprov.

Var och en av de sakkunniga skall i sitt utlåtande dels bedöma samtliga sökandes kompetens för tjänsten, dels med kortfattad motivering ange placeringen mellan de tre enligt hans mening främsta sökandena. För bedömning av viss del av sökandes produktion kan de sakkunniga begära att specialsakkunnig tillkallas. Specialsakkunnig skall avge utlåtande inom sex veckor. Sakkunnigutlåtandena, som är offentliga, ligger till grund för fakultetens eller sektionens tjänsteförslag.

Tjänst som professor eller laborator kan emellertid — som nyss nämnts — tillsättas även efter kallelse. Förslag om kallelse kan väckas av fakultets- eller sektionsledamot, som är röstberättigad i ärendet, senast två veckor efter ansöknings- tidens utgång. Sådant förslag skall — i förekommande fall efter en för sökande avkortad särskild specimenstid av en månad — prövas av de sakkunniga, som har att avge yttrande inom sex veckor. Om kallelseförslag inte leder till att tjänsten blir tillsatt, återgår ärendet till de sakkunniga. Ny sakkunnigtid om sex månader skall då räknas samt dessutom — om någon av de sökande begär det — ny specimenstid om tre månader.

När slutlig behandling i fakultet eller sektion av tillsättningsärende avser prövning av kallelseförslag, skall var och en av fakultetens eller sektionens röstberättigade ledamöter ange, om han anser att tillräckliga skäl för kallelse föreligger. För att kallelseförslag skall antagas, krävs att det biträds av minst $\frac{2}{3}$ av samtliga röstande och att antalet bifallsröster överstiger hälften av antalet professors-

tjänster inom fakulteten eller sektionen. Vid slutlig behandling av ansökningar till professur eller laboratur skall var och en av fakultetens eller sektionens röstberättigade ledamöter yttra sig om varje sökandes skicklighet till tjänsten samt nämna tre sökande — i den mån så många enligt hans mening kompetenta sökande finns — i den ordning han anser dem böra komma i fråga. Sedan omröstning i tillsättningsärendet avslutats, skall handlingarna sändas in till universitetskanslersämbetet, som med eget yttrande överlämnar ärendet till Kungl. Maj:t för slutligt avgörande.

Universitetslektorat tillsätts efter ansökan. Den berörda fakulteten eller sektionen avger förslag till innehavare. Detta förslag kan uppta en, två eller tre av de sökande i den ordning de anses böra komma i fråga. Ansökningshandlingarna och förslaget sänds därefter till universitetskanslersämbetet, som med eget yttrande överlämnar ärendet till Kungl. Maj:t för avgörande.

Tjänst som docent eller forskardocent tillsätts efter ansökan. Befordringsgrund för båda dessa tjänstetyper är graden av vetenskaplig skicklighet. Behörig sökande är i båda fallen den som utnämnts till docent vid den läroanstalt, till vilken tjänsten är knuten. Tjänsterna tillsätts av konsistoriet. Förslag till innehavare av docent- eller forskardocenttjänst upprättas av vederbörande fakultet eller sektion. I fråga om docenttjänst skall i de fall flera sökande finns den utses som prövas vara den vetenskapligt mest meriterade inom det ämne eller den grupp av ämnen som tjänsten avser. Forskardocentur ledigförklaras för sökande inom ett helt fakultetsområde. Forskardocenturen är — till skillnad från flertalet docenttjänster — inte knuten till visst ämne. För varje sökande, som inte uppenbart saknar kompetens, skall fakulteten utse två sakkunniga. Dessa har att avge utlåtande inom högst sex veckor.

Forskarassistenttjänst tillsätts av vederbörande konsistorium. Förslag till innehavare av ledigförklarad tjänst upprättas av vederbörande fakultet eller sektion.

3. Utredningen

I det följande lämnar jag en kort redovisning av utredningens förslag. I fråga om närmare motiveringar tillåter jag mig att hänvisa till utredningens huvudbetänkande (SOU 1966: 67).

3.1 Forskarutbildningen

Av forskarutbildningen (s. 42—84) bör enligt utredningens mening krävas att den blivande forskaren skall ges dels bred metodisk skolning och orientering om forskningsfronten inom det aktuella ämnesområdet, dels kunskaper och färdigheter som gör det möjligt för vederbörande att inom den föreskrivna tiden författa en doktorsavhandling av god kvalitet. Avhandlingen, som är det viktigaste momentet i utbildningen, skall baseras på ett självständigt vetenskapligt arbete av betydelse för forskningen inom den aktuella vetenskapsgrenen. Utredningen konstaterar att det kan bli svårt att förena de båda huvudkraven inom en begränsad tidsram. För att man skall nå bredd i utbildningen fordras en vid och allmän inriktning av innehållet, medan forskningsinsatsen kräver att utbildningen innehåller också starkt specialiserade moment. Utredningen föreslår — med beaktande av uttalandena i direktiven och efter internationella jämförelser — en utbildningstid av fyra år från grundexamen till den nya doktorsexamen. På kortare tid kan enligt utredningens bedömning en ändamålsenlig forskarutbildning av internationellt godtagbar standard inte hinnas med. Utredningen framhåller att den föreslagna studietiden bör uppfattas som normalstudietid, under förutsättning att studierna bedrivs på heltid. För studerande som innehar tjänst som assistent räknar utredningen med att studietiden till doktorsexamen bör vara fem år. Om denna studietid skall kunna hållas, måste berörda assistenter enligt utredningen befrias från rutinadministrativa uppgifter, något som i sin tur kräver förstärkning av biträdesresurserna.

De studerande bör enligt utredningens förslag normalt kunna avlägga doktorsexamen vid ca 28 års ålder. Utredningen betonar emellertid att individuella avvikelser från normalstudietiden — såväl uppåt som nedåt — kommer att inträffa beroende på exempelvis den enskilde doktorandens forskarbegåvning och studieintensitet eller på avhandlingsämnets karaktär.

Utredningsledamoten Agdur hävdar i ett särskilt yttrande att det är orealistiskt att slå fast att utbildningen fram till doktorsexamen skall omfatta fyra år. En utbildningstid av denna längd skulle visserligen kunna vara ett lämpligt riktmärke, men betydande variationer måste tolereras, framhåller Agdur.

Den forskarutbildning som utredningen föreslår bygger i vissa fall på en förbättrad kunskapsgrund jämfört med nuvarande förhållanden. Utredningen fram-

håller att inom vissa fakulteter endast en del grundexamina kan utgöra bas för forskarutbildning. För en akademisk grundexamen, varifrån forskarutbildningen skall starta, använder utredningen begreppet basexamen. Inom teologisk och filosofisk fakultet skall basexamen innehålla minst tre betyg i det examensämne som forskarutbildningen skall omfatta. För medicinsk fakultet föreslår utredningen att medicine kandidatexamen i ett huvudsakligen oförändrat studiesystem flyttas till det fjärde studieårets slut och utgör dels basexamen för forskarutbildning i medicinskt teoretiska ämnen, dels grund för fortsatta studier till ämbetsexamen. För teknisk fakultet har utredningen övervägt tanken att införa en helt ny basexamen, benämnd teknisk kandidatexamen, vid sidan av civilingenjörsexamen och teknisk magisterexamen. I fråga om övriga fakulteter räknar utredningen med att nuvarande grundexamina även fortsättningsvis kommer att utgöra ett lämpligt underlag för forskarutbildning.

För antagning till forskarutbildning bör enligt utredningen krävas endast avlagd basexamen eller motsvarande kunskaper. Vid urvalet bland de sökande bör dessas förmåga att tillgodogöra sig utbildningen vara avgörande, framhåller utredningen. Den avstår dock — bl. a. med hänsyn till att omläggning av studiegången till grundexamen är aktuell vid flera fakulteter — från att föreslå något system för hur gallringen bör ske. Enligt utredningen bör universitetskanslersämbetet söka åstadkomma viss enhetlighet i fråga om urvalskriterierna. Vederbörande institution måste emellertid, betonar utredningen, få betydande frihet att själv besluta om antagning av doktorand. Utredningen föreslår att sådant beslut fattas av prefekten efter samråd med övriga ordinarie lärare vid institutionen.

Forskarutbildningen skall leda fram till doktorsexamen. Med hänsyn till arbetsmarknadens behov men även av pedagogiska skäl föreslår utredningen att de studerande halvvägs till doktorsexamen skall ges möjlighet att avlägga en frivillig mellanexamen, benämnd magisterexamen. Om speciella skäl föreligger, skall universitetskanslersämbetet kunna besluta att mellanexamen skall vara obligatorisk vid viss fakultet eller sektion. Vid fakultet där mellanexamen bedöms inte fylla något arbetsmarknadsbehov bör ett införande av denna examen anstå. Utredningen stryker vidare under att doktoranden vid val av fakultet för sin forskarutbildning bör vara i princip obunden av vid vilken fakultet eller högskola han avlagt basexamen. Disputation för doktorsexamen föreslås äga rum vid den fakultet som svarat för forskarutbildningen. Den nuvarande fakultetsbenämningen av forskarexamen föreslås bli avskaffad. I stället bör vederbörande förklaras vara magister eller doktor i visst ämne. Därjämte föreslår utredningen att disputation på s. k. gemensam avhandling skall tillåtas. Som villkor för detta måste man dock — anser utredningen — kräva att vederbörande författares insatser kan klart särskiljas.

Enligt utredningens mening bör — som redan nämnts — forskarutbildningen ges större bredd än f. n. Av detta skäl föreslår utredningen att undervisningen i framtiden utöver hittills förekommande moment — främst seminarier — byggs upp med ett antal differentierade och delvis starkt specialiserade kurser. Under-

visningen bör dock enligt utredningen i princip vara frivillig, bl. a. med hänsyn till de studerande som bedriver sitt forskningsarbete utanför läroanstalten. De undervisningsmoment — företrädesvis seminarier och vissa metodkurser — som avses ge doktoranden en allmän vetenskaplig skolning bör vara gemensamma för samtliga doktorander i ämnet. På kurser av detta slag bör kunskapskontrollen vara obligatorisk — framhåller utredningen — eftersom de kunskaper som avses bli meddelade genom dessa kurser skall tjäna som bas för den fortsatta, differentierade utbildningen. I denna bör enligt utredningen tyngdpunkten läggas på huvudsakligen sådana kurser som är inriktade på det individuella avhandlingsarbetet, något som självfallet leder till att kraven på kursernas omfattning och innehåll kommer att variera högst väsentligt. För denna del av utbildningen kan således ett rikt sortiment av kurser tänkas förekomma. Bland dessa skall de studerande kunna välja sådana som ter sig lämpliga med hänsyn till deras studieinriktning. För att en ökad differentiering och specialisering skall komma till stånd finner utredningen det angeläget — och inom vissa ämnesområden nödvändigt — att samarbete etableras mellan såväl fakulteter som lärosäten. De studerande skall i princip tillåtas bevista önskad kurs, oavsett inom vilket examensämne eller vid vilken läroanstalt kursen ges. Utredningen anser att utbildningen genom en sådan integration sannolikt kan göras mycket varierad, samtidigt som kostnaderna kan begränsas. Enligt utredningen bör man vidare sträva efter att skapa möjligheter för de studerande att efter behov delta i specialiserade utbildningsmoment vid läroanstalter i utlandet, i första hand de övriga nordiska länderna.

Med stöd av undervisningen skall de studerande enligt utredningen läsa in en litteraturkurs (läskurs). Denna bör inriktas mot i första hand sådana arbeten som varit nyorienterande i metodiskt avseende eller i fråga om ämnesval. Läskurs skall enligt utredningens uppfattning förekomma i all forskarutbildning.

För att illustrera sin uppfattning om hur forskarutbildningen lämpligen kan organiseras redovisar utredningen ett antal s. k. typlaner (jfr SOU 1966: 68 s. 10—114), som utarbetats av utredningens ämnesexperter inom olika områden. Enligt utredningens mening bör undervisningen så långt möjligt koncentreras till den första delen av utbildningstiden, så att den senare delen kan lämnas fri för avhandlingsarbetet. Vissa undervisningsmoment — särskilt seminarieundervisningen — bör dock som f. n. pågå kontinuerligt under hela utbildningstiden. Utredningen pekar vidare på att undervisningsvolymen varierar avsevärt mellan olika typlaner. Även om riktpunkten varit att komma fram till en pedagogiskt sett optimal undervisningsvolym, är det — betonar utredningen — uppenbart att en sådan inte kan objektivt fastställas. En fastare grund för dimensioneringen av undervisningen kan erhållas först efter en tids erfarenhet av hur det nya systemet fungerar.

Under sitt avhandlingsarbete skall doktoranderna enligt utredningen ges väsentligt förbättrad forskarhandledning. För att handledningen både kvalitativt och kvantitativt skall kunna hållas på en hög nivå föreslår utredningen, att varje huvud-

handledare normalt skall behöva ta ansvar för endast fem à sex studerande samtidigt. Om doktoranderna är deltidsstuderande, bör antalet handledda kunna ökas i motsvarande mån. När man vid en institution tagit i anspråk tillgängliga resurser för handledning, skall detta anmälas till universitetskanslersämbetet. Enligt utredningen skall ämbetet därefter — mot bakgrund av en samlad bedömning av situationen vid andra motsvarande institutioner — avgöra om intaget till forskarutbildning vid förstnämnda institution skall spärras eller om ytterligare resurser skall tilldelas denna för tillfällig förstärkning av utbildningskapaciteten.

Med tanke på att behovet av handledning varierar kraftigt både mellan olika individer och mellan olika perioder för samma individ finner utredningen det inte ändamålsenligt att föreslå någon norm för handledningens omfattning. Enligt utredningen bör vidare huvudhandledaren biträddas av en för varje elev utsedd handledargrupp. Denna grupp, som bör bestå av tre personer med vetenskaplig kompetens inom det eller de områden som utbildningen omfattar eller berör, skall ansvara för att doktoranden erhåller en lämplig forskningsuppgift och tillgång till erforderlig utrustning och biträdeshjälp. Genom denna konstruktion blir mer än en person formellt ansvarig för att handledningen omhändertas på ett tillfredsställande sätt. Det betonas vidare av utredningen att även en person som inte antagits som doktorand skall ha rätt att avlägga forskarexamina inom ramen för det system utredningen föreslagit.

Utredningen behandlar också frågan om forskarutbildning vid forskningsinrättningar utanför universitet och högskolor (s. 85—107; jfr även SOU 1966: 68 s. 249—289). Resurser för extern forskarutbildning föreligger enligt utredningen i betydande omfattning, särskilt inom de naturvetenskapliga och tekniska ämnesområdena. Inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga områdena är enligt utredningen motsvarande möjligheter väsentligt mindre. Utredningen framhåller att ett flertal komplicerade frågor måste utredas, innan ett systematiskt samarbete med företag och institutioner utanför universitet och högskolor kan komma till stånd. Utredningen har på grund av uppgiftens omfattning inte ansett sig ha möjlighet att inom ramen för sitt uppdrag i detalj penetrera problematiken. Med hänsyn härtill föreslår utredningen att en genomgripande inventering av föreliggande behov och möjligheter i detta avseende snarast sätts igång.

De externa forskningsinrättningarna kan enligt utredningen medverka i forskarutbildningen både genom att anordna specialiserade kurser och — kanske framför allt — genom att låta sina experter handleda doktorander i dessas forskningsarbete. För att möjligheter för rationellt samarbete skall öppnas och samtidigt kontakten mellan läroanstalterna och de externa forskningsinrättningarna förbättras föreslår utredningen ett ökat utnyttjande av speciallärare i forskarutbildningen. De skickligaste bland de externa lärarna och handledarna bör enligt utredningen kunna förordnas som extra professorer, om uppdragets omfattning och karaktär motiverar detta. Utredningen anser att villkoren för samverkan i forskarutbildningen bör i varje särskilt fall regleras genom överenskommelse, som efter Kungl. Maj:ts bemyndigande sluts mellan vederbörande läroanstalt och den externa inrättningen.

Principerna för betygsättning vid nuvarande licentiatexamen och av disputationsprov (s. 116—128) varierar enligt utredningen avsevärt såväl mellan skilda fakulteter och utbildningslinjer på resp. studieort som inom ett och samma ämnesområde vid olika läroanstalter. Av utredningen gjorda sammanställningar visar att det antal betygsgrader som använts vid bedömningen av såväl licentiatexamen som disputationsprov är relativt begränsat. Betyget Berömlig har enligt utredningen allt mer kommit att betraktas som normalbetyg i licentiatexamen. Den graderade skalans betydelse som kvalitetsskiljande instrument har därigenom blivit tämligen illusorisk, framhåller utredningen. På motsvarande sätt har betygen vid bedömningen av disputationsprov koncentrerats vid eller över den nivå som ansetts böra fordras för s. k. docentkompetens. Enligt utredningen har betygsättningen av disputationsproven därför betydelse främst för den vetenskapliga karriären vid universitet och högskolor.

Utredningen framhåller att den nya forskarutbildningen i väsentlig grad kommer att skilja sig från de hittillsvarande licentiat- och doktorsstudierna. För doktorsexamen fordras utöver avhandlingsarbetet godkända resultat på kurser och litteratur i en — jämfört med nuvarande forskarutbildning — ökad omfattning. Utredningen stryker under att studietiden måste tas tillvara effektivt. Examinationen får därför inte utformas så att den direkt eller indirekt leder till förlängning av studierna.

Beträffande kunskapskontrollen på kurser och litteratur finner utredningen ett system med deltentamina vara mer ändamålsenligt än större sammanhållna tentamina. Kurs- och litteraturtentamina bör vidare vara riksgiltiga och betygsättas med vitsorden Godkänd eller Icke godkänd.

Vid bedömningen av avhandlingarna för såväl mellanexamen som doktorsexamen bör enligt utredningen endast vitsorden Godkänd och Icke godkänd användas. Som argument härför anför utredningen bl. a. att den kraftigt intensifierade handledningen och tendensen till grupparbeten försvårar en entydig utvärdering av den studerandes egen insats och därmed en rättvis bedömning av forskarbegåvningen i samband med betygsättningen. Denna bedömning bör i stället göras i samband med antagning till tjänst inom den vetenskapliga karriären.

Doktorsavhandlingarna bör liksom nu granskas vid offentliga disputationer. Dessa bör utformas på sätt som närmare ansluter till vad som f. n. gäller vid seminarieövningar på högre stadier. Betyget på avhandlingen bör fastställas av fakulteten eller sektionen efter förslag av en betygsnämnd, i vilken bl. a. den studerandes handledargrupp ingår.

Avhandlingen för den nya doktorsexamen (s. 136—145) bör inte ses som ett livsverk utan som ett kvalificerat examensprov, framhåller utredningen, som vidare betonar att monografiavhandlingar med sådant omfång som f. n. är vanligt inte kan förenas med det nya utbildningsprogrammet med mindre än att studietiderna förlängs. Utredningen finner det därför rimligt och nödvändigt att avhandlingarnas

längd reduceras med ca 50 % samt föreslår att det antal trycksidor, för vilket doktoranden kan få tryckningsbidrag, skärs ned från 320 till 160. I de fall forskningsråden redan vidtagit sådana inskränkningar att antalet bidragsberättigade sidor ligger under den föreslagna gränsen bör frågan om ytterligare nedskärning avgöras efter förslag av berörda myndigheter.

Enligt utredningen ställer disputationen i sig inte krav på större upplagor av avhandlingarna än vad som är möjligt att framställa även med andra metoder än boktryck. Utredningen föreslår därför att tryckningsföreskriften slopas. För att offentlighetskravet skall tillgodoses och en ingående granskning före disputationen kunna ske måste dock krävas — framhåller utredningen — att avhandlingarna framställs i ett minsta antal exemplar. Minimiupplagan bör enligt utredningen fastställas till 40 exemplar utöver antalet i betygsfrågan röstberättigade fakultets- eller sektionaledamöter. Utredningen anser att det från internationell synpunkt är väsentligt att avhandlingar, som kan förväntas röna stor efterfrågan, blir publicerade i tryckt form. Detta gäller också enligt utredningen i de fall disputationen skett på otryckt avhandling. De speciella problem från arkiv- och informationssynpunkt, som uppstår vid disputation på otryckt material, föreslås bli föremål för särskild utredning.

Samtliga kostnader för framställning av avhandlingen — oavsett om den trycks eller mångfaldigas på annat sätt — bör enligt utredningen täckas av allmänna medel. Även kostnader som uppstår i samband med överföring av hela avhandlingen eller en obligatorisk resumé till främmande språk föreslås bli helt täckta genom bidrag.

Utredningen föreslår att en särskild stadga för forskarutbildning skall utfärdas. Denna stadga bör enligt utredningen träda i kraft den 1 juli 1971 (s. 259—264, 266—269; jfr även s. 313—324, 342—352). Under en övergångsperiod av fyra år därefter bör enligt utredningen möjlighet finnas att avlägga nuvarande licentiatexamen och disputationsprov. Utredningen utgår emellertid från att huvuddelen av de licentiander och doktorander som befinner sig under utbildning den 1 juli 1971 kommer att gå över till studier enligt den nya ordningen. För att en snabb övergång till det nya utbildningssystemet skall bli möjlig föreslår utredningen, att det nuvarande anslaget till provisoriska åtgärder för forskarutbildning, forskarhandledning m. m. skall finnas kvar även en tid efter den tidpunkt då det nya utbildningssystemet trätt i funktion.

3.2 Studiefinansieringen

De krav som enligt utredningens mening bör kunna ställas på ett studiefinansieringssystem på forskarutbildningsnivå (s. 177—184) kan sammanfattas i följande punkter.

1. Den kvantitativa rekryteringen till forskarutbildning bör bringas till en nivå, som möjliggör att de tillgängliga utbildningsresurserna utnyttjas på bästa sätt och

att samtidigt arbetsmarknadens och forskningens behov av kvalificerad personal tillgodoses.

2. Rekryteringen till forskarutbildning bör ske genom ett positivt urval bland dem som avlagt akademisk grundexamen. Detta innebär dels att den som har håg och fallenhet för utbildningen inte av ekonomiska skäl skall tvingas avstå, dels att de ekonomiska förhållandena under utbildningstiden inte får vara alltför påtagligt oförmånliga i jämförelse med dem som följer av övergång till förvärvsarbete direkt efter grundexamen.

3. Den som genomgår forskarutbildning bör — utan nämnvärda uppoffringar i fråga om sänkt inkomststandard och utan ytterligare skuldsättning — kunna bedriva sina studier på heltid.

Utredningen konstaterar att rekryteringssituationen i fråga om den lägre akademiska utbildningen å den ena sidan och forskarutbildningen å den andra är helt olikartad. För de nyblivna studenterna föreligger starka motiv för sådana fortsatta studier som kan beräknas leda till kvalificerad yrkesverksamhet. Den som efter avlagd grundexamen står inför valet mellan yrkesverksamhet och forskarutbildning kan i regel räkna med god ekonomisk och social ställning vid omedelbar övergång till yrkesarbete medan fortsatta studier innebär att inträdet på arbetsmarknaden försenas och att den yrkesverksamma perioden förkortas. En doktorand måste utgå från att han under studietiden får avsevärt sämre ekonomiska villkor än om han gått över till förvärvsarbete. Det statliga bidraget till studiefinansieringen är enligt utredningen inom flera studieinriktningar otillräckligt redan i den meningen att det inte räcker till samtliga studerade. Utredningen pekar på att av 5 300 aktiva doktorander och licentiander höstterminen 1964 ca 1 900 inte kunde erhålla vare sig stipendium eller något slag av forskarrekruteringsstjänst.

Det synes enligt utredningen uppenbart att stipendiebeloppen är för låga för att stipendierna skall ha någon nämnvärd rekryteringseffekt. En studerande som söker klara sig med enbart stipendium tvingas hålla avsevärt lägre levnadsstandard än vad som är normalt för personer på motsvarande utbildningsnivå. För studerande med försörjningsbörda — majoriteten av licentianderna och doktoranderna hör till denna grupp — torde det vara nästan omöjligt att klara sig på enbart stipendiet.

De studerande har vidare, framhåller utredningen, i flertalet fall dragit på sig betydande skulder under studierna till grundexamen. En sådan skuldbörda kan utgöra ett ytterligare skäl för omedelbar övergång till förvärvsarbete, särskilt om forskarutbildningen kan beräknas medföra ännu större skulder.

Utredningen framhåller att ett genomförande av den föreslagna utbildningsreformen kommer att medföra avsevärt större undervisningskostnader per närvarande studerande än i nuläget. Med hänsyn till den insats av personella och andra resurser som görs blir det ytterst väsentligt att studierna kan fullföljas inom den fastställda tiden. Det gäller därför att stimulera de studerande till heltidsstudier och att minska benägenheten för förvärvsarbete under studietiden. Studiefinansieringssystemet bör, menar utredningen, bidra till att säkerställa effektiviteten i utbildningen.

Av det material utredningen presenterat framgår att medianinkomsten (exkl. bidrag och stipendier) för licentiander år 1963 var 21 000 kr., vilket motsvarar ungefär den dåvarande begynnelselönen för assistent med akademisk grundexamen. För doktoranden var motsvarande inkomst 29 000 kr., vilket i sin tur motsvarar dåvarande lön för forskarasistent. Eftersom den nya doktorsexamen avses kräva ungefär samma studietid som nuvarande licentiatexamen, anser utredningen att jämförelsen lämpligen bör göras med de förhållanden som gäller för licentianterna.

Enligt utredningen ger den faktiskt föreliggande inkomstnivån ett begrepp om vad som fordras för att en person skall förmås att ägna sig åt forskarutbildning. Denna nivå, som uppnåtts bl. a. genom förvärvsarbete parallellt med studierna trots därav följande studieförseningar, måste enligt utredningen ses som ett uttryck för de studerandes önskemål och krav.

En utgångspunkt för utredningens förslag är att den som genomgår forskarutbildning på heltid måste erbjudas ekonomiska förmåner på en nivå i närheten av begynnelselönen för assistent. Utredningen förordar dock att värdet av dessa förmåner bör vara något lägre än assistentlönen. Den föreslagna skillnaden mellan assistenter och heltidsstuderande är enligt utredningen motiverad av dels att assistenterna parallellt med studierna gör en värdefull arbetsinsats, dels att det vid helt jämförbara förmåner för de båda grupperna skulle kunna uppstå svårigheter att få sökande till assistenttjänsterna.

Vid prövningen av frågan om vilken form studiestödet på denna utbildningsnivå bör ges har utredningen inte funnit några särskilt starka skäl för ett stipendiesystem. Utredningen föreslår därför att studiestödet konstrueras som ett system med extra ordinarie tjänster. En av fördelarna med ett sådant system är enligt utredningen att de studerande på detta sätt inordnas under de statliga sjuklöne-, sjukvårds- och pensionsbestämmelserna liksom bestämmelserna om grupplivförsäkring. Med ett lönesystem erhåller man vidare — genom skattesystemets utformning — viss differentiering av förmånerna i förhållande till inkomsttagarens ekonomiska och sociala förhållanden. Något sådant kan inte utan stort administrativt besvär åstadkommas vid ett stipendialternativ. Man kan vidare räkna med att skatteplikten får till följd att benägenheten att skaffa sidoinkomster blir mindre än vid ett system med skattefria stipendier. Detta är ägnat att höja studieeffektiviteten, framhåller utredningen.

Tjänst som doktorand bör enligt utredningen tillsättas av fakultet eller sektion för ett år i sänder. Förslag lämnas av prefekten efter samråd med övriga ordinarie lärare vid institutionen. För omförordnande skall krävas att doktoranden gjort sådana framsteg i studierna att han kan förmodas avlägga den åsyftade examen inom fastställd tid. I vissa fall bör det vara möjligt för en doktorand att erhålla förordnande utöver maximitiden — två år för mellanexamen och ytterligare två år för doktorsexamen. Sådana undantag bör enligt utredningen medges då doktoranden under längre perioder varit sjukledig eller då andra omständigheter, över vilka doktoranden inte kunnat råda, lagt hinder i vägen för forskningsarbetet.

Utan särskilda skäl bör dock sådan förlängning inte få överstiga sammanlagt ett år, anser utredningen.

Vid konkurrens om utbildningstjänsterna bör enligt utredningens mening i första hand den studerandes förmåga att tillgodogöra sig utbildningen vara avgörande. Vid bedömningen härav bör de studiemeriter m. m. som åberopas i ansökan ställas i relation till den tid som gått åt för att erhålla dem.

Den föreslagna studielönen bör enligt utredningens mening förenas med skyldighet att bedriva studierna på sådant sätt att dessa kan avslutas inom föreskriven tid. Den studerandes eventuella önskemål om att få ägna sig åt uppdrag vid sidan av studierna bör prövas av handledaren. Som ett led i doktorandens utbildning bör emellertid enligt utredningen ingå att han skall fullgöra viss undervisning, dock högst två timmar per vecka. Erfarenheten visar nämligen, framhåller utredningen, att en begränsad undervisningsverksamhet inte behöver medföra någon sänkning av effektiviteten i vederbörandes egen utbildning. Tvärtom kan för doktoranden viss undervisning på moment i anslutning till vederbörandes egen forskning innebära en värdefull träning.

Utredningen har, som tidigare framgått, föreslagit att antalet studerande per handledare av pedagogiska skäl bör vara högst fem à sex. Antalet avlönade utbildningsplatser måste självfallet prövas även från andra bedömningsgrunder. Utredningen finner emellertid att en sådan prövning ligger utanför dess uppdrag.

3.3 Forskarkarriären

I begreppet forskarkarriär innesluter utredningen (s. 197—226) sådana tjänster vid universitet och högskolor samt vid de statliga forskningsråden, för vilka forskning är ett tjänsteåliggande. Med denna definition utelämnar utredningen i sin behandling av forskarkarriären exempelvis forskartjänster inom näringslivet och vissa tjänster vid universitet och högskolor, bl. a. universitetslektorat samt assistent- och amanuens tjänster. Eftersom assistenterna och amanuenserna fortfarande befinner sig under utbildning, har ifrågavarande tjänster behandlats i samband med studiefinansieringen. Universitetslektoraten är deciderade undervisningstjänster, varför tjänstinnehavarna inte är ålagda att bedriva forskning. Genom direktiven har utredningen fått i uppdrag att ange riktlinjer för hur dessa tjänster skall kunna anpassas till en organisation med fast forskarkarriär, utan att deras karaktär av undervisningstjänster förändras. Med hänsyn härtill har utredningen inte lämnat universitetslektoraten helt utanför sin diskussion av forskarkarriären. Att nämnda tjänster behandlas i detta sammanhang motiveras enligt utredningen även av att lektorerna i många ämnen — framför allt inom humanistisk fakultet — rekryteras ur docentkåren och att de på grund härav inte sällan meddelar såväl professorsundervisning som viss forskarhandledning.

Den kritik som riktats mot den nuvarande forskarkarriären har enligt utredningen främst skjutit in sig på den rådande otryggheten för vissa mycket kvalificerade per-

sonalgrupper — docenterna och forskardocenterna — vilka ofta vid ganska hög levnadsålder varit tvungna att byta levnadsbana. Det har betraktats som ett samhälleligt slöseri att högt utbildade personer inte utnyttjas i verksamhet, för vilken deras utbildning och yrkeserfarenhet gör dem mest lämpade. Det har vidare hävdats, att otryggheten i karriären haft betydande negativa verkningar på rekryteringen av forskare och i viss mån på inriktningen av docenternas forskning. Den akademiska undervisningen och forskarhandledningen har vidare ansetts bli lidande av ett system med snabb omsättning på lärartjänsterna.

Uppmärksamheten har också riktats mot de ordinarie tjänst innehavarnas situation. Under senare år har, framhåller utredningen, professorernas och laboratorernas tid och kraft i alltför hög grad tagits i anspråk av enkla administrativa göromål till förfång för deras viktigaste arbetsuppgifter, den vetenskapliga och pedagogiska verksamheten.

Innehavarna av forskningsråd tjänster har ofta ansetts vara alltför isolerade i sin verksamhet. Det har därför hävdats att dessa personer borde i högre grad involveras i verksamheten vid de universitets- eller högskoleinstitutioner, vid vilka de är placerade. Vidare har det anmärkts att karriärmöjligheterna vid forskningsråden är mycket begränsade.

Med beaktande av den framförda kritiken har utredningen sökt bygga upp en karriär, där rimlig hänsyn har tagits till såväl den enskilde forskarens som samhällets krav. För forskaren måste — understryker utredningen — kravet på trygghet i anställningen vara fundamentalt. Dimensioneringen av de olika karriärstegen bör vidare enligt utredningen vara sådan att tillfredsställande möjligheter till avancemang föreligger. Från samhällets sida måste i gengäld krävas att karriärens utformning ger garantier för att ett gott urval av forskare till de olika tjänsterna erhålls. Enligt utredningen måste därutöver karriärens tjänster inrymma den forskningsvolym, de forskarhandledningsresurser och den undervisningskapacitet som forsknings- och utbildningsverksamheten kräver. I detta sammanhang spelar både de olika karriärstegen relativa dimensionering och avvägningen av de skilda åligganden som är förenade med resp. tjänstetyp en avgörande roll.

Utredningen föreslår att den nya forskarkarriären skall bestå av dels ett aspirantstadium, dels en fast karriär omfattande två steg. Vidare har utredningen tänkt sig att karriären vid forskningsråden skall anpassas så, att möjligheterna till befordran inom råden förbättras.

Aspiranttjänsterna skall enligt utredningen vara meriterings- och speciminerings-tjänster för doktorerna. Utredningen föreslår att aspiranterna förordnas på tre år med möjlighet till ett års förlängning — efter dispens av universitetskanslersämbetet — då särskilda skäl föreligger. Om doktorsexamen, såsom utredningen föreslår, vanligen avläggs vid ca 28 års ålder, kan det slutliga urvalet ske när de studerande nått en levnadsålder — 31 à 32 år — som enligt utredningens mening inte är besvärande hög vid eventuell övergång till andra verksamhetsfält.

Dimensioneringen av aspirantstadiet bör enligt utredningen relateras till i första hand den beräknade tillgången på ordinarie tjänster i den fasta forskarkarriären. Vid dimensioneringen måste både omsättningen av tjänstinnehavare — dvs. flödet genom karriären — och en sannolik framtida expansion av den fasta karriären beaktas. Vidare bör aspirantstadiet ges sådan omfattning att den årliga antagningen av aspiranter betydligt överstiger ett förväntat årligt intag i den fasta karriären vid aspirantperiodens slut. Utredningen understryker att aspiranttjänsterna är meriteringstjänster. Endast de dugligaste aspiranterna skall därför antagas i den fasta karriären.

Utredningen föreslår som norm att aspirantstadiet dimensioneras så, att man till detta kan ta in dubbelt så många doktorer som senare kan förväntas få plats i den fasta karriären. Vid dimensioneringen bör emellertid enligt utredningen därutöver tas hänsyn till bl. a. den starka utströmning från forskarkarriären som inom vissa områden kan äga rum till den övriga arbetsmarknaden samt behovet av forskningsstimulerande åtgärder i speciella situationer.

Aspiranttjänsterna bör — så långt det är möjligt — fördelas på institutioner, framhåller utredningen. Varje institution som har ett tillräckligt antal fasta tjänster föreslås få ett mot detta avvägt antal aspiranttjänster. Institutioner som är för små för att få egna aspiranttjänster bör enligt utredningen vid behov kunna tillföras tjänster, som disponeras av den institutionsgrupp som examensämnet i fråga tillhör. För den händelse inte heller denna lösning skulle visa sig ändamålsenlig, bör institutionen kunna erhålla en aspiranttjänst av de för fakulteten gemensamma rörliga tjänsterna, som enligt utredningens förslag bör omfatta ca 10 % av det totala antalet aspiranttjänster.

Utredningen framhåller betydelsen av att aspiranterna, vilka föreslås få tjänstetiteln docent, ges tillfälle att deltaga i och leda sådan forskning som bedrivs som lagarbete. Under aspiranttiden skall även övriga kvalifikationer för en framtida akademisk lärarverksamhet bedömas. Aspiranttjänsten bör därför, anser utredningen, innehålla — förutom forskningsarbete — en begränsad skyldighet för innehavaren att meddela undervisning. Undervisningsskyldigheten får enligt utredningen inte bli alltför betungande men måste likväl ha så stor omfattning att den ger såväl pedagogisk träning som underlag för bedömning av undervisningsförmågan. Utredningen föreslår att aspiranttjänst skall förenas med undervisning under i genomsnitt tre timmar per vecka eller 99 timmar per läsår. Enligt utredningen bör aspirantens undervisning — där så är möjligt — fullgöras till större del på högstadiet än på lågstadiet. Den bör vidare i största möjliga utsträckning omfatta sådana områden som anknyter till vederbörandes forskning. Detta måste i särskilt hög grad gälla den forskarhandledning som aspiranten fullgör, framhåller utredningen. En aspirant bör enligt utredningen kunna få befrielse från sin undervisningsskyldighet under ett år för att få vistas vid annan vetenskaplig institution i Sverige eller utomlands.

Utredningen anser att den fasta karriärens tjänster skall benämnas *professur* och *biträdande professur*. För de båda tjänstetyperna skall enligt utredningen gälla samma åligganden. Utredningen räknar däremot med att skillnader kommer att föreligga i fråga om de kvalitativa kraven samt lönesättningen. Den fasta karriären bör enligt utredningen i princip vara pyramidformig. Med hänsyn till det stora antalet små institutioner, där resp. ämne i allmänhet kommer att vara företrätt av enbart professor, torde emellertid det genomsnittliga relationstalet mellan professorer och biträdande professorer för universitetsorganisationen i dess helhet komma att bli ca 1:1. Enligt utredningens uppfattning kommer dock antalet biträdande professorer vid de större institutionerna i regel att överstiga antalet professorer. Karriären kan följaktligen väntas få en pyramidformig uppbyggnad vid sistnämnda institutioner.

Utredningen utgår från att båda tjänstetyperna i den fasta karriären skall vara förenade med skyldighet att bedriva, planera och leda forskning samt meddela undervisning och handledning. Utredningen finner det rimligt, att forskarhandledningen inryms i undervisningsskyldigheten och efter lämpliga normer evalveras i undervisningstimmar. Detta kommer enligt utredningen att leda till en ökning av den i undervisningstimmar fastställda undervisningsskyldigheten.

Främst med tanke på forskningsvolymen vid de akademiska läroanstalterna men även med hänsyn till den enskilde forskarens meriteringsmöjligheter har utredningen funnit starka skäl tala för att innehavarna av biträdande professorer skall beredas särskilt goda möjligheter att under sina första år på tjänsten mera intensivt ägna sig åt forskning. De biträdande professorerna bör därför enligt utredningen få en lättnad i sin undervisningsskyldighet under de sex första åren av sin tjänstgöringstid. Undervisningsskyldigheten kan då beräkningsmässigt sättas till 75 timmar per läsår, anser utredningen.

Professorerna bör även framgent såvitt möjligt förrätta examination på lågstadiet, hävdar utredningen, eftersom sådan examination är av stor betydelse för forskarrekryteringen. Möjlighet till nedsättning i undervisningsskyldigheten av detta skäl bör därför enligt utredningen behållas. Nedsättning i undervisningsskyldigheten till följd av forskarhandledning bör enligt utredningen inte komma i fråga, om antalet handledda inte överstiger den föreslagna normen fem à sex doktorander. Däremot bör en betydande, temporär överbelastning i handledningsarbetet kunna kompenseras med viss nedsättning av undervisningsskyldigheten. I annat fall riskerar man enligt utredningen att studierna förlängs till följd av att handledningen inte blir effektiv.

Vidare bör enligt utredningen möjlighet till minskning av undervisningsskyldigheten finnas även i fortsättningen, i den mån de administrativa uppgifterna kräver en mer väsentlig arbetsinsats. Utredningen stryker å andra sidan under att innehavare av forskartjänster bör befrias från sådana administrativa göromål som inte kräver deras kunnande som vetenskapsmän. Av detta följer enligt utredningen krav på en upprustning av institutionernas basorganisation. Särskilt angeläget är

det, betonar utredningen, att institutionerna får ökad tillgång till kvalificerad biträdespersonal.

Forskarkarriärens organisation måste vara flexibel — framhåller utredningen — så att krav på anpassning med hänsyn till forskningens framåtskridande och tillgången på kvalificerade forskare kan tillgodoses. För att sådana önskemål skall kunna beaktas föreslår utredningen såsom redan framgått, att 10 % av aspirant-tjänsterna skall disponeras av resp. fakultet (motsv.) som en rörlig reserv. Utredningen föreslår vidare att en särskild forskartjänstreserv med extra ordinarie tjänster byggs upp för att sådana forskarbegävningar som eljest inte kan beredas plats i den fasta karriären skall kunna tas tillvara. Forskartjänstreserven, som enligt utredningen bör motsvara omkring 10 % av det totala antalet tjänster i den reguljära fasta karriären, skall ställas till de olika lärosätenas förfogande som en rörlig reserv. Tjänsterna föreslås bestå av enbart biträdande professorer. De bör tillsättas på treårsförordnande. I princip skall ett obegränsat antal omförordnanden tillåtas. Innehavarna av tjänsterna bör dock enligt utredningen åläggas att söka varje ledigbliven tjänst i den reguljära fasta karriären inom sitt ämnesområde.

Utredningen räknar med att även efter en reform av forskarkarriären enligt dess förslag behov kommer att föreligga av tjänster med den anpassbarhet som är utmärkande för de nuvarande forskarassistenttjänsterna. Eftersom doktorsexamen inte avses bli kompetenskrav för dessa tjänster, kan de utnyttjas också i forskarrekryteringssyfte. Utredningen föreslår med hänvisning härtill att forskarassistenttjänsterna skall behållas. Det nuvarande behörighetskravet för tjänsterna — licentiatexamen eller motsvarande kompetens — måste efter ett genomförande av utredningens förslag om nytt examenssystem ersättas med krav på avlagd magisterexamen (mellanexamen) eller motsvarande kompetens enligt den nya studieordningen. Vidare bör, anser utredningen, ingen tidsgräns fastställas för innehav av forskarassistenttjänst. Den nuvarande nioårsgränsen föreslås sålunda bli avskaffad.

Enligt utredningen (s. 227—232) är det angeläget att de av rådsmedel avlönade forskarna allt efter aktuella behov och önskemål erhåller en så långt möjligt likartad ställning som forskarna i den reguljära universitetskarriären. Utredningen betonar särskilt värdet av att rådsforskarna erbjuds goda möjligheter att medverka i forskarutbildning och forskarhandledning.

Under senare år har forskningsråden inom medicin, naturvetenskap och atomforskning i sina anslagsframställningar begärt att systemet med särskilda forskartjänster skall byggas ut till att omfatta även tjänster som laborator och professor. För dessa tjänster skulle, liksom för nuvarande särskilda forskartjänster, enligt rådets förslag gälla viss begränsning av förordnandetiden. Den lösning som forskningsråden föreslagit skulle enligt utredningen göra det möjligt att behålla karaktären av genomgångstjänster hos de särskilda forskartjänsterna, samtidigt som man i speciella fall kan garantera fortsatt forskning inom vitala områden utan att riskera att flexibiliteten i användningen av rådets medel minskar.

De argument som från rådets sida anförts för en utbyggnad av de nuvarande särskilda forskartjänsterna med tjänster även på en högre kvalifikationsnivå finner utredningen vara tungt vägande. Den föreslagna kompletteringen av tjänstesystemet vid forskningsråden bör därför enligt utredningen allvarligt övervägas. Därutöver bör systemet med permanenta forskargrupper under ledning av forskare anställda på forskningsrådets stat i ökande utsträckning kunna komma till användning. Forskningsråden bör vidare enligt utredningen ha möjlighet att för begränsad tid anställa forskaraspiranter.

Inom många områden sker utbyggnaden och specialiseringen av forskningsverksamheten i betydande utsträckning genom stöd från olika forskningsråd. En expansion genom anslag från forskningsråd torde enligt utredningen även i många fall ge den bästa garantin för en livskraftig och ändamålsenlig utbyggnad av universitetens och högskolornas forskningsverksamhet. För att råden skall kunna fullgöra sina primära funktioner att initiera forskning inom nya områden, är det emellertid nödvändigt — hävdar utredningen — att en successiv överföring av kostnaderna för personal och materiel kan ske från rådets till universitetens anslag. En sådan överföring bör enligt utredningen aktualiseras petitavägen gemensamt av vederbörande forskningsråd och berörd universitetsmyndighet. Kostnader för såväl enskilda personer och forskargrupper som materiel och utrustning bör kunna föras över, anser utredningen, som vidare framhåller att fördelen med ett sådant arrangemang från universitetens synpunkt är att man där får ta över en väl prövad och etablerad verksamhet.

Utredningen uttalar sig vidare för ökad jämställdhet i fråga om undervisnings- och handledningsansvar mellan rådsanställda vetenskapsmän och innehavare av tjänster inom universitetsorganisationen. Om rådsforskare i framtiden mer regelmässigt än hittills kommer att engageras i utbildningen av doktorander, bör de enligt utredningen också — om de så önskar — beredas möjlighet att utforma utbildningsplaner, sammanställa kursprogram och bedöma elevprestationer i samma utsträckning som sina kolleger i den reguljära forskarkarriären.

I den mån rådsforskarna är verksamma inom en universitets- eller högskoleinsituation bör de enligt utredningen ges möjlighet att medverka i institutionskollegiernas arbete på sätt som f. n. erbjuds innehavare av docent- eller forskardocenttjänst. Även på fakultets- och sektionsplanet kan det enligt utredningen vara av intresse att rådsforskarna bereds tillfälle att delta vid behandlingen av forsknings- eller utbildningsfrågor som berör ämnesområden, inom vilka de är aktiva som forskare och handledare.

Övergången till det nya karriärsystemet aktualiserar frågan om avveckling av vissa tjänster i den nuvarande forskarkarriären. Utredningen föreslår (s. 264—266) att de extra ordinarie tjänsterna som docent dras in successivt, allt eftersom vederbörande tjänstinnehavare varit förordnade under högsta tillåtna tid. Innehavare av extra ordinarie tjänst som forskardocent föreslås få — med bibe-

hållande av sina löneförmåner — personlig tjänst som biträdande professor så snart förordnandet som forskardocent löpt ut. De ordinarie tjänsterna som laborator (motsv.) bör enligt utredningen — så länge nuvarande innehavare står kvar — behållas i oförändrad form. De bör däremot inte återbesättas vid nuvarande innehavares avgång eller befordran till annan tjänst i karriären, anser utredningen. Innehavare av tjänst som laborator (motsv.) föreslås erhålla tjänstetiteln professor.

Utredningen pekar vidare på att dess förslag vad avser den nya forskarkarriären kommer att kräva översyn och upprustning av läroanstalternas biträdesresurser (s. 256—258), om forskarnas och lärarnas kapacitet skall kunna tas tillvara rationellt. Vidare finner utredningen det angeläget att doktorandernas behov av biträdeshjälp tillgodoses i helt annan utsträckning än f. n., om forskarutbildningen skall kunna bedrivas i den takt och med det resultat som utredningen avsett. Generellt sett måste dimensioneringen av biträdesresurserna knytas till den samlade verksamheten vid den vetenskapliga institutionen och inte som nu till innehavare av vissa tjänster i karriären, hävdar utredningen.

3.4 Tillsättningsförfarandet

Forskarkarriärens tjänster utgör en från andra offentliga tjänster klart åtskild grupp i fråga om tillsättningsförfarandet (s. 234—253), framhåller utredningen. Detta hänger samman främst med att befordringsgrunderna inte möjliggör en värdering och sammanvägning av olika sökandes forskningsmeriter utan ingående granskning. Om de hittills allmänt accepterade fordringarna på objektivitet och rättssäkerhet skall upprätthållas, kan enligt utredningen avsteg inte göras från kravet på offentlig redovisning av ställningstaganden och motiveringar i befordringsproceduren. Det nuvarande förfarandet vid tillsättning av de högsta vetenskapliga tjänsterna är emellertid ofta mycket tidsödande. Utredningen har därför sökt finna en lösning, som leder till snabbare tillsättning av den nya karriärens tjänster.

Vid tillsättningen av professurer och laboraturer (motsv.) har hittills graden av vetenskaplig skicklighet — vari ansetts ingå även den pedagogiska skickligheten — varit den enda befordringsgrunden. Det är dock allmänt känt, framhåller utredningen, att man nästan undantagslöst fäst avseende endast vid forskarskickligheten, medan undervisningsskickligheten mycket sällan åberopats i befordringsärendena. En reformering av forskarutbildningen kräver emellertid, enligt utredningens mening, att väsentligt större vikt läggs vid förmågan att handleda och stimulera de studerande i deras forskningsarbeten. Med hänsyn härtill föreslår utredningen att befordringsgrunderna för tjänst som professor och biträdande professor skall vara dels graden av vetenskaplig skicklighet, dels graden av undervisningsskicklighet, varvid i det senare avseendet huvudvikten skall läggas vid förmågan att meddela forskarhandledning. För aspiranttjänsterna föreslås befordringsgrunden vara graden av forskarbegåvning.

Samtliga tjänster i forskarkarriären skall offentligt ledigförklaras, betonar utredningen. Ansökningstiden i fråga om tjänst som professor och biträdande professor föreslås bli tre veckor. F. n. gäller fyra veckors ansökningstid för professor. Ledamot av fakultet eller sektion bör enligt utredningen inom två veckor från ansökningstidens utgång kunna begära att viss vetenskapsman inbjuds att delta i konkurrensen om en ledigförklarad professor. Detta förfarande föreslås ersätta det nuvarande kallelseinstitutet. I fråga om tjänst som professor och biträdande professor skall de sökande på samma sätt som f. n. ha rätt till särskild specimenstid för fullgörande av pågående forskningsarbete. Utredningen föreslår dock att specimenstiden minskas från nuvarande tre månader till en månad. Vid tillsättning av professor skall den vetenskapliga meriteringen granskas av i regel tre sakkunniga, vilka utses efter samverkan mellan berörda läroanstalter. Utredningen avvisar såväl tanken på att i resp. ämne ha en stående sakkunniginstitution på riksplånet som ett förslag att sakkunniga skall utses av universitetskanslersämbetet. Den tillsättande fakultetens eller sektionens val av sakkunniga bör emellertid enligt utredningens mening träffas inom ramen för de förslag som avgetts av övriga berörda läroanstalter. Vid vissa fakulteter och högskolor bör enligt utredningen sakkunniga utses efter samverkan med läroanstalter i de nordiska grannländerna.

Till vägledning för de sakkunnigas bedömning bör sökande till professor avge en vetenskaplig självdeklaration, föreslår utredningen. Sakkunniggranskningen skall enligt utredningen utmyнна i individuella, motiverade utlåtanden. Tiden för granskningen — som nu är maximerad till sex månader — föreslås bli högst tre månader. Majoriteten av ärendena rörande tillsättning av professor är emellertid av relativt okomplicerad natur, såtillvida att de sakkunniga är eniga om någon av de sökandes klara företräde, påpekar utredningen. De sakkunniga bör därför ges rätt att redan efter sex veckor avge ett s. k. enmansförslag, som tar upp endast en av de sökande på förslag. Sakkunniguppdraget skall enligt utredningen medföra rätt till tjänstledighet från ordinarie tjänst under sex veckor. Om de sakkunniga inte kan enas om ett enmansförslag eller om de anser ytterligare granskning nödvändig, skall de avge fullständigt förslag.

Granskningen av den pedagogiska meriteringen samt beredningen av fakultetens eller sektionens tjänsteförslag föreslås åvila en befordringsnämnd, bestående av läroanstaltens främsta sakkunskap inom det aktuella ämnesområdet. Nämnden skall på grundval av sakkunnigutlåtandena och sin egen prövning av de sökandes undervisningsskicklighet avge motiverat förslag till tillsättning av tjänsten. Fakultetens eller sektionens tjänsteförslag skall efter yttrande av universitetskanslersämbetet överlämnas till Kungl. Maj:t för avgörande.

Utredningen framhåller att ett genomförande av dess förslag till tillsättningsprocedur vid professor skulle medföra en minskning av den normala tidsåtgången för denna typ av ärenden med ca hälften.

Tillsättningsförfarandet vid tjänst som biträdande professor föreslås av utredningen ansluta till vad som avses gälla vid professor, dock att antalet sakkunniga inskränks till två och att tiden för sakkunniggranskningen begränsas till sex veckor.

Utredningen har funnit att samverkan med övriga läroanstalter vid val av sakkunniga inte erfordras i detta fall.

För antagning som aspirant skall krävas att vederbörande avlagt godkänd doktorsexamen. Antagning av aspiranter bör enligt utredningen ske lokalt. Tjänsterna bör emellertid offentligt ledigförklaras och stå öppna för sökande även från andra läroanstalter. Dimensioneringen av aspirantstudiet och den sannolikt för flertalet sökande tämligen begränsade vetenskapliga produktionen gör det enligt utredningen möjligt att tillämpa ett relativt enkelt antagningsförfarande till aspiranttjänsterna. Utredningen föreslår att dessa tjänster tillsätts av konsistoriet efter förslag av vederbörande fakultet eller sektion.

Ledamöterna Agdur och Gabrielson förordar i en reservation ett icke-offentligt förfarande vid tillsättning av högre lärartjänster inom universitets- och högskoleväsendet. Enligt reservanternas förslag skall de sakkunniga dels spåra upp lämpliga kandidater till den lediga tjänsten, dels göra en totalbedömning av de sökandes kvalifikationer. Särskilda centrala tillsättningsnämnder, som bör bestå av ca fem kvalificerade forskare, skall därefter — framhåller reservanterna — på grundval av bl. a. de sakkunnigas yttrande avge slutligt förslag till Kungl. Maj:t.

3.5 Vissa kostnadsberäkningar

Utredningen har beträffande de stora fakulteterna — de medicinska, filosofiska och tekniska — utfört vissa kostnadsberäkningar (s. 284—290; jfr även s. 377—408) i syfte att jämföra konsekvenserna av sitt förslag vid full funktion med den av statsmakterna år 1965 (prop. 141, SU 173, rskr 411) beslutade utbyggnaden av universitet och högskolor. Inom övriga fakulteter torde enligt utredningen endast marginella kostnadsökningar uppkomma med anledning av dess förslag. Vid beräkningarna har utredningen utgått från att tillströmningen till forskarutbildning kommer att vara oförändrad. Två kostnadsalternativ har redovisats — ett avseende oförändrad undervisningsskyldighet för professorsgruppen, ett annat avseende en höjning av undervisningsskyldigheten för denna grupp med 50 %.

Kostnadskalkylen avser enligt utredningen endast de direkta statsfinansiella konsekvenserna av de framlagda förslagen. Det bör därvid observeras, framhåller utredningen, att kostnaderna för den förbättrade studiefinansieringen svarar för en mycket stor andel av kostnadsökningen — närmare 40 % om professorernas undervisningsskyldighet hålls oförändrad och närmare 90 % om undervisningsskyldigheten höjs med 50 %. Däremot har de mycket stora samhällsekonomiska fördelar som utredningens förslag innebär inte kunnat beräknas.

Kostnadsökningen enligt utredningens kalkyler — med utgångspunkt i löneläget den 1 juli 1966 — framgår av följande sammanställning.

	Alternativ/milj. kr.	
	oförändrad undervisningsskyldighet för professorer	med 50 % höjd undervisningsskyldighet för professorer
Utbildnings- och karriärreform	+21,41	+ 2,98
därav humanistisk fakultet	(+ 2,88)	(- 1,30)
samhällsvetenskaplig fakultet	(+ 3,58)	(+ 0,90)
medicinsk fakultet	(+ 5,07)	(+ 2,22)
matematisk-naturvetenskaplig fakultet	(+ 3,25)	(- 3,69)
teknisk fakultet	(+ 6,63)	(+ 4,85)
Studiefinansiering	+10,72	+10,72
Resebidrag för elever under forskarutbildning	+ 1,25	+ 1,25
Forskningsanslag för ograduerade forskare	+ 2,00	+ 2,00
	+35,38	+16,95

Utredningen har vidare gjort vissa överslagsberäkningar av de följdkostnader som utbildnings- och karriärreformen skulle medföra i fråga om biträdespersonal och assistenttimmar för forskning och allmänt institutionsarbete. Kostnadsökningen för dessa ändamål har beräknats till 10,8 resp. 5,6 milj. kr. vid alternativet med oförändrad undervisningsskyldighet och 2,9 resp. 0,2 milj. kr. vid alternativet med höjd undervisningsskyldighet.

I 1967 års löneläge kan den sammanlagda kostnadsökningen vid ett genomförande av utredningens förslag enligt universitetskanslersämbetet beräknas till 61,06 milj. kr. vid oförändrad undervisningsskyldighet för professor.

Utredningen framhåller att det av samhällsekonomiska skäl kan bli nödvändigt att i viss utsträckning sänka den ambitionsgrad som dess förslag representerar, särskilt i fråga om studiefinansieringen och undervisningsvolymen. Trots att utredningen varit medveten om detta har den velat redovisa ett enligt dess bedömning optimalt förslag hellre än att föreslå åtgärder, som efter kort tid skulle framstå som otillräckliga. Den återhållsamhet som det samhällsekonomiska och statsfinansiella läget kan motivera bör enligt utredningens mening få ta sig uttryck i ett etappvis genomförande av förslagen. Dessutom erinrar utredningen om att pedagogiska synpunkter beträffande undervisningsvolymen kan motivera viss reducering av typplanernas undervisningsinnehåll när studieplanerna skall utarbetas.

4. Remissyttrandena

4.1 Allmänna synpunkter

Behovet av en reformerad forskarutbildning — utgångspunkten för utredningsuppdraget — vitsordas allmänt av remissinstanserna. *Universitetskanslersämbetet* framhåller bl. a. att vissa punktförbättringar åstadkommit under de senaste åren genom anslaget till provisoriska åtgärder för forskarutbildning, forskarhandledning m. m. En genomgripande reform framstår emellertid som oförminskat angelägen och enligt ämbetet även möjlig att genomföra utan ställningstagande till frågan om forskningsvolymens storlek och fördelning. Ämbetet, *medicinalstyrelsen* och vissa av de berörda universitetsmyndigheterna anser att kritiken mot det nuvarande forskarutbildningssystemet i mindre grad drabbar de medicinska och naturvetenskapliga utbildningsfälten. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm* betonar att den forskarutbildning som nu finns inte svarar mot de krav som kan ställas i ett högt utvecklat samhälle. *Ingeniörsvetenskapsakademien* erinrar om att samhällsutvecklingen kräver ökad tillgång på kvalificerad personal, varför en reform av forskarutbildningen är önskvärd.

Endast ett fåtal remissinstanser — bl. a. *arbetsmarknadsstyrelsen* — stöder oreserverat utredningens förslag till ny forskarutbildning. Flertalet instanser tillstyrker dock förslaget i huvudsak eller i princip. En sådan inställning redovisar bl. a. *de samhällsvetenskapliga fakulteterna i Lund, Göteborg och Stockholm, de odontologiska fakulteterna i Lund och Umeå samt vid karolinska institutet, konsistoriet vid farmaceutiska institutet, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund, Ingeniörsvetenskapsakademien, statens medicinska forskningsråd, statens råd för atomforskning, centrala studiehjälpnämnden, Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges industriförbund, SFS, SACO och TCO. Juridiska fakulteten i Lund* anser att en reform i huvudsak enligt utredningens riktlinjer är ofrånkomlig. *Humanistiska fakulteten i Stockholm* ställer sig på flera punkter positiv till förslaget men framhåller som en förutsättning för genomförandet att erforderliga resurser ställs till förfogande.

Ett betydande antal remissinstanser förklarar sig kunna godta delar av förslaget under förutsättning att mer eller mindre genomgripande omarbetningar görs. En särskild grupp bland remissinstanserna utgör härvidlag de *medicinska fakulteterna, medicinalstyrelsen, statens medicinska forskningsråd* samt *Svenska landstingsförbundet*, vilka betonar de speciella förhållanden som gäller för forskarutbildning i kliniskt medicinska ämnen. Dessa instanser finner det nödvändigt att samordna utredningens förslag med bl. a. klinikutredningens och de sakkunnigas för läkares grund- och vidareutbildning förslag. Hos universitetskanslersämbetet har samtliga

medicinska fakulteter vidare begärt en särskild utredning beträffande forskarutbildningen vid dessa fakulteter, innan ställning tas till forskarutredningens förslag.

Ett stort antal instanser framhåller behovet av en reformering även av forskarkarriären. Inställningen till utredningens förslag till karriärsystem är emellertid starkt tveksam eller direkt avvisande hos flertalet remissinstanser. Endast ett mindre antal, bl. a. *samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund* och *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg*, ställer sig positiva till principerna för en karriär enligt utredningens modell. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm*, *statens råd för atomforskning* m. fl. begär komplettering och översyn av utredningens förslag. *Statens humanistiska forskningsråd* kräver en genomgripande omarbetning, medan bl. a. *humanistiska fakulteten i Lund* och *konsistoriet i Umeå* föreslår att en ny utredning tillsätts.

Ett betydande antal remissinstanser framhåller att bedömningen av karriärförslaget i hög grad försvåras av att utredningen inte tagit ställning till frågan om den totala dimensioneringen av forskningsvolymen eller dess fördelning på olika områden. Flera instanser finner även frågorna om dimensioneringen av själva universitetskarriären otillräckligt belysta. Till följd av denna osäkerhet betonar många att deras positiva ställningstaganden till vissa enskildheter i förslaget gäller endast under förutsättning av att forskningsvolymen blir minst oförändrad i förhållande till nuläget. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Göteborg* framhåller att man inte kan bortse från konsekvenserna för forskningens del av forskartjänsternas antal. Likartade synpunkter förs fram av bl. a. *samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala*, *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg* och *veterinärhögskolan*. Mot denna bakgrund har remissinstansernas behandling av frågan om forskningsvolymen kommit att bli relativt omfattande.

I avvaktan på resultatet av begärda omarbetningar bör enligt bl. a. *konsistorierna vid universiteten i Uppsala* och *Umeå* samt *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* vissa partiella reformer genomföras. Närmast avses provisoriska åtgärder inriktade på en effektivisering och förkortning av utbildningen inom nuvarande system. Sistnämnda instans presenterar också en rad förslag till sådana åtgärder.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg finner det naturligt att utredningens förslag på grund av dess genomgripande natur bedöms mycket olika av företrädare för skilda ämnestyper. Enligt fakulteten har förslagen bedömts positivt av företrädare för stora ämnen av utpräglat laborativ karaktär och mindre positivt av företrädare för teoretiska ämnen som exempelvis matematik och för ämnen där fältarbete normalt utgör en betydande del av forskningsarbetet.

Många remissinstanser behandlar frågan om universitetens forskning och forskarutbildning i förhållande till samhällets totala forskningsverksamhet och beklagar att utredningen inte diskuterat detta problem. *Universitetskanslersämbetet* finner dock — till skillnad från flera andra instanser — att utbildningsreformen inte bör kopplas samman med frågan om den totala forskningsverksamheten. Däremot finner ämbetet — lik-

som många andra instanser — att utredningens förslag i alltför hög grad är inriktade mot universitetens egna behov. *Försvarets forskningsanstalt* efterlyser en mera samhällsorienterad syn på forskarutbildning och forskarkarriär. *Skolöverstyrelsen*, *Ingenjörsvetenskapsakademien*, *statens råd för byggnadsforskning*, *statskontoret* m. fl. önskar en kartläggning av forskarnas arbetsmarknad.

Som tidigare nämnts har frågan om **f o r s k n i n g s v o l y m e n** fått stort utrymme i de flesta yttrandena. Majoriteten har kommit till slutsatsen att det föreligger stora risker för att forskningsvolymen reduceras, om utredningens förslag genomförs. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna i Lund* och *Stockholm* hänvisar till utredningens uttalande om den mycket kraftiga minskningen av det antal personer som behöver engageras i forskarutbildning och forskarhandledning. *Stockholmsfakulteten* framhåller därvid att produktion av forskningsresultat ingår som en integrerad del i utbildningsverksamheten. Eftersom forskningsvolymen är en funktion av antalet forskningsverksamma personer blir slutsatsen att forskningsvolymen kommer att minska, hävdar fakulteten. Flera remissinstanser, bl. a. *konsistoriet*, *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten* och *medicinska fakulteten i Uppsala*, *humanistiska fakulteten i Stockholm*, *organisationskommittén för teknisk högskola i Lund*, *statens råd för atomforskning*, *konjunkturinstitutet* och *SACO* pekar på vissa faktorer i det föreslagna utbildnings- och karriärsystemet som enligt deras mening måste leda till en minskad forskningsvolym. Man framhåller att doktorandernas vetenskapliga produktion genom de nedskurna kraven kommer att minska avsevärt. Den treåriga aspiranttiden ställs mot den nuvarande sexåriga docenttiden. Vidare framhåller man att aspiranterna startar sin verksamhet på en lägre nivå än dagens docenter. Slutligen pekar man på att den ökade handledningen minskar utrymmet för egen forskning för professorer och andra forskarhandledare. Forskningspotentialen minskar också genom att forskardocenttjänsterna avskaffas, betonar flera instanser. *Konjunkturinstitutet*, liksom ett stort antal andra instanser, framhåller vidare att en oförändrad forskningsvolym skulle medföra betydligt större kostnader än vad utredningen redovisar. I detta sammanhang hävdar emellertid *universitetskanslersämbetet* att utredningens förslag innebär en viss förskjutning av forskningsinsatserna till tiden efter doktorsexamen. Eftersom denna forskning inte längre kommer att stimuleras av kraven på doktorsavhandlingen kan, enligt ämbetet, reformen medföra viss försämring. Ämbetet anser dock att det nya systemet erbjuder betydande fördelar beträffande både utbildning och forskningsvolym.

I ett antal remissyttranden behandlas också frågan om vilka **f a k t o r e r** som skall styra dimensioneringen av utbildningen och karriären. *Konsthögskolan* och *TCO* vänder sig mot att antalet utbildnings- och forskartjänster reduceras till antalet fasta tjänster. Enligt *skolöverstyrelsen* och *Svenska teknologföreningen* m. fl. bör i stället näringslivets behov i betydande utsträckning vara styrande. Liknande synpunkter förs fram av *konsistoriet vid Umeå universitet*, *samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala* och *statens råd för atomforskning*.

I samband med forskningsvolymen berörs i några fall **f ö r d e l n i n g e n** av

tjänsterna mellan olika ämnen. Det anses därvid allmänt att förslaget innebär ett svårpassat och statiskt system, som kan väntas minska utvecklingsmöjligheterna för etablerade ämnen och hindra framväxten av nya. *Konsistoriet, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten och odontologiska fakulteten i Lund, samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala och humanistiska fakulteten i Göteborg* vänder sig mot den bindning av utbildnings-, aspirant- och forskartjänster till bestämda ämnen, som utredningens förslag medför jämfört med nuvarande system. Man pekar också på att de nuvarande s. k. ämnesbundna docenttjänsterna endast företrädesvis står till förfogande för ett visst ämne, något som anses medföra en värdefull flexibilitet. Utredningens rörliga reserv på 10 % av samtliga aspirant- och forskartjänster bedöms genomgående vara för liten för att nya forskningsområden skall få tillräckligt stöd. *Konsistorierna vid universiteten i Lund och Umeå samt vid karolinska institutet* — liksom *organisationskommittén för teknisk högskola i Lund* — fruktar att föreskriften att forskarutbildning skall meddelas i de ämnen Kungl. Maj:t bestämmer får till följd att professorerna i vissa ämnen kommer att avstängas från all befattning med forskarutbildning.

Utredningens förslag rörande ökat och systematiserat samarbete mellan skilda inrättningar som bedriver forskning hälsas allmänt med tillfredsställelse av de remissinstanser som behandlat frågan. *Försvarets forskningsanstalt* betonar att detta samarbete bör omfatta även möjligheter för näringslivet att påverka kursplaner, examensformer och forskningsinriktning. Likartade synpunkter förs fram av bl. a. *Svenska teknologföreningen. Universitetskanslersämbetet* konstaterar — liksom bl. a. *konsistorierna vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola, Svenska teknologföreningen och konsthögskolan* — att begreppet forskarkarriär enligt utredningens definition återspeglar en annan grundsyn på forskarens arbetsmarknad än den man får vid betraktande av landets hela forskningsverksamhet. Enligt ämbetet är en naturlig växelverkan genom ökad rörlighet på arbetsmarknaden utomordentligt angelägen, särskilt inom områden där forskningen till stor del bedrivs utanför universitetsorganisationen. Ämbetet hävdar att detta är av större intresse än tryggheten inom en sluten akademisk karriär. Enligt ämbetets mening bör därför naturliga flödesvägar skapas på olika nivåer till och från universitet, forskningsråd och näringsliv.

I kritiken mot utredningens förslag ingår ofta invändningar mot den stelhet och byråkratisering som förslagen anses innebära, bl. a. genom strävandena att få till stånd en likformig utbildningsgång för samtliga fakulteter. *Universitetskanslersämbetet* framhåller — liksom flertalet övriga remissinstanser — att en för samtliga fakulteter gemensam forskarutbildningsstadga är olämplig. Man pekar allmänt på att betydande skillnader råder mellan fakulteterna vad gäller såväl mål och medel för utbildningen som förutsättningar för rekrytering och för de utbildades yrkesverksamhet. Enligt bl. a. *universitetskanslersämbetet* och *SFS* synes förhållandena vid de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna ha kommit att dominera utredningens modell. Ämbetet finner också att utredningen inte tillräckligt beaktat att den högre utbildningen har ett vidare syfte än att

enbart utbilda forskare. Ämbetet pekar på utbildningsvägar som t. ex. psykologutbildningen. *Konsthögskolan* och *Sveriges konservativa studentförbund* erinrar om det växande behovet av kunskapsfördjupning och specialistutbildning vid sidan av forskarutbildningen.

Vissa remissinstanser anser att utbildningsgången medger alltför få valmöjligheter för individen. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala* och *humanistiska fakulteten i Göteborg* finner att utrymmet för individuella insatser minskar. *Teologiska fakulteten i Uppsala* framhåller att verkliga forskarbegåvningar ofta är individualister. Bestämmelserna måste därför göras så flexibla att forskare — som inte följer den allmänna mallen — inte stängs ute från utbildning och karriär.

Ett antal remissinstanser påtalar att utredningen inte har behandlat förhållandet mellan forskarutbildning och grundutbildning. Detta problem tas upp främst av universitetsmyndigheterna, vilka genomgående betonar vikten av kontakt mellan forskning och undervisning. *Konsistoriet vid universitetet i Lund* framhåller att lärarna på forskarutbildningsnivå i viss utsträckning bör undervisa även på grundexamensnivå. Likaså bör universitetslektorerna stå i nära kontakt med forskningen inom sina ämnen. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala* anser att kompetenta universitetslektorer bör få fullgöra en del av sin undervisning som forskarhandledning eller undervisning på högstadiet. I flera fall har man också framhållit önskvärdheten av att renodlade forskar- resp. undervisningstjänster undviks. *Konsistoriet vid universitetet i Uppsala*, *samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund* och *SACO* uttalar sig i anslutning här till för ökad frihet åt institutionerna att inom givna ramar själva fördela uppgifterna, något som skulle göra en smidig anpassning mellan behov och resurser möjlig.

4.2 Forskarutbildningen

Utredningens definition av målet för forskarutbildningen lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. Av de instanser som direkt berör denna fråga ställer sig flertalet kritiska till den forskningscentrerade inriktning som utredningen gett forskarutbildningen. *Universitetskanslersämbetet* konstaterar att förslaget — om inte i princip så dock i sin konkreta utformning — i alltför hög grad tar hänsyn till universitetsväsendets behov på bekostnad av forskningssektorn i övrigt. Förslaget präglas, framhåller ämbetet, också av alltför stor hänsyn till forskningens intressen. Behovet av annan än primärt på forskningsverksamhet inriktad utbildning beaktas inte tillräckligt. Ämbetet framhåller att målet för utbildning av forskare i egentlig mening och målet för andra utbildningar som bygger på grundexamen — exempelvis lektors- och psykologutbildning — inte utan vidare kan uttryckas i samma termer. Kurser som syftar till kunskapsfördjupning och för vilka grundexamen är en förutsättning kan inte heller inordnas under utredningens definition av målet för forskarutbildningen. Behovet av differentierade

utbildningsmål inom ramen för vad utredningen kallar forskarutbildning måste, betonar ämbetet, beaktas mera. Ämbetet avser att efter närmare studium återkomma i denna fråga. Även SFS anser att utredningen inte i tillräckligt hög grad har beaktat skillnaderna mellan alla de utbildningar som faller inom ramen för vad utredningen kallar forskarutbildning. Organisationen beklagar att utredningen inte föreslagit en differentiering av utbildningen med avseende på skilda utbildningsmål. Målet för forskarutbildningen måste klart anges, framhåller *statistiska centralbyrån*. I annat fall föreligger risk för att utbildningen inom många områden mera kommer att bli en verksamhet för forskningens egen skull än för samhällets. I egenskap av prognosorgan och avnämare finner centralbyrån att hänsyn måste tas till att de utbildade skall kunna vara verksamma även utanför forskningens område. *Konsistoriet vid universitetet i Umeå, sektionen för lantmåteri vid tekniska högskolan i Stockholm* samt *Sveriges liberala studentförbund* vänder sig mot att utbildningen i så hög grad läggs upp med hänsyn till blivande grundforskare samt framhåller att kunskapsfördjupning, som inte inriktas mot forskningsarbete, måste uppmärksammas mera. *Statskontoret* efterlyser en redovisning av vilka krav olika avnämare ställer på forskarutbildningens innehåll, inriktning och omfattning samt framhåller att utredningen behöver kompletteras med särskilda avnämrundersökningar.

Flera remissinstanser diskuterar även målet för mellanexamen. *Statistiska centralbyrån* utgår från att flertalet av dem som avlägger mellanexamen i sin fortsatta yrkesverksamhet kommer att syssla med uppgifter som f. n. inte associeras med forskning. Mellanexamen kommer därför, framhåller centralbyrån, sannolikt att bli en ny högre grundexamen. Det kan därför ifrågasättas om beteckningen forskarutbildning är den lämpligaste för studierna till mellanexamen. Liknande synpunkter förs fram av bl. a. SFS, som dessutom stryker under vikten av att studiegångarna fram till mellanexamen konstrueras som hela och avslutade utbildningar.

Remissinstansernas ställningstaganden till förslaget om en fyraårig utbildningstid till doktorsexamen är i allmänhet förenade med vissa reservationer. *Universitetskanslersämbetet* framhåller att en reformering av forskarutbildningen med sikte på en anpassning av utbildningstiden till den internationellt mest frekventa bör ske genom en minskning av de kvantitativa kraven. Samtidigt bör utbildningen effektivieras genom ökad undervisning samt förstärkt handledning och handledaransvar. Liknande synpunkter förs fram av bl. a. *statens råd för atomforskning, statens naturvetenskapliga forskningsråd, konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg, samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm, juridiska fakulteterna i Uppsala och Stockholm, farmaceutiska institutet, sektionen för teknisk fysik vid tekniska högskolan i Stockholm* samt *Svenska teknologföreningen*. *Försvarets forskningsanstalt* framhåller det värdefulla i att forskarna vid betydligt lägre ålder än f. n. ges tillfälle att utöva en självständigt skapande verksamhet. Ett betydande antal av de remissinstanser som godtar utredningens förslag till normalstudietid stryker under att relativt generösa principer måste tillämpas för individuell dispens från normalstu-

dietiden. *Universitetskanslersämbetet* framhåller att hänsyn måste tas till exempelvis klimatologiska eller tekniska faktorer. Avhandlingsämnet kan vidare ibland kräva viss komplettering på grundexamensnivå, exempelvis speciella språkkunskaper. Ämbetet stryker under att sådana faktorer måste beaktas vid en individuell prövning av studietidens längd. Liknande synpunkter förs fram av bl. a. *Universitetslärarförbundet*, *historisk-filosofiska sektionen i Uppsala*, *statens råd för skogs- och jordbruksforskning*, *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund* samt *Sveriges socialdemokratiska studentförbund*. *Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* och *SFS* föreslår att även tiden för innehav av doktorandlön i sådana fall skall kunna förlängas.

Några remissinstanser tillstyrker — under förutsättning att doktorandernas förkunskaper är tillfredsställande — en fyraårig utbildningstid som riktmärke för doktorsexamen. *Vetenskapsakademien* räknar därvid med att grundexamen leder till nuvarande trebetygsnivå i doktorandens ämne. *SACO* betonar i detta sammanhang att någon form av självständig arbetsuppgift bör krävas i doktorandens grundexamen.

Övervägande kritiska synpunkter på den totala studietiden uttalas av de remissinstanser som har anknytning till den medicinska och den odontologiska utbildningen. *Konsistoriet vid karolinska institutet* anser att utredningen inte tillräckligt har beaktat behovet av utbildning och praktik i kliniska ämnen inom vare sig den medicinska eller den odontologiska utbildningen. *Medicinska fakulteten vid karolinska institutet* framhåller att en disputation i kliniskt ämne ofta kan ske efter fyra års effektiv studietid. Det intima sambandet mellan klinisk forskning och specialistutbildning omöjliggör dock ofta en sammanhängande studietid av fyra år. För doktoranderna i kliniska ämnen bör därför, fortsätter fakulteten, ett mera flexibelt system införas med kombinerade tjänster för forskning och specialistutbildning eller tillstånd ges att fördela de fyra åren över en längre tidsperiod. Liknande synpunkter förs fram av bl. a. *universitetskanslersämbetet*, *veterinärhögskolan* samt *Svenska tandläkare-sällskapet*. *Universitetskanslersämbetet* förordar att doktorandtjänst i kliniskt ämne skall kunna förenas med förordnande att delta i sjukvården. Ämbetet anser att det därvid av administrativa skäl blir nödvändigt att fördelningen mellan forskning och sjukvård fastställs. Som riktpunkt för den totala utbildningstiden föreslår ämbetet sex år med en schablonmässig fördelning av tjänstgöringen med hälften på vardera forskning och sjukvård. Ämbetet utgår vidare från att en särskild typ av tjänster skapas för denna doktorandkategori, varvid sjukvårdshuvudmannen svarar för en del av kostnaderna.

Ett stort antal remissinstanser kritiserar utredningens förslag om en för samtliga ämnen gemensam tidsram för forskarutbildningen. Flera remissinstanser, bl. a. *konsistorierna vid universiteten i Lund och Göteborg*, *medicinska fakulteten i Umeå*, *farmaceutiska institutet* samt *Sveriges liberala studentförbund*, ansluter sig till de av ledamoten Agdur i särskilt yttrande framförda synpunkterna på utbildningstidens längd. *SFS* tillstyrker utredningens förslag men anmärker att det kan finnas skäl att överväga ett system med differentierade utbildningstider som av-

passas till de krav skilda kunskapsområden ställer. Organisationen fruktar emellertid att ett sådant system verkar studietidsförlängande, varför det inte bör övervägas förrän efter en tids erfarenhet av en generell tidsram. *Universitetskanslersämbetet* finner det inte sakligt motiverat att variera studietiderna med hänsyn till grundutbildningens längd. De förutsättningar för forskarutbildning som olika grundexamina ger måste bedömas med hänsyn till innehållets relevans för fortsatta studier i ett visst ämne. Ämbetet betonar att den väsentliga frågan är vilka krav på ämnesvisa förkunskaper som skall ställas upp. Det föreligger därför inga hinder för att fastställa en generell tidsram för forskarutbildningen från det stadium då samtliga förkunskapskrav är uppfyllda. *Konsistorierna vid universiteten i Uppsala och Umeå, konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm, organisationskommittén för teknisk högskola i Lund* samt *TCO* stryker däremot under behovet av större variationer i utbildningstiden mellan olika ämnesgrupper.

Flera remissinstanser har vidgat frågan om amanuensers och assistenters inplacering i forskarutbildningen till att gälla dessa tjänsters utformning och existensberättigande. *Statskontoret* ifrågasätter således om den nuvarande konstruktionen av tjänsterna bör bevaras parallellt med en reformerad forskarutbildning. Tjänsterna motiverades ursprungligen av forskningens behov. Genom den stora tillströmningen av studerande under 1960-talet har amanuensernas och assistenternas uppgifter blivit huvudsakligen undervisande och administrerande. *Statskontoret* anser att många av dessa uppgifter bör tas över av heltidsanställd personal, t. ex. kanslister och universitetsadjunkter. *Centrala studiehjälpsnämnden, Sveriges socialdemokratiska studentförbund* m. fl. är inne på liknande tankegångar. *Universitetskanslersämbetet* framhåller att antalet assistenter inte får vara större än att samliga kan antagas till forskarutbildning och ges handledning. Enligt ämbetet bör vidare assistenternas tjänstgöring fastare knytas till institutionens forskningsverksamhet. Detta leder enligt ämbetet till att antalet assistenter med undervisning på lågstadiet bör minskas, bl. a. genom inrättande av särskilda undervisningstjänster.

Majoriteten av remissinstanserna delar emellertid inte dessa synpunkter. Man understryker i stället behovet av en minskning av amanuensernas och assistenternas undervisningsskyldighet. *Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* pekar t. ex. på att assistenterna har en undervisningsskyldighet av 28—30 timmar per vecka och frågar sig hur de samtidigt skall kunna delta i forskarutbildning.

I många remissyttranden har man tagit fasta på utredningens förslag att amanuensernas och assistenternas administrativa och undervisande uppgifter skall reduceras till förmån för forskningsuppgifterna. Därvid understryker man enhälligt att detta kräver en omfattande upprustning på biträdessidan.

Nära samband med utformningen av amanuens- och assistentgruppens arbetsuppgifter har frågan om studietidens längd för nämnda kategori. I denna fråga anser en överväldigande majoritet av instanserna att den föreslagna förlängningen med ett

år är för kort. I allmänhet föreslår man en förlängning med två år alternativt en inte fixerad studietid. De tekniska fakulteterna synes dock acceptera en femårig studiegång, om undervisningsskyldigheten skärs ned kraftigt.

Skolöverstyrelsen och *statens tekniska forskningsråd* betonar att även andra deltidstudierande än amanuenser och assistenter bör kunna räkna med en längre studietid. *Universitetskanslersämbetet* räknar med att utbildningen för deltidstudierande regelmässigt skall planläggas med sikte på en effektiv studietid av fyra år.

Det råder delade meningar bland remissinstanserna om det lämpliga antalet studierande per handledare. *Universitetskanslersämbetet* finner normen sex studierande per handledare vara en rimlig grund för dimensioneringen av utbildningskapaciteten. Varje fast anställd handledare skall vara skyldig att ta emot sex heltidsstudierande eller ett större antal deltidstudierande. Det bör emellertid, fortsätter ämbetet, stå den eller de för antagningen ansvariga fritt att ta emot fler studierande, om så kan ske inom ramen för befintliga resurser och utan risk för utbildningens kvalitet. Sådan antagning bör anmälas till ämbetet. Ämbetet betonar vidare att dess prövning av frågan huruvida ytterligare resurser skall anvisas eller antalet utbildningsplatser regleras måste göras i form av en samlad riksbedömning. *Konsistorierna vid universiteten i Lund och Umeå, tekniska högskolan i Stockholm* och *Chalmers tekniska högskola* jämte *statens råd för samhällsforskning* redovisar i princip samma uppfattning som ämbetet vad gäller handledargruppernas storlek. *Humanistiska fakulteten i Stockholm, farmaceutiska institutet, Universitetslärarförbundet* och *SACO* betonar att 5—6 doktorander per handledare bör ses som en övre gräns. Så gott som alla remissinstanser med anknytning till medicinsk utbildning och forskning betonar att den föreslagna normen är orealistisk för de medicinska fakulteternas vidkommande. *Statens medicinska forskningsråd* och *medicinska fakulteten vid karolinska institutet* föreslår normen 2—3 studierande per handledare vid de medicinska fakulteterna.

Remissinstanserna accepterar nästan utan undantag att intagningen till forskarutbildningen regleras med hänsyn till antalet lämpliga handledare i ämnet. *Teologiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna i Lund* understryker att antalet doktorandtjänster under inga förhållanden får understiga det nuvarande antalet licentiestipendier. *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* pekar på vikten av att personer, som inte fått plats i det ordinarie utbildningssystemet, även i fortsättningen ges möjlighet att lägga fram avhandlingar för att få doktorsexamen. Förbundet framhåller vidare att dessa personer bör tillförsäkras viss handledning.

I några yttranden diskuteras möjligheten för ett ämne att erhålla ytterligare handledare, om tillströmningen av studierande till detta ökar starkt. *Konsistorierna vid universiteten i Lund* och *Göteborg* samt *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund* föreslår att ett antal icke ämnesbundna, gemensamma handledartjänster skall ställas till förfogande för expanderande ämnen. *Universitetskanslers-*

ämbetet fäster största vikt vid frågan om förstärkning av handledningskapaciteten via ett rörligt anslag.

Tanken att forskarutbildningskapaciteten utanför universitet och högskolor i större utsträckning skall tagas till vara vinner allmän anslutning. *Försvarets forskningsanstalt* framhåller att forskarutbildning utanför universitet och högskolor bör tillmätas betydelse både som ett medel att utnyttja landets totala resurser av forskningshandledare och som en väg att skapa förbättrade kontakter mellan universitet och samhälle. Liknande synpunkter förs fram av bl. a. *universitetskanslersämbetet*, *konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola*, *Ingenjörsvetenskapsakademien* och *industriforskningsutredningen*. *Statistiska centralbyrån*, *arbetsmarknadsstyrelsen* samt *konjunkturinstitutet* stryker under att den av utredningen påbörjade inventeringen av de externa resurserna för forskarutbildning snarast bör genomföras.

Försvarets forskningsanstalt, *universitetskanslersämbetet*, *medicinalstyrelsen*, *Apotekarsocieteten* samt *statens tekniska forskningsråd* finner att det bör vara möjligt att förlägga utbildning till forskningsenheter inom industri, sjukvård samt statliga och privata forskningsinstitut m. m. *SFS* framhåller dessutom att uppmärksamheten måste riktas även mot möjligheterna att förlägga viss forskarutbildning till de lärda verken. Liknande synpunkter förs fram av *riksarkivet*, *rikets allmänna kartverk* samt *naturhistoriska riksmuseet*. *Försvarets forskningsanstalt* och *Svenska teknologföreningen* anser att de till universitetskanslersämbetet knutna utbildningsråden kan utnyttjas för att stärka samverkan mellan näringsliv och högskolor även i fråga om forskarutbildningen.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* framhåller att ett organiserat samarbete i fråga om forskning och forskarutbildning mellan skilda ämnesinstitutioner sannolikt kommer att avsätta betydande resultat, bl. a. vad gäller forskningens och forskarutbildningens differentiering och kvalitet. *Statens medicinska forskningsråd* hävdar att det av personella skäl och med hänsyn till forskningens utveckling torde bli nödvändigt att integrera undervisningen mellan läroanstalterna, eventuellt också på nordisk bas. Liknande synpunkter förs fram av bl. a. *konsistoriet vid karolinska institutet*, *veterinärhögskolan*, *handelhögskolan i Göteborg* samt *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg*.

Nästan alla remissinstanser — med undantag av dem som har anknytning till medicinsk utbildning och forskning — tillstyrker införande av en mellanexamen. Avgörande har därvid varit att en examen på denna nivå bedömts kunna fylla ett stort behov inom skilda områden. Sålunda framhåller t. ex. *försvarets forskningsanstalt* att nuvarande fil. kand.- och civilingenjörsexamina ofta ger en otillräcklig teoretisk grund även för relativt enkla forsknings- och utredningsuppgifter. *Statens tekniska forskningsråd* bedömer att mellanexamen kan ge en lämplig utgångsnivå för den fortsatta forskarutbildningen inom bl. a. industrin. Förslaget om mellanexamen avvisas däremot av *statens humanistiska forskningsråd* samt *riksarkivet*, vilka anser att en tvåårig utbildning inte är tillräcklig för de lärda verken.

Remissinstanserna inom det medicinska området ställer sig genomgående negativa till mellanexamen. *Statens medicinska forskningsråd* finner inga vägande skäl för en sådan examen vid de medicinska fakulteterna. Liknande synpunkter förs fram av de *medicinska fakulteterna i Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå* samt av *konsistoriet vid karolinska institutet*. Inte heller inom veterinärmedicinen finns behov av denna examen, anser *veterinärhögskolan*.

Frågan om mellanexamen skall vara frivillig eller obligatorisk diskuteras av åtskilliga instanser. En stark minoritet uttalar sig för frivillig examen, framför allt med hänsyn till risken för studietidsförlängning. För majoriteten — som förordar ett obligatorium — synes arbetsmarknadsaspekten ha vägt tyngre. Någon egentlig skiktning av remissinstanserna kring den ena eller den andra linjen är svår att urskilja. Det kan dock noteras att främst sådana remissinstanser som representerar dels det tekniska området, dels de fackliga organisationerna uttalar sig för en obligatorisk mellanexamen.

Universitetskanslersämbetet anser att mellanexamen i princip bör vara frivillig men att obligatorium vid behov skall kunna införas vid viss fakultet. Enligt ämbetet bör slutlig ställning i denna fråga tas i samband med att studieplanerna fastställs.

Flera instanser diskuterar mellanexamens meritvärde för lektorstjänst. *Skolöverstyrelsen*, som uttalar sig för obligatorisk mellanexamen, finner att en sådan examen i princip bör kunna läggas till grund för lektorsbehörighet men att man inte kan knyta behörigheten till enbart denna examen. Vidare framhåller överstyrelsen behovet av teoretisk metodutbildning. Enligt dess uppfattning skulle en mellanexamen med inriktning mot ämnesmetodik i många fall ge en för skolans behov värdefullare utbildning än den enbart ämnesinriktade utbildningen vid universiteten. *Statens humanistiska forskningsråd* anser att utredningen inte tillräckligt beaktat att grunden för forskarutbildning kommer att väsentligt försämrats vid ett införande av fasta studiegångar. Därigenom kommer den föreslagna tvååriga utbildningen för lektorer samt för tjänstemän vid de lärda verken att bli alltför kort, hävdar rådet. Liknande synpunkter förs fram av *språkvetenskapliga sektionen i Uppsala* samt *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten och konsistoriet i Göteborg*.

Utredningens förslag att doktorsgraden bör ersättas med **doktorsexamen** tillstyrks nästan genomgående. Endast ett fåtal instanser, däribland *farmaceutiska institutet, medicinska och humanistiska fakulteterna i Göteborg* samt *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* anser att beteckningen doktorsgrad bör behållas. Några remissinstanser jämför nuvarande högre examina och den nya doktorsexamen. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala* liksom *konsistoriet vid universitetet i Uppsala* framhåller att den nya doktorsexamen närmast bör jämföras med nuvarande licentiatexamen. Fakulteten framhåller vidare att den i och för sig inte har något att invända mot att man inför en ny doktorsexamen, som ansluter till den allmänna internationella nivån. En sådan reform förutsätter dock — betonar fakulteten — att frågan om postdoktoral utbildning löses. Fakulteten stryker särskilt under behovet av postdoktoral utbildning för blivande universitetslektorer och finner inte en kompetens motsvarande nuvarande licentiatexamen

godtagbar. Liknande synpunkter förs fram av bl. a. *filosofiska fakulteten i Umeå, riksarkivet samt Vetenskapsakademien.*

Opinionen mot förslaget till ändrad titulatur är så gott som enhällig. Remissinstanserna förordar allmänt licentiattiteln för mellanexamen och nuvarande fakultetsanknytning av doktorstiteln.

Osäkerheten inför utformningen av utbildningsgången fram till grundexamen har påverkat remissinstansernas ställningstagande till basexamen vid filosofisk fakultet. Sålunda anmäler *universitetskanslersämbetet* sin avsikt att återkomma i frågan, sedan förslag om fasta studiegångar lagts fram. Även andra instanser, bl. a. *kompetensutredningen*, har strukit under svårigheten att ta ställning, innan grundutbildningen fått en fast utformning.

De akademiska instanserna, bl. a. *historisk-filosofiska sektionen i Uppsala och humanistiska fakulteten i Göteborg*, förordar antingen en fyraårig grundutbildning eller kompletterande studier efter grundexamen. *Skolöverstyrelsen* är inne på samma tankegång men framhåller att man även i fortsättningen torde få acceptera viss variation i studietid fram till basexamen. *Sveriges samhällsvetareförbund* accepterar trebetygskravet men finner det inte nödvändigt att kräva avlagd grundexamen. *SACO* och *SFS* tillstyrker däremot helt utredningens förslag i detta avseende. Ett flertal remissinstanser pekar på att utredningen underlåtit att ta med socionomexamen som basexamen för forskarutbildning vid filosofisk fakultet.

Utredningens förslag om basexamen vid övriga utbildningslinjer accepteras genomgående utom vad avser medicinsk fakultet. Fler-talet instanser vid de tekniska högskolorna finner dock att viss komplettering erfordras för att teknisk magisterexamen skall kunna godtas som basexamen. Förslaget om teknisk kandidatexamen får ett övervägande negativt mottagande. Från flera håll hävdas att det behov av komplettering som föreligger vid teknisk magisterexamen kommer att ytterligare accentueras om teknisk kandidatexamen införs. *Sveriges liberala studentförbund* föreslår att i stället filosofie kandidatexamen skall få avläggas vid teknisk högskola. Endast *konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* ställer sig positivt till förslaget om teknisk kandidatexamen. Om en sådan examen kommer till stånd, blir det enligt konsistoriet enklare att antaga studerande med »bachelor»-examen till forskarutbildning.

Förslaget om fyraårig medicinsk basutbildning avstyrks nästan enhälligt. Berörda instanser hänvisar i stället till förslaget från de sakkunniga för läkares grund- och vidareutbildning om fem och ett halvt års grundutbildning. Flera instanser framhåller också att den medicinska forskarutbildningen bör — liksom f. n. — få påbörjas innan grundexamen har avlagts.

Utredningens förslag till antagningsförfarande har tagits upp av åtskilliga instanser. Svårigheten att få fram riktiga urvalskriterier framhålls i ett flertal yttranden. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* påpekar att det först på ett senare stadium än vid antagningstillfället är möjligt att klart

urskilja de vetenskapligt mest meriterade. Eftersom någon form av gallring kommer att ske, finns det enligt fakulteten en allvarlig risk att man förlorar forskarbegävningar. *Humanistiska fakulteten i Göteborg* bedömer detta så allvarligt att man föreslår, att alla som uppfyller antagningskraven skall ges möjlighet att börja forskarutbildning. Liknande synpunkter förs fram av *historisk-filosofiska sektionen i Uppsala*. *Samhällsvetenskapliga fakulteterna i Göteborg* och *Uppsala* stryker under vikten av att undervisningen förblir ospärrad, inte minst med hänsyn till de deltidsstuderande. *SACO* och *Sveriges samhällsvetareförbund* framhåller betydelsen av att man vid antagningen tar hänsyn till meriter från praktisk verksamhet.

I fråga om det formella antagningsförfarandet har remissinstanserna tagit upp bl. a. prefektens beslutanderätt. Representativ för majoritetens inställning är *humanistiska fakultetens i Stockholm* åsikt att prefekten av utredningen föreslagits få både onödigt stora befogenheter och ett alltför tyngande ansvar i detta avseende. *Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* framhåller det olämpliga i att prefekten beslutar om antagning vid stora institutioner med ett flertal professorer. I allmänhet förordar remissinstanserna att beslut om antagning skall fattas av antingen huvudhandledaren eller den grupp som är ansvarig för handledningen. *Juridiska fakulteten i Stockholm* föreslår att avgörandet överlämnas åt fakulteten.

I åtskilliga yttranden betonas behovet av enhetliga normer för antagningen. *TCO* framhåller att det är väsentligt att — oavsett vilka urvalsinstrument man använder — universitetskanslersämbetet fastställer principerna. *SFS* och *SACO* för fram liknande synpunkter. Förstnämnda organisation föreslår ett helt formaliserat antagningsförfarande med antagningsnämnd och besvärsmöjlighet. Besvärsrätt föreslås också av bl. a. *Sveriges socialdemokratiska studentförbund*.

Det av utredningen framlagda förslaget om undervisningens uppläggning tillstyrks av flertalet remissinstanser. I det övervägande antalet yttranden anförs att en ökad kursbunden undervisning utgör ett mycket betydelsefullt inslag i en förbättrad forskarutbildning. Ett mindre antal instanser, bl. a. de dåvarande fyra *matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna, konsistoriet vid universitetet i Lund* och *samhällsvetenskapliga fakulteten i Göteborg*, varnar dock för överdimensionering av undervisningen på handledningens bekostnad. De *juridiska fakulteterna* ställer sig genomgående negativa till ökad kursbunden undervisning med hänvisning till att undervisningen på denna nivå oftast är av så specialiserad natur att den måste bli individuell eller meddelas i mycket små grupper. *Juridiska fakulteterna i Lund* och *Stockholm* anser emellertid att seminarier kring metodfrågor är av värde.

Ingenjörsvetenskapsakademien och *Sveriges samhällsvetareförbund* stryker under behovet av administrativa kurser. Enligt förbundets mening bör de studerande få någon uppfattning om forskningsadministration, eftersom en del av dem senare kommer att leda forsknings- och utvecklingsprojekt. *Universitetskanslersämbetet* framhåller att de varierande önskemål som kommit till uttryck vad gäller utbildningens innehåll och uppläggning måste beaktas i arbetet med studieplanerna.

Flera remissinstanser framhåller — liksom utredningen — att en förutsättning för att de föreslagna utbildningsformerna skall komma till stånd är en långt driven integration över ämnes-, fakultets- och högskolegränserna. *Ingenjörsvetenskapsakademien* vidareutvecklar utredningens tankegångar om ett internordiskt samarbete och framhåller att också kurser utom Norden kan bli aktuella. Vidare betonar akademien, liksom *universitetskanslersämbetet*, vikten av att det finns ett samlande organ, som har överblick över och ansvar för kurserna. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* anser däremot, att det bör åligga den enskilde universitetsläraren att inom ramen för normalstudietiden själv organisera utbildningen och definiera kursfordringarnas innehåll och omfattning.

Universitetskanslersämbetet, medicinska fakulteten i Göteborg och *SACO* instämmer i utredningens förslag att undervisningen i princip skall vara frivillig. *TCO* och *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* förordar däremot ett obligatorium.

Remissinstanserna instämmer helt i utredningens syn på **h a n d l e d n i n g e n** som det centrala momentet i forskarutbildningen och tillstyrker en omfattande upprustning på detta område. Utredningens förslag till utformning av forskarhandledningen möts emellertid av en övervägande negativ reaktion. Remissinstanserna räknar genomgående med att alltför mycket dirigerig och övervakning leder till negativa effekter vad gäller forskarens frihet och initiativförmåga. *Medicinska fakulteten i Göteborg* anser t. ex. att det skisserade programmet för hur avhandlingsarbetet skall genomföras knappast fyller ens blygsamma krav på självständighet. *Humanistiska fakulteten i Stockholm* hävdar att det föreslagna systemet kommer att försvåra förnyelse. *Konsistoriet vid universitetet i Lund* pekar på att den noggranna planeringen från handledarens sida kan leda till att forskningen begränsas till det område handledaren specialiserat sig på. I åtskilliga yttranden behandlas samma problem, varvid det framhålls att det är orimligt att utkräva ett formligt ansvar av handledaren eller handledargruppen. *Universitetskanslersämbetet* har en avvikande uppfattning i denna fråga och anför, att ett utökad ansvar för ämnesval och för arbetsuppgiftens genomförbarhet — vilket inte innebär ansvar för avhandlingens vetenskapliga resultat — är av grundläggande betydelse för att utbildningstiden skall kunna hållas.

Beträffande förslaget om handledargrupper är remissopinionen splittrad i tre ungefär lika stora grupper, en positiv, en negativ och en som föreslår att handledargrupper införs endast i vissa fall. *Universitetskanslersämbetet* — som närmast ansluter sig till den sistnämnda gruppen — konstaterar att det i fråga om speciellt inriktade avhandlingsämnen, särskilt inom mindre discipliner, kan vara svårt att skapa meningsfullt fungerande handledargrupper. Vidare anser verket det onödigt att stadgebinda dessa gruppers sammansättning och arbetsformer. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Göteborg* anser att handledargrupp i vart fall inte behöver utses, när arbetet bedrivs inom en forskargrupp i anslutning till ett specialseminarium.

Möjligheten för två eller flera studerande att disputerar på **g e m e n s a m a v - h a n d l i n g** accepteras av en majoritet av remissinstanserna. *Universitetskanslersämbetet* anser dock att utredningen formulerat villkoren i detta avseende alltför

kategoriskt. Av samma uppfattning är bl. a. *SFS* och *Sveriges socialdemokratiska studentförbund*. Gemensam avhandling avstyrks — med hänsyn till svårigheten att särskilja de individuella prestationerna — av ett fåtal instanser, bl. a. *medicinska fakulteterna i Lund och Göteborg* samt *konsistoriet vid karolinska institutet*.

Förslagen i fråga om avhandlingens omfång, framställning och finansiering tillstyrks så gott som enhälligt. Vissa biblioteksinstanser, bl. a. *kungliga biblioteket* och *forskningsbiblioteksrådet*, erinrar dock om de problem som genom tryckningstvångets slopande aktualiseras vid bibliotekens internationella bytesverksamhet.

Utredningens förslag beträffande betygsättning tillstyrks av flertalet remissinstanser med hänvisning till den av utredningen påvisade bristen på enhetlighet vid tillämpningen av den graderade skalan. Vissa instanser, bl. a. *Handelshögskolan i Stockholm*, anser dock att värdeomdömen alltid kommer att efterfrågas och att det då är en fördel att dessa ges under ämbetsmannansvar. I några fall önskar man en skala med ett mindre antal betygsgrader än f. n.

Universitetskanslersämbetet finner sig i huvudsak kunna tillstyrka de föreslagna övergångsordningarna men pekar på att den slutliga utformningen av dessa måste bli beroende av de former och den ordning vari reformen genomförs. Ämbetet tillstyrker att erforderliga ändringar i universitetsstadgan träder i kraft den 1 juli 1969. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg* och *handelshögskolan i Göteborg* kräver ytterligare utredning av övergångsproblemen. Övriga instanser har i stort accepterat utredningens förslag.

Beträffande övergången till ny forskarutbildning finner *universitetskanslersämbetet* att organisatoriska förutsättningar för att det nya systemet skall kunna träda i kraft torde föreligga den 1 juli 1971. Någon nämnvärd opinion mot de föreslagna övergångsbestämmelserna beträffande nuvarande licentiander och doktorander har inte kommit fram vid remissbehandlingen.

4.3 Studiefinansieringen

Utredningens förslag om studielön för doktoranderna har med få undantag fått ett positivt mottagande av remissinstanserna. *Centrala studiehjälpsnämnden* framhåller att den kraftiga kostnadsökning som utbildningsreformen medför kan försvaras endast om de studerande ges möjlighet att bedriva studierna på heltid. Under denna förutsättning tillstyrker nämnden utredningens förslag. Nämnden betonar att de studerande i ett lönesystem får del av vissa sociala trygghetsförmåner som ett stipendiesystem inte kan ge. Detta är väsentligt, eftersom flertalet av de studerande på denna nivå är familjeförsörjare.

Flera andra remissinstanser anför liknande synpunkter och framhåller att studielön enligt förslaget innebär en nödvändig uppräknings av stödet för studerande på denna nivå. *TCO* finner det riktigt att doktorandernas trygghetsfråga löses men

är däremot tveksam inför ett lönesystem baserat på särskilda doktorandtjänster. Organisationen föreslår i stället att studiestödet ges formen av beskattningsbara utbildningsarvodet. *Sveriges samhällsvetareförbund* framhåller att det är principiellt riktigt att studier jämföras med arbete och anser att denna uppfattning inte kommer att vinna bredare anslutning, förrän ersättning för studiearbetet utgår som lön. *Konjunkturinstitutet* finner att det från samhällsekonomisk synpunkt måste anses riktigt, att de som är mest lämpade för forskning får möjlighet att ägna sig åt detta oberoende av privatekonomiska förhållanden.

En del remissinstanser, som i huvudsak accepterar utformningen av studiestödet, önskar dock en större rörlighet. *Medicinska fakulteterna i Göteborg* och *Umeå* finner sig sålunda kunna godtaga ett system med doktorandtjänster, om utnyttjandet av tjänsterna görs flexibelt i samma utsträckning som gäller beträffande de nuvarande doktorandstipendierna. Även *Universitetsläraresförbundet* förordar ett mera flexibelt system. Inom vissa fakulteter kan det, enligt förbundets mening, vara lämpligt att i viss utsträckning behålla stipendiesystemet.

Till de instanser som ställer sig tveksamma till förslaget om studielön hör *universitetskanslersämbetet*. I sitt yttrande uttalar ämbetet att det inte kan till alla delar instämma i forskarutredningens argumentering för tjänstealternativet. När ämbetet dock med tvekan tillstyrker förslaget, fäster man särskild vikt vid önskvärdheten av att samtliga studiefinansieringsmöjligheter på forskarutbildningsnivå får samma principiella karaktär. Eftersom assistenttjänsterna är förenade med de i statstjänst normala förmånerna, synes det ämbetet motiverat att även övriga finansieringsmöjligheter får karaktär av tjänst. Vissa ledamöter av ämbetets styrelse har reserverat sig för en lösning enligt stipendielinjen. *Statskontoret* anser det inte motiverat med en särlösning av studiefinansieringen för ifrågakommande grupp av studerande. Nuvarande licentiat- och doktorandstipendier kan enligt verket samordnas med studiemedelssystemet och även utformas så att de ger samma sociala förmåner och ekonomiska värde som den föreslagna studielönen. *Statskontoret* förordar därför att frågan löses stipendievägen. Även *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg* ställer sig tveksam inför förslaget om doktorandtjänster och anser att de till en början bör inrättas i begränsad omfattning, enär tjänsternas lämplighet inte är övertygande bevisad. För många kan, enligt fakultetens mening, kravet på forskning på heltid förefalla pressande och onaturligt. De talrika studieavbrotten behöver inte alltid ha ekonomiska orsaker utan kan bottna i normala personliga utvecklingsförlopp, anser fakulteten. Även *direktionen för Handelshögskolan i Stockholm* intar en negativ ståndpunkt. Eftersom man kan räkna med stor tillströmning till de två första studieåren, förordar direktionen att studiet t. o. m. mellanexamen finansieras på samma sätt som studier för akademisk grundexamen. *Direktionen* finner doktorandlön olämplig även efter mellanexamen med hänsyn till att tiden för avhandlingsarbetet inte bör snävt begränsas.

Utredningens förslag beträffande studiestödets nivå har accepterats endast av ett fåtal remissinstanser. Ett par instanser har föreslagit särskild utredning av frågan. *Juridiska fakulteten i Uppsala* framhåller att den föreslagna löne-

klassen A 15 är nio löneklasser lägre än begynnelselönen för en tingsmeriterad jurist i allmän tjänst. Fakulteten finner därför förslaget helt realistiskt. Om man vill underlätta rekryteringen, bör enligt fakulteten forskarlönen inte understiga slutlönen för tingsnotarie. *Juridiska fakulteten i Stockholm* är av samma åsikt. *Sveriges samhällsvetareförbund* finner löneklass A 19 vara en lämplig nivå. *Sektionen för väg- och vattenbyggnad vid tekniska högskolan i Stockholm* anser att studielönen bör vara högre för doktorander med mellanexamen än för dem utan sådan examen.

Flera av de remissinstanser som tagit upp frågan om förhållandet mellan assistenttjänster och doktorandtjänster har särskilt framhållit lönenivåns betydelse för rekryteringen till assistenttjänst. *Universitetskanslersämbetet* betonar att studielönen för doktoranderna bör anpassas så att rekryteringen till assistenttjänsterna inte blir lidande. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Göteborg* anser att en av de allvarligaste nackdelarna med förslaget om studielön är frånvaron av närmare utredning om den lönemässiga relationen till assistenttjänsterna. Enligt fakultetens mening är risken överhängande att rekryteringen till assistenttjänsterna kommer att försvåras. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg* anför liknande synpunkter.

Centrala studiehjälpsnämnden anser det inte vara möjligt att närmare bedöma vilken roll i forskarrekruteringen och studiefinansieringen som assistenttjänsterna i framtiden bör spela. Med hänsyn till att det för den blivande forskaren är värdefullt med vissa erfarenheter av undervisning och administration kan det enligt nämnden ifrågasättas, om det inte hade varit fruktbart att söka slå samman studielönetjänsterna och assistenttjänsterna till en enhetlig kategori. *Sektionen för teknisk fysik vid tekniska högskolan i Stockholm* anser att en lösning av problemet är att man inte genomför någon fixerad kategoriklyvning av de forskningsstudierande. Varje sektion skulle i stället inom ett ramanslag för avlöningar av doktorander få internt fördela nödvändiga assistentgörömmål bland de verksamma doktoranderna. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg* finner bästa lösningen vara kombinerade assistent- och doktorandtjänster med växlande proportioner av tjänstgöring på institution och i undervisning. Längre i denna riktning går *Sveriges samhällsvetareförbund*, som förordar att assistenttjänsterna helt ersätts med dels universitetsadjunktstjänster, dels biträdespersonal. Även *statskontoret* ifrågasätter, som tidigare nämnts, om assistenttjänsterna bör behållas parallellt med en reformerad forskarutbildning. Enligt verkets mening bör denna fråga beaktas vid den pågående översynen av den s. k. universitetsautomatiken.

I fråga om förordnandetidens längd är remissinstanserna splittade. *Universitetskanslersämbetet* anser att förordnandet bör avse ett år i sänder. *Odontologiska fakulteten i Lund* förmodar att det blir svårt för handledargruppen att efter det första studieåret avge ett omdöme om doktorandens studier och föreslår därför att tiden sätts till två år. *Universitetsläraresförbundet* anser att förordnande på kortare tid än ett år och eventuellt även på deltid bör tillåtas. *Medicinska fakulteterna i Göteborg* och *Umeå* för fram liknande förslag.

För den som innehar doktorandtjänst bör enligt *Sveriges samhällsvetareförbund*

tillämpas samma regler i fråga om bisysslor som gäller i arbetslivet i övrigt, dvs. att bisysslor får förekomma så länge de inte inverkar menligt på studierna eller förlänger studietiden. *Juridiska fakulteten i Uppsala* framhåller i motsats härtill att det är av största betydelse att forskningen bedrivs på heltid, om studietiden skall kunna hållas.

I fråga om fördelningen av doktorandtjänsterna tillstyrker *universitetskanslersämbetet* att beslut skall meddelas av ämbetet enligt riktlinjer som Kungl. Maj:t drar upp. Ämbetet räknar med att en viss andel av tjänsterna är rörlig vid varje läroanstalt och ställs till konsistoriets förfogande. Flera andra remissinstanser, däribland *konsistorierna vid universiteten i Lund och Umeå*, *farmaceutiska institutet* och *Universitetslärarförbundet* anser att fördelningen helt eller delvis bör vila på fakulteterna. *Konsistoriet vid universitetet i Lund* framhåller — såsom redan framgått — att det av utredningen förordade systemet medför en fastläsning av resurserna, något som kan få till följd att professorer i vissa ämnen inte får befattning med forskarutbildning.

4.4 Forskarkarriären

Som tidigare nämnts är inställningen till utredningens förslag om ny forskarkarriär i huvudsak negativ. Detta gäller i första hand det föreslagna aspirantsystemet, vars förmodade effekter i fråga om forskningsvolym och trygghet har lett till avstyrkanden och krav på omarbetningar. Synpunkterna på forskningsvolymen har redovisats tidigare.

Ett betydande antal remissinstanser har vid sin behandling av karriärförslaget lagt stor vikt vid trygghetsaspekten. Flertalet av dessa konstaterar att utredningens förslag inte kommer att eliminera otryggheten på docentnivån. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna i Uppsala, Lund och Göteborg* samt *Vetenskapsakademien* finner att tryggheten i utredningens system bygger på en schablonmässig användning av statistiska medelvärden, som ter sig helt meningslösa för den enskilde forskaren. Bland otrygghetsfaktorerna framhåller skilda instanser aspirantstadiets kraftiga överdimensionering i förhållande till den fasta karriären, den korta förordnandetiden och aspiranternas kvalitativa underläge i konkurrensen med dels utländska sökande, dels — under flera decennier framöver — äldre välmeriterade docenter. Vissa remissinstanser, t. ex. *lantbrukshögskolan* och *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm*, finner att trygghetsfrågan har överbetonats, medan *SACO* framhåller att denna aspekt måste tillmätas stor betydelse för forskarna. *Universitetslärarförbundet* konstaterar att tryggheten ytterst betingas av att ett tillräckligt antal fasta tjänster finns att tillgå inom karriären. Liknande synpunkter förs fram av bl. a. *humanistiska fakulteten i Göteborg*. *Universitetskanslersämbetet* och *försvarets forskningsanstalt* betonar betydelsen av en öppen arbetsmarknad med möjligheter till övergång mellan olika karriärgrenar. Önskemål om ett större antal karriärsteg förs fram bl. a. i en reservation till *samhälls-*

vetenskapliga fakultetens i Uppsala yttrande, av lärarrådet vid Handelshögskolan i Stockholm och av lantbrukshögskolan, vilka anser att en längre karriärstege stimulerar forskningsverksamheten på lägre stadier.

Endast ett mindre antal remissinstanser, bl. a. *Sveriges industriförbund* och *Svenska arbetsgivareföreningen*, tillstyrker utredningens förslag beträffande aspirantstudiet. I flertalet yttranden redovisas stor tveksamhet inför olika detaljer i förslaget. *Universitetskanslersämbetet* ansluter sig till utredningen i vad avser förordnandetid och tjänsternas konstruktion men finner att det föreslagna aspirantsystemet i alltför hög grad framhäver meriterings- och selektionsaspekter med avseende på universitetsorganisationens fasta tjänster. Liknande synpunkter anför *försvarets forskningsanstalt*. Bland övriga remissinstanser som ställer sig tveksamma till förslaget eller delar därav återfinns *konsistorierna vid universiteten i Lund, Göteborg och Umeå* samt *vid tekniska högskolan i Stockholm, Handelshögskolan i Stockholm, matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna i Göteborg och Stockholm, Ingeniörsvetenskapsakademien, SACO och TCO*. Kritiken mot utredningens förslag riktas främst mot förordnandetiden, dimensioneringen och fördelningen av tjänsterna.

Majoriteten av remissinstanserna har accepterat principen med tidsbegränsade tjänster, men endast ett fåtal godtar en begränsning till tre år. *Universitetskanslersämbetet* och *historisk-filosofiska sektionen i Uppsala* anser att ytterligare ett års förordnande bör kunna medges. Det stora antalet instanser, som finner aspiranttiden för kort, anför som skäl för en längre förordnandetid bl. a., att ett tillfredsställande urval till högre tjänster inte kan göras efter så kort tid av självständigt forskningsarbete. Vidare kommer forskningens volym och kvalitet att bli lidande av den korta förordnandetiden, framhåller *matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna i Stockholm och Göteborg* samt *organisationskommittén för teknisk högskola i Lund*. Flertalet av de instanser som önskar längre förordnandetid anser att denna bör omfatta två perioder om tre år, medan några föreslår vissa andra möjligheter att ta tillvara forskarbegåvningar. Så föreslår t. ex. *konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* kontraktsanställning av särskilt dugliga aspiranter.

Ett mindre antal instanser, bl. a. *SACO* och *TCO*, anser att det bör vara möjligt att göra ett definitivt urval till fasta tjänster redan efter doktorsexamen. *Statens råd för samhällsforskning* menar att antagningen av forskare bör ske i samband med bedömningen av doktorsavhandlingen. Dessa instanser framhåller — liksom bl. a. *Universitetslärarförbundet* och *Sveriges docentförbund* — att aspirantjänsterna bör göras fasta. *Universitetslärarförbundet* biträder dock med tvekan utredningens förslag som en kompromisslösning. Även *organisationskommittén för teknisk högskola i Lund* anser att aspirantjänsterna bör vara fasta, dock med ett första förordnande på tre år.

Beträffande dimensioneringen av aspirantstudiet vänder sig bl. a. *universitetskanslersämbetet* och *konsistoriet vid universitetet i Lund* mot principen att aspirantjänsternas antal sätts i relation till antalet fasta tjänster i stället

för till behovet av forskning och forskare. *Humanistiska fakulteten i Göteborg* anser att tillgången på goda forskare bör styra dimensioneringen. Liknande tankegångar redovisas av *samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala*.

Ett flertal remissinstanser, främst universitetsmyndigheter, t. ex. *medicinska fakulteterna i Uppsala* och *Lund*, *teologiska fakulteten i Uppsala* och *organisationskommittén för teknisk högskola i Lund*, hävdar att aspiranttjänsterna måste bli betydligt fler än vad utredningen föreslagit. Konflikten mellan dels kravet på trygghet, dels önskan om rikligt urval och hög forskningsvolym avspeglar sig således i flera remissyttranden.

Den övervägande delen av de instanser — företrädesvis universitetsmyndigheter — som behandlat frågan om aspiranttjänsternas fördelning kritiserar förslaget att institutionerna skall utgöra huvudsaklig fördelningsbas. *Konsistoriet vid universitetet i Lund* understryker — liksom flera andra instanser — att en flerprofessorsinstitution långt ifrån alltid kan betraktas som ett ämne i fråga om forskarutbildning och forskarrekrutering. Utredningens förväxling av institutions- och ämnesbegreppen har enligt konsistoriet fått fatala konsekvenser.

De mindre ämnenas problem står i detta sammanhang i förgrunden. Allmänt anses att utredningens beräkningsnormer kommer att missgynna de små institutionerna. *Språkvetenskapliga sektionen i Uppsala* begär därför en ny utredning av dessa problem. *Medicinska fakulteten i Uppsala* förmodar att normen 0,5 aspiranttjänster per institution med två fasta tjänster i princip innebär att en aspiranttjänst tillförs institutionen vart sjätte år. I ett sådant system krävs det enligt fakulteten mer tur än skicklighet, om en person skall lyckas avlägga doktorsexamen just då en aspiranttjänst blir ledig.

Förslaget att 90 % av aspiranttjänsterna skall vara institutionsbundna kritiserar allmänt. *Odontologiska fakulteten i Umeå* och *juridiska fakulteten i Lund* önskar en ökning av antalet rörliga tjänster. *Humanistiska fakulteten i Stockholm* anser att minst 25 % av ifrågavarande tjänster måste vara rörliga för att småämnenas behov skall kunna tillgodoses. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala* anser däremot att rörliga aspiranttjänster inte utgör någon garanti för det enskilda ämnet. *Statens naturvetenskapliga forskningsråd* lägger fram ett alternativt förslag till lösning, vilket innebär att aspiranttjänsterna fördelas av en för hela landet central nämnd för varje fakultetsgrupp.

Beträffande aspiranternas undervisningsskyldighet ansluter sig bl. a. *universitetskanslersämbetet* till utredningens förslag om 99 lektorstimmar. Av de universitetsmyndigheter som berör denna fråga aktualiserar bl. a. *konsistoriet vid universitetet i Göteborg*, *lantbrukshögskolan* och *samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala* en sänkning av timtalet. *SACO* och *Universitetslärarförbundet* accepterar däremot utredningens förslag. Sistnämnda organisation hävdar att undervisningsskyldigheten för aspiranterna hör till det avtalsbara området.

Vid sin granskning av de olika tjänstetyperna i karriären håller remissinstanserna genomgående med utredningen om värdet av att behålla forskarassistents-tjänsterna. Däremot redovisas avvikande meningar i vissa fall beträffande

förslaget att slopa nuvarande begränsning av tjänstinnehavet till maximalt nio år. *Medicinska fakulteterna i Lund och Göteborg, konsistoriet vid universitetet i Umeå, Universitetsläraresförbundet och SACO* förordar dock att tidsgränsen slopas.

Atskilliga remissinstanser beklagar att utredningen inte behandlat universitetslektorernas ställning och uppgifter i den nya karriären. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm* framhåller att den akademiska karriären i vårt land — genom att universitetslektoraten är rena undervisningstjänster — är kluven på ett sätt som saknar motsvarighet i andra länder. Den övervägande delen av remissinstanserna stryker under vikten av kontakt mellan utbildning och forskning. I ett stort antal yttranden hävdas att ett visst mått av forskning av nämnda skäl bör ingå även i universitetslektorernas tjänstgöringsskyldighet. Det betonas också att universitetslektorerna bör inlemmas i forskarkarriären. En rad instanser anser att lektorerna kan passas in i karriären genom att de åläggs viss forskning och forskarhandledning. Det förekommer emellertid även andra förslag. *Universitetsläraresförbundet* föreslår sålunda en integrering med de biträdande professorerna och *samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm* anser det lämpligt att inrätta en kategori — med »assistant professor» som förebild — under professorsnivån. Ett fåtal instanser — däribland *SFS* — önskar att universitetslektoraten behålls som rena undervisningstjänster.

Utredningens förslag beträffande de fasta tjänsterna i karriären accepteras av nästan samtliga remissinstanser. Endast i några få yttranden, bl. a. från *konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* och *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm*, avvisas förslaget om två typer av fasta tjänster med hänvisning till att någon funktionsuppdelning inte föreslagits. Fakulteten finner det vidare orimligt, om de som söker sig till mindre ämnen skulle få större chans att bli professorer än de som söker sig till större ämnen. *Universitetskanslersämbetet* ansluter sig till utredningens förslag men anser att frågan om ansvars- och funktionsuppdelning mellan professor och biträdande professor bör bli föremål för ytterligare överväganden. Vidare föreslår ämbetet — liksom *sektionen för väg- och vattenbyggnad vid tekniska högskolan i Stockholm* — benämningen professor I resp. professor II. *Statens råd för samhällsforskning* föreslår att det vid forskningsråden inrättas tidsbegränsade högre forskningsprofessorer, vars innehavare ges dels ca 50 % högre lön än övriga professorer, dels begränsad undervisningsskyldighet. *Handelshögskolan i Stockholm* lägger fram ett liknande förslag i syfte att få karriärstegen utökad. *SACO* pekar på möjligheten att i viss utsträckning utnyttja kontraktsanställning av forskare.

Utredningens förslag om begränsad undervisningsskyldighet för biträdande professor avvisas nästan genomgående av de remissinstanser som berör denna fråga. Endast *veterinärhögskolan* och *Universitetsläraresförbundet* stöder utredningen på denna punkt.

Förslaget om en särskild forskartjänstreserv tillstyrks nästan enhälligt. Lika samstämmigt hävdas att reserven bör bli större än vad utredningen föreslagit. *Universitetskanslersämbetet* avstyrker dock att en sådan reserv inrättas.

Ämbetet anför att det principiellt sett inte är basorganisationens uppgift att rädda meriterade forskare. Denna uppgift är enligt ämbetet av sådan natur att den bör vila på forskningsråden. *Statskontoret*, *statens medicinska forskningsråd* och *TCO*, vilka i och för sig tillstyrker förslaget, anser att de tjänster som ingår i denna reserv bör fördelas på riksplanet via forskningsråden.

Samtliga remissinstanser ställer sig i princip positiva till utredningens överväganden angående forskarkarriär vid forskningsråden. Många instanser, bl. a. *statens råd för atomforskning*, *Föreningen för vid statens naturvetenskapliga forskningsråd och statens råd för atomforskning anställda forskare*, *SACO* och *Universitetslärarförbundet*, kräver dock att rådstjänsterna i fråga om benämning och anställningsvillkor så långt möjligt görs likformiga med motsvarande universitetstjänster. Nämnda forskarförening finner vidare att behovet av avvecklingsmöjligheter är proportionellt större inom universitetsorganisationen, varför det enligt föreningen är rimligt att tidsbegränsningen av rådstjänsterna upphävs.

Förslaget att rådsforskarna skall åläggas viss undervisningsskyldighet avvisas av endast en instans, *statens råd för skogs- och jordbruksforskning*. Enligt rådet bör handledningsuppgifter förekomma endast i undantagsfall. Övriga instanser anser att samarbetet mellan råden och läroanstalterna skulle stärkas genom sådan medverkan från rådsforskarnas sida. *SACO* och *Universitetslärarförbundet* ifrågasätter dock det lämpliga i att ålägga rådsforskarna en fixerad undervisningsskyldighet.

Utredningens förslag om överstatsättning av befintliga laboratorer (motsv.) avvisas av en stor majoritet av remissinstanserna. Endast några få myndigheter, bl. a. *konsistorierna vid universiteten i Lund och Umeå* samt *humanistiska fakulteten i Stockholm*, accepterar förslaget. Dessa myndigheter anser dock, att laboratorer som antingen företräder självständiga ämnen eller förklarats professorskompetenta bör erhålla professur. *Universitetskanslersämbetet* finner det principiellt önskvärt att befintliga tjänster såvitt möjligt inordnas i det nya systemet. Ämbetet avstyrker därför ett överstatförande av laboratorerna. Dessa tjänster bör enligt ämbetet i stället omvandlas till professur II — enligt ämbetets terminologi. *Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* föreslår att laboratorer som inte är professorskompetenta skall erhålla tjänst som biträdande professor. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* anser att överstatsättning är överflödig, eftersom universitetsstadgan förhindrar att onödigt tjänst återbesätts. Majoriteten av remissinstanserna, däribland *SACO* och *Universitetslärarförbundet*, hävdar att samtliga laboratorer bör omvandlas till professorer vid övergången till ny forskarkarriär.

I fråga om forskardocenttjänsterna vänder sig flertalet remissinstanser mot utredningens förslag att nuvarande tjänstinnehavare skall ges personlig tjänst som biträdande professor och att samtidigt tjänst i forskartjänstreserven skall sättas i vakans. *Universitetskanslersämbetet* tillstyrker dock i princip utredningens linje men föreslår — med hänsyn till att ämbetet avstyrker forskartjänstreserven — att forskardocent, som inte befordrats före förordnandets utgång, skall erhålla per-

sonlig tjänst över stat med oförändrad tjänstebenämning. Flertalet instanser, bl. a. *SACO*, *Universitetsläraresförbundet* och *Sveriges forskardocentförbund*, anser att den personliga tjänsten bör vara professor.

Utredningens förslag rörande docenttjänsternas avveckling accepteras av flertalet remissinstanser, bl. a. av *universitetskanslersämbetet*. I en rad yttranden förutsätts dock att biträdande professorer inrättas i samma takt som docenttjänsterna försvinner. *SACO* kräver att temporär förlängning av förordnandet skall kunna medges. *Sveriges docentförbund* föreslår att nuvarande tjänstinnehavares förordnanden skall kunna förlängas med treårsperioder — förslagsvis på tjänst som extra professor — bl. a. med hänsyn till handledningsbehovet i samband med avvecklingen av utbildningskön.

4.5 Tillsättningsförfarandet

Samtliga remissinstanser vitsordar behovet av ett enklare och mindre tidsödande förfarande vid tillsättning av professorer. Däremot går meningarna starkt isär vid bedömningen av hur en förenkling skall genomföras.

Utredningens förslag accepteras i huvudsak av ett tiotal instanser, bl. a. *statskontoret*, *medicinalstyrelsen*, *konsistoriet* jämte *humanistiska, samhällsvetenskapliga* och *matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna i Göteborg*, *samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund*, *skogshögskolan* och *Svenska landstingsförbundet*. *Statskontoret* framhåller dock att möjligheterna till ytterligare förenklingar på allt sätt bör uppmärksammas. Vissa andra instanser, däribland *statens medicinska forskningsråd*, tar inte direkt ställning till utredningens förslag men betonar allmänt behovet av förenklingar.

I flertalet remissyttranden hävdas att utredningens förslag inte medför den önskade förenklingen, varför hithörande frågor föreslås bli ytterligare utredda. *Universitetskanslersämbetet* framhåller att — även om behov av sakkunniggranskning föreligger för vissa delar av proceduren — förfarandet bör kunna förenklas mer än vad utredningen föreslagit. Ämbetet förklarar sig berett att svara för en ny utredning om tillsättningsförfarandet. I avvaktan på resultatet härav bör enligt ämbetet flertalet av forskarutredningens förslag genomföras, för att man snabbt skall kunna minska tidsåtgången. Önskemål om ytterligare utredning förs fram även av *konsistorierna vid universiteten i Uppsala och Lund*, *medicinska fakulteten i Göteborg*, *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *Handelshögskolan i Stockholm*. *Sveriges industriförbund* och *Svenska arbetsgivareföreningen* förordar utredning av ett system, som mer ansluter till förfarandet vid tillsättning av icke-statliga tjänster. I samma riktning uttalar sig bl. a. *Ingenjörsvetenskapsakademien*, som framhåller att man i ett sådant system skulle få större frihet att välja den som bäst lämpar sig för en speciell tjänst.

I fråga om de principiella riktlinjerna för tillsättningsförfarandet betonas allmänt av universitetsmyndigheterna att kraven på offentlighet och objektivitet måste

tillgodoses även inom ramen för ett nytt tillsättningsystem. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* ifrågasätter dock om inte förståelsen för ett icke-offentligt förfarande bland berörda kategorier är betydligt större än vad utredningen föreställt sig. *Svenska teknologföreningen* och *sektionen för lantmäteri vid tekniska högskolan i Stockholm* hävdar däremot att ledamöterna Agdurs och Gabrielsons förslag inte är förenligt med rådande grundprinciper om offentlighet och rättssäkerhet.

Beträffande beföringsgrunderna för professur är majoriteten av remissinstanserna positiva till utredningens förslag att pedagogisk skicklighet skall tillmätas större betydelse än hittills. *SACO* tillstyrker förslaget med hänsyn till att vetenskaplig skicklighet och undervisningsskicklighet inte är korrelerade. Flera instanser pekar emellertid på svårigheten att bedöma undervisningsskickligheten. *Universitetskanslersämbetet* ansluter sig sålunda i princip till förslaget men anser att formerna för bedömningen måste ytterligare övervägas. Samma uppfattning hyser bl. a. *TCO* och *Sveriges liberala studentförbund*. Ett antal instanser, bl. a. *konsistoriet vid universitetet i Lund* och *juridiska fakulteten i Lund*, har inte någon erinran mot förslaget under förutsättning att tillförlitliga metoder för bedömningen utarbetas. *Juridiska fakulteten i Uppsala* motsätter sig däremot tanken att undervisningsskickligheten skall få beaktas på annat sätt än f. n., eftersom säkra bedömningsgrunder saknas. En minoritet ställer sig principiellt avvisande till utredningens förslag i denna del. *Vetenskapsakademien* anser t. ex. att en duktig vetenskapsman i regel också kan handleda. *Humanistiska fakulteten i Göteborg* hävdar att undervisningsskicklighet på högstadiet i mycket hög grad är en funktion av forskningsskicklighet, varför undervisningsskickligheten inte bör vara en självständig beföringsgrund.

Som grund för bedömningen av undervisningsskickligheten aktualiserar *Sveriges samhällsvetareförbund* ett system med undervisningsvärdering. *SACO* föreslår att prefekten åläggs att avge årliga redogörelser för lärarnas tjänstgöring. Utredningens förslag att prefekten skall avge vitsord avvisas däremot enhälligt i remissyttrandena. Vissa instanser pekar på andra kvalifikationer som bör beaktas. *Svenska teknologföreningen* ifrågasätter — liksom *statens råd för byggnadsforskning* — om inte erfarenhet från industrin bör krävas vid teknisk fakultet. *Medicinalstyrelsen* och *Svenska landstingsförbundet* erinrar om klinikutredningens förslag att klinisk skicklighet skall vara beföringsgrund för professur, som är förenad med överläkartjänst. Ett stort antal instanser, bl. a. *medicinska fakulteterna i Uppsala* och *Lund* samt *vid karolinska institutet* och *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg*, betonar att vetenskaplig skicklighet måste vara avgörande vid sammanvägningen av meriterna.

Ingen av remissinstanserna ifrågasätter behovet av en sakkunniginstitution. I flertalet av de yttranden som berör frågan stöds utredningens förslag i denna del. *Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* anser att man bör ta tillvara de bästa inslagen i nuvarande tillsättningsförfarande, bl. a. sakkunniginstitutionen. Beträffande detaljerna i förslaget vänder sig de flesta instanserna mot den

begränsning av möjligheterna att välja sakkunniga som utredningen föreslagit. I några yttranden föreslås att sakkunniga bör utses av konsistoriet i stället för fakulteten.

Utredningens förslag om förkortning av granskningstiden har mött visst motstånd vid remissbehandlingen. Majoriteten ansluter sig dock till förslaget, medan några instanser — bl. a. *universitetskanslersämbetet* — anser att möjlighet till förlängd granskning bör finnas. *Medicinska fakulteterna i Uppsala* och *Lund* hävdar att granskningstiden bör stå i proportion till antalet sökande. *Universitetsläraresförbundet* finner att den föreslagna tiden inte räcker till, om man behåller nuvarande sakkunnigssystem.

Förslaget att sakkunniga i vissa fall skall få avge s. k. enmansförslag kommenteras endast av ett mindre antal remissinstanser. *Historisk-filosofiska sektionen* och *juridiska fakulteten i Uppsala*, *humanistiska fakulteten i Stockholm* och *organisationskommittén för teknisk högskola i Lund* anser att förslaget är värdefullt. *Skogshögskolan* ställer sig däremot tveksam inför denna tanke. Nuvarande kallelseförfarande föredras framför det föreslagna inbjudningsförfarandet av *sektionen för väg- och vattenbyggnad vid tekniska högskolan i Stockholm*, medan bl. a. *konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola*, *juridiska fakulteten i Uppsala* och *Svenska teknologföreningen* tillstyrker utredningens förslag.

Den särskilda *befordringsnämnden*, som enligt utredningen skall svara för bedömningen av undervisningsskickligheten och för beredningen av fakultetens ställningstaganden, avvisas genomgående av remissinstanserna. Ett genomförande av förslaget anses ytterligare komplicera förfarandet samt stärka det lokala inflytandet. Många anser det också principiellt fel att skilda instanser skall bedöma olika delar av meriteringen.

I fråga om tillsättningsförfarandet vid biträdande *professur* anser flertalet av de instanser som yttrat sig i denna fråga att samma procedur som vid professorstillsättning bör tillämpas. *Universitetskanslersämbetet* finner dock att utredningens förslag bör accepteras under en övergångsperiod med hänsyn till den rad av tillsättningsärenden, vilka enligt ämbetet kan väntas under den tid som följer närmast efter att sådana tjänster inrättats. För ett enklare förfarande vid tillsättning av biträdande *professur* än *professur* uttalar sig bl. a. *juridiska fakulteten i Uppsala* och *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg*.

Utredningens förslag i fråga om *specimenstid* kommenteras endast i ringa utsträckning. *Humanistiska fakulteten i Göteborg* och *konsistoriet vid universitetet i Stockholm* anser att en förkortning av tillsättningsförfarandet inte bör gå ut över de sökande och avstyrker därför förslaget.

Förfarandet vid tillsättning av *aspiranttjänst* tillstyrks av samtliga instanser som behandlat denna fråga.

Vid remissbehandlingen har beträffande tillsättningsförfarandet väckts vissa *alternativa förslag*, främst i fråga om utformningen av sakkunniginstitutionen. *Medicinska fakulteten i Uppsala* föreslår — med instämmande i stort av

de medicinska och odontologiska fakulteterna samt konsistoriet vid karolinska institutet — att professur skall tillsättas av en kommitté med sju ledamöter, av vilka fyra är sakkunniga och utses av universitetskanslersämbetet. Övriga ledamöter utses — enligt förslaget — av den berörda fakulteten. Sakkunnigtiden föreslås bli en vecka per sökande, dock minst sex veckor. Enmansförslag skall kunna avges även enligt detta alternativa förslag. Om enmansförslag inte är aktuellt, skall de sakkunniga inom tolv veckor från procedurens start avge gemensamt utlåtande över i regel tre sökande utan gradering mellan dessa. På grundval av utlåtandet skall — enligt detta alternativ — de främsta kandidaterna intervjuas, varefter kommittén gör sin gradering med motiveringar samt inger förslaget direkt till Kungl. Maj:t.

SACO föreslår att en riksnämnd, bestående av samtliga professorer och laboratorer i ämnet, skall utse sakkunniga och yttra sig över eventuella besvär. Även SACO finner att de sakkunniga bör få avge enmansförslag. På grundval av de sakkunnigas skriftliga förslag skall enligt detta alternativ fakulteten avge motiverade förslag till kanslersämbetet. *Universitetslärarförbundet*, *Sveriges docentförbund* och *veterinärhögskolan* går ett steg längre och vill helt befria fakulteten från tillsättningsärendena genom att låta den nyss berörda riksnämnden avge tjänsteförslaget till universitetskanslersämbetet. *Konsistoriet vid universitetet i Lund* för fram ett liknande förslag. Enligt konsistoriet bör dock sakkunniga utses av fakulteten, som också skall avge yttrande i tillsättningsärendet, innan riksnämnden avger sitt förslag.

Sektionen för teknisk fysik vid tekniska högskolan i Stockholm lägger fram den mest radikala varianten av riksnämnd. Sektionen föreslår att professur skall tillsättas efter anmälan från nämnden. Anmälan bör ha formen av ett omröstningsprotokoll, där varje röstande med motivering ger förslag till första och andra rummet. Förfarandet inleds med offentlig ledigkungörelse. Därutöver bör nämnden själv spåra upp lämpliga kandidater. Enligt sektionen bör nämnden vidare ha stor frihet att själv välja sina arbetsformer, exempelvis tillkalla sakkunniga.

5. Departementschefen

5.1 Allmänna synpunkter

Sedan slutet av 1950-talet har utvecklingen på den högre utbildningens och forskningens område präglats av en utomordentligt snabb expansion. Denna utveckling har möjliggjorts genom att samhället kraftigt ökat sina insatser för dessa ändamål. Berörda anslag under åttonde huvudtiteln har under det senaste decenniet mer än fyrfaldigats. Jag vill här erinra om statsmakternas beslut år 1958 om vissa åtgärder för upprustning av universitet och högskolor (prop. 104, SU B 48, rskr B 76) och år 1959 om ökat stöd åt forskning m. m. (prop. 105, SU 126, rskr 294), vilka medfört betydande förstärkningar av resurserna för bl. a. forskarutbildning och forskarhandledning. Det förstnämnda beslutet innebar bl. a. att forskarrekryteringen förbättrades genom ökad stipendiering och att särskilda medel anvisades för främjande av ograduerade forskares vetenskapliga verksamhet. Till följd av nämnda beslut år 1958 har en kraftig utbyggnad ägt rum i fråga om bl. a. assistenttimmar för undervisning och forskning vid de filosofiska fakulteterna. 1958 års beslut ledde också till en väsentlig förstärkning av forskarrekryteringen genom att anställningsförhållandena för amanuenser och assistenter förbättrades. Genom 1959 års beslut vidgades forskarkarriären, bl. a. genom att en ny tjänstetyp — forskarassistenttjänst — infördes. Statsmakternas ställningstagande år 1959 markerar vidare inledningen till en stark expansion i fråga om dels universitetens och högskolornas basorganisation — biträdespersonal och materiel — dels forskningsrådets mer rörliga resurser.

Under de senaste tio åren har antalet närvarande studerande vid universitet och högskolor mer än trefaldigats. Denna utveckling har gjort det nödvändigt att tillgodose i första hand universitetens lägre utbildningsstadier med erforderliga resurser — lärare, undervisningsmateriel, lokaler m. m. Planeringen för dessa utbildningsnivåer har under de senaste åren utgått från statsmakternas beslut år 1965 om utbyggnaden av universitet och högskolor fram till början av 1970-talet (prop. 1965: 141, SU 173, rskr 411). I detta sammanhang bör erinras om att föredragande statsrådet i årets statsverksproposition (prop. 1969: 1 bil. 10 s. 277) uttalat att det i anslutning till nämnda beslut upptagna ramtalsbegreppet inte längre kommer att användas vid lokalplaneringen för icke-laborativa ämnen vid eftergymnasiala läroanstalter.

Under senare år har även antalet licentiander och doktorander ökat starkt. Sålunda har ökningen mellan höstterminen 1960 och höstterminen 1967 uppgått till mer än 50 % i humanistiska ämnen, mer än 200 % i samhällsvetenskapliga ämnen och mer än 100 % i matematisk-naturvetenskapliga ämnen. Med hänsyn till denna utveckling har resurserna för forskarutbildning och forskarhandledning

förstärkts successivt genom särskilda anslag (jfr prop. 1964: 82, SU 95, rskr 215).

Vid våra universitet och högskolor frambringas oavbrutet forskningsresultat av hög internationell standard tack vare de synnerligen värdefulla insatser som görs av den kvalificerade lärarpersonalen. Det bör betonas att dessa insatser görs samtidigt som den kraftigt ökade tillströmningen av studerande på såväl lågstadium som högstadium medför ökad arbetsbelastning på denna personal.

Expansionen inom universitets- och högskoleväsendet har lett till att läroanstalterna för sina undervisnings- och forskningsuppgifter har tagit i anspråk en stor och tidvis ökande andel av de examinerade på alla nivåer. Parallellt härmed har efterfrågan på personal med kvalificerad universitets- och högskoleutbildning inom samhället i övrigt ökat. Behovet av personal med högre vetenskaplig utbildning har i detta läge inte kunnat tillgodoses i önskvärd omfattning. Till nämnda förhållande har bidragit att det inre utvecklingsarbetet — som syftar till effektivisering och rationalisering av utbildningen — hittills har varit inriktat på främst de lägre utbildningsnivåerna. Forskningens och de vetenskapliga arbetsmetodernas betydelse för den fortsatta samhällsutvecklingen inom allt fler sektorer har lett till krav på att forskarutbildningen skall utformas så att väsentligt mer differentierade samhällsintressen än hittills kan tillgodoses. Mot denna bakgrund tillkallade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet i juni 1963 särskilda sakkunniga för att utreda frågan om en reformering av såväl forskarutbildning som forskarkarriär och därmed sammanhängande frågor. De sakkunniga, som antog benämningen 1963 års forskarutredning, skulle enligt sina direktiv pröva bl. a. möjligheterna att sammanföra licentiatexamen och doktorsgraden till en vetenskaplig examen, att reducera utbildningstiden till tre à fyra år efter grundexamen genom ökad undervisning och handledning av de studerande, att inom forskarutbildningen tillgodose ett väsentligt vidare yrkesfält än tidigare, att inrätta ett aspirantstadium där den som avlagt slutexamen får möjlighet att meritera sig för fast vetenskaplig anställning, att bygga upp en pyramidformig forskarkarriär med två eller tre nivåer samt att förenkla formerna för tillsättning av tjänster i den fasta forskarkarriären.

Utredningen lade fram sitt huvudbetänkande i slutet av år 1966 (SOU 1966: 67—68). Vid remissbehandlingen av betänkandet har opinionen varit splittrad, särskilt inom universitets- och högskolesektorn. Innan jag går över till att behandla de olika förslag som utredningen lagt fram, vill jag något beröra de allmänna förutsättningarna för att nu genomföra en forskarutbildningsreform av den omfattning utredningen avsett.

Behovet av en effektivare forskarutbildning har redovisats i bl. a. utredningens direktiv. En reform som syftar till en avsevärd förkortning av studietiden måste få till följd att de studerande ges ökad undervisning och handledning. Detta får självfallet betydande konsekvenser i fråga om behovet av lärarpersonal och institutionella resurser. På samma sätt kan förbättringar av forskarkarriären medföra krav på utvidgning av tjänsteorganisationen. Som jag nyss framhållit har inte minst expansionen på skilda nivåer inom utbildningssektorn resulterat i en bristsituation

på åtskilliga områden vad gäller vetenskapligt utbildad arbetskraft. I sitt betänkande (SOU 1966: 67 s. 290) har även forskarutredningen konstaterat att det ansträngda läget inom utbildningssektorn tillsammans med den knapphet på arbetskraft och investeringsutrymme som präglar samhällsekonomin kan göra det nödvändigt att sänka den ambitionsgrad som utredningens förslag representerar. Ett fullständigt genomförande av en sådan reform med en gång skulle leda till mycket stora krav på samhällets resurser.

Mot bakgrund av främst den starkt begränsade tillgången på personal med kvalificerad forskarutbildning men även med hänsyn till det samhällsekonomiska och statsfinansiella läget finner jag den rimligaste lösningen vara att man som utredningen angett genomför reformen etappvis. Eftersom det i dag finns flera tusen studerande som aktivt arbetar på att fullfölja sin forskarutbildning enligt nu gällande bestämmelser, är det även av praktiska skäl motiverat att man inför det nya utbildningssystemet successivt. Liksom utredningen anser jag det väsentligt att föreliggande förslag nu bedöms i ett långsiktigt perspektiv. Statsmakterna bör sålunda med utgångspunkt i utredningens förslag fastställa allmänna riktlinjer för reformering av forskarutbildningen och forskarkarriären. Efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet finner jag att dessa riktlinjer bör gälla även för högskolorna inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde.

I det följande kommer jag att förorda dels principbeslut till grund för det fortsatta planeringsarbetet och för utformningen av närmare bestämmelser, dels beslut om resurser för en första etapp inom ramen för den reform som nu föreslås. Takten i den fortsatta reformverksamheten får prövas i det årliga budgetarbetet. Vissa frågor, till vilka jag återkommer i det följande, bör ytterligare övervägas innan beslut fattas.

5.2 Forskarutbildningen

Beträffande forskarutbildningen har utredningen sammanfattat kritiken mot de nuvarande förhållandena på följande sätt: långa studietider till följd av dels dåligt organiserad utbildning utan tillräcklig undervisning och handledning, dels alltför omfattande examensfordringar. Utredningen har mot bakgrund av denna kritik föreslagit en utbyggnad av undervisningen med bl. a. kurser inriktade på metodik samt en förstärkning av forskarhandledningen. Målet för forskarutbildningen bör enligt utredningen vara att den blivande forskaren skall ges dels bred metodisk skolning och orientering om forskningsutvecklingen inom sitt ämnesområde, dels de kunskaper och färdigheter som fordras för att han inom föreskriven tid skall kunna författa en avhandling av god kvalitet. Remissinstanserna har genomgående strukit under behovet av en mer ändamålsenlig organisation och inriktning av utbildningen efter grundexamen. Ett stort antal instanser har framhållit att man av en modern vetenskaplig utbildning måste kräva att den i första hand omfattar metodisk skolning som ger den studerande möjlighet att angripa problem av skif-

tande slag. Förutom denna allmänvetenskapliga utbildning måste man enligt flertalet remissinstansers mening kräva en breddning av ämneskunskaperna utöver vad som i dag normalt fordras i forskarutbildningen.

Mot bakgrund av de långa studietiderna till licentiatexamen och disputation — vilka dock varierar avsevärt mellan olika ämnesområden och studieinriktningar — har utredningens förslag om fastare organisation och om utbyggnad av undervisningen välkomnats av flertalet remissinstanser. Enligt min mening kan den önskade effektiveringen och förkortningen av forskarutbildningen komma till stånd, om denna i högre grad än f. n. stöds av aktiv handledning. Utbildningen bör — genom att den studerande ges metodisk skolning — förbereda för kvalificerade insatser i yrkeslivet. Detta hindrar inte att det mot doktorsavhandlingen inriktade forskningsarbetet alltjämt kommer att vara ett centralt inslag i forskarutbildningen. Nuvarande krav på omfattningen av den vetenskapliga insatsen måste — som flera remissinstanser framhållit — minskas, om en reell förkortning av studietiden skall kunna genomföras.

De krav på originalitet och fullständighet — det senare i meningen helt genomarbetade problemkomplex — som traditionellt ställts på doktorsavhandlingarna bör således tonas ned i det nya systemet. Huvudvikten bör i stället läggas vid den i avhandlingen dokumenterade förmågan till vetenskaplig metodik och redovisning. Jag vill i detta sammanhang peka på att även den strukturella utveckling som forskningsverksamheten f. n. genomgår — bl. a. med ökat inslag av lagforskning och tvärvetenskapligt samarbete — talar för en sådan reducering av kraven på avhandlingarna. Enligt min uppfattning bör doktorsavhandlingarna i det nya utbildningssystemet ha karaktär av kvalificerade examensarbeten till skillnad från de omfångsrika lärdomsprov som de nuvarande avhandlingarna ofta utgör. Doktorsavhandlingen bör således ses som endast ett etappmål och inte som ett livsverk. Individens väsentligaste vetenskapliga insatser bör normalt kunna väntas komma efter utbildningsperioden och inte som ett led i utbildningen. Jag ansluter mig således till det allmänna mål för forskarutbildningen som utredningen har föreslagit.

Ett stort antal remissinstanser har kritiserat den inriktning mot fortsatt forskningsverksamhet, som utredningen enligt deras mening gett utbildningen. Dessa instanser anser att utredningens förslag ensidigt tillfredsställer utbildningsbehoven för blivande forskare i snäv mening. Behovet av personal utanför universitetssektorn för kvalificerade arbetsuppgifter — som dock ej medför krav på självständiga forskningsinsatser — kan inte tillgodoses inom den föreslagna forskarutbildningen, hävdar flera remissinstanser. Enligt min mening måste den nya utbildningsgången konstrueras så att en betydande flexibilitet blir möjlig i fråga om bl. a. sammansättning av kurser och inriktning av den vetenskapliga arbetsuppgiften. Härigenom bör skiftande utbildningsbehov kunna tillgodoses.

I utredningens uppdrag ingick som jag redan nämnt att undersöka förutsättningarna för en sammanslagning av nuvarande licentiatexamen och doktorsgrad

till en gemensam vetenskaplig examen, doktorsexamen, som skulle kunna avläggas tre à fyra år efter grundexamen. Utredningen har bedömt att en forskarutbildning fram till doktorsexamen med det mål utredningen förordat kräver en aktiv studietid av fyra år. Med hänsyn härtill har utredningen föreslagit att den normala tiden för forskarutbildning — som startar från en viss fixerad kunskapsnivå — skall vara fyra år. Mot utredningens förslag i denna del har ett stort antal remissinstanser rest invändningar, eftersom man anser att en för alla fakulteter och ämnesområden gemensam tidsram är omöjlig att tillämpa, bl. a. med hänsyn till grundutbildningens skiftande längd. Universitetskanslersämbetet finner emellertid att det inte är sakligt motiverat att variera tiden för forskarutbildning med hänsyn till grundutbildningens längd. Ämbetet pekar på att det egentliga problemet är att avgöra från vilken nivå forskarutbildningen skall starta. I denna fråga ansluter jag mig till utredningens och ämbetets bedömning att tiden från forskarutbildningens start till examen normalt bör vara fyra år, under förutsättning att studierna bedrivs på heltid och att utbildningen börjar vid en lämpligt avpassad kunskapsnivå.

Forskarutbildningen vid filosofisk fakultet bör enligt utredningen starta från tre betyg eller motsvarande i grundexamen i det ämne som närmast svarar mot ämnet i forskarutbildningen. Enligt vad föredragande statsrådet i prop. 1969: 4 angående utbildningens organisation vid filosofisk fakultet m. m. uttalat (s. 68) är avsikten att vid dessa fakulteter en indelning av ämnesområdena i studiekurser och ett poängsystem skall införas. Möjlighet kommer därvid att ges till normalt högst fyra terminers studier inom samma ämnesområde. Forskarutbildningen bör enligt min mening starta från en nivå som normalt svarar mot 60 poäng — dvs. i regel tre terminers studier — i den studiekurs som närmast svarar mot ämnet i forskarutbildningen. Vid övriga fakulteter och utbildningslinjer bör forskarutbildningen utgå från resp. grundexamen. Kraven på förkunskaper bör framgå av studieplanen i ämnet.

För de medicinska fakulteterna har utredningen föreslagit en ny examensordning, som i korthet innebär att medicine kandidatexamen skall avläggas vid slutet av fjärde studieåret — f. n. efter andra studieåret — och att denna examen skall utgöra basexamen för forskarutbildning i de teoretiska ämnena, medan forskarutbildning i de kliniska ämnena skall inledas efter avlagd medicine licentiatexamen. Flertalet berörda remissinstanser har, som tidigare framgått, avstyrkt detta förslag. Inte heller jag finner att utredningens förslag i denna del bör genomföras. Forskarutbildning vid medicinsk fakultet bör i stället normalt börja, sedan grundutbildningen slutförts. Enligt min mening bör dock liksom hittills möjlighet finnas för en studerande att genomgå forskarutbildning vid medicinsk fakultet, även om vederbörande inte har avslutat sin grundutbildning. I sammanhanget vill jag erinra om det förslag om vissa ändringar i grundutbildningen för läkare som lagts fram till årets riksdag (prop. 1969: 1 bil. 10 s. 303).

Remissinstanserna på de medicinska, odontologiska och veterinärmedicinska områdena har genomgående kritiserat förslaget om fyra års studietid med hän-

visning till att forskarutbildningen i kliniska ämnen måste bygga på och kombineras med omfattande praktisk klinisk erfarenhet. Mot bakgrund av de särskilda förhållandena i bl. a. de medicinskt kliniska ämnena finner jag att den sammanlagda studietiden från forskarutbildningens start till examen i sådana ämnen bör få omfatta mer än fyra år. Studierna bör dock läggas upp på ett sådant sätt att den effektiva forskarutbildningstiden blir ungefär fyra år även inom berörda ämnesområden. Jag vill i sammanhanget erinra om att chefen för socialdepartementet i prop. 1969: 35 angående vidareutbildning och fördelning av läkare m. m. förutskickat en utredning om konstruktionen av vissa läkartjänster, varvid även frågan om läkartjänstgöring kombinerad med forskarutbildning i kliniska ämnen avses bli prövad. Inom socialdepartementet bereds vidare vissa utredningsförslag rörande organisationen av sjukhuskliniker (SOU 1966: 37 och Stencil S 1969: 1).

Även i andra än nu nämnda fall kan det finnas skäl för att studietiden får bli längre än fyra år. Detta bör dock inte accepteras annat än i undantagsfall. Det ankommer på vederbörande universitetsmyndigheter att med uppmärksamhet följa utvecklingen i berörda avseende och att vidta eller föreslå lämpliga åtgärder så snart tendenser till förlängda studietider kan observeras. Möjligheterna att mera kontinuerligt följa utvecklingen härvidlag torde för övrigt bli väsentligt bättre i det föreslagna nya utbildningssystemet än i det nuvarande. Till frågan om studietiden för assistent- och amanuenspersonal återkommer jag i det följande.

Utredningen har föreslagit att den nya forskarutbildningen avslutas med en doktorsexamen, som skall ersätta nuvarande licentiatexamen och doktorsgrad. Mot detta förslag har ingen nämnvärd kritik riktats. Jag ansluter mig till utredningens uppfattning. Det ankommer på Kungl. Maj:t att utfärda bestämmelser i dessa hänseenden.

Med hänvisning till bl. a. arbetsmarknadens behov har utredningen föreslagit att de studerande skall ges möjlighet att avlägga en frivillig examen — mellanexamen — efter ca två års studier. Flertalet remissinstanser har tillstyrkt detta förslag, medan åtskilliga ansett att mellanexamen bör vara obligatorisk, eftersom en frivillig examen lätt kan få karaktären av utgallringsstation. En del instanser har vidare pekat på att även sådan kvalificerad utbildning som inte syftar direkt till fortsatt vetenskaplig verksamhet skulle kunna inrymmas i en mellanexamen. Som huvudargument mot en obligatorisk mellanexamen har utredningen anfört att ett sådant krav lätt skulle kunna leda till längre studietider. Sistnämnda argument bör tillmätas stor vikt. I remissvaren har redovisats endast ett fåtal exempel på behovet av personal med kompetens som svarar mot en mellanexamen. I dessa fall har det dessutom varit fråga om kvantitativt sett relativt små grupper.

Utredningen har vid sin bedömning av frågan om mellanexamen lagt betydande vikt vid utbildningen av lektorer för gymnasiet. Sedan länge har brist på lektorer förelegat inom skolväsendet. Numera kan emellertid en tendens till förbättring i detta avseende konstateras. Det bör också framhållas att rekryteringsbehovet till

lektorat — sett i relation till den väntade ökningen av antalet avlagda högre filosofiska examina — kommer att bli förhållandevis begränsat sedan nuvarande brist-situation hävts. Till detta kommer att den nuvarande bristen är fördelad på många ämnen. Mot denna bakgrund synes det inte motiverat att ta lektorsutbildningen till utgångspunkt för en speciell konstruktion av forskarutbildningen i allmänhet. Jag vill också erinra om att Kungl. Maj:t tidigare uppdragit åt en särskild utredning — pedagogikutredningen — att pröva frågan om bl. a. en ämnesmetodiskt inriktad lektorsutbildning. Vidare kan person, som uppfyller behörighetsvillkoren för lektorat med undantag av kravet på licentiatexamen och som kan åberopa väl vitsordad pedagogisk verksamhet, efter dispens erhålla sådan tjänst. I sammanhanget bör erinras om vad dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet uttalade i hithörande frågor år 1964 i propositionen angående reformering av de gymnasiala skolorna m. m. (prop. 171 s. 497) samt år 1967 i propositionen angående reformerad lärarutbildning (prop. 4 s. 135). Enligt vad jag erfarit har skolöverstyrelsen tagit upp hela frågan om lektorsinstitutionen till utredning och övervägande. I avvaktan på resultaten av pågående utredningsarbete finner jag att nu gällande krav på högre universitetsutbildning för behörighet till lektorstjänst endast bör anpassas till mitt förslag att licentiatexamen — liksom doktorsgraden — skall ersättas med doktorsexamen.

Med hänsyn till vad jag här anfört är jag inte beredd att nu förorda att mellan-examen förs in som ett reguljärt — om än frivilligt — led i forskarutbildningen. Behovet av en sådan examen får bedömas mot bakgrund av möjligheterna att precisera avnämningens intresse. Av remissyttrandena att döma kan behov av en särskild yrkesinriktad examen efter grundexamen föreligga på det tekniska området. En liknande lösning kan vara motiverad vid t. ex. psykologutbildning. Jag vill emellertid framhålla att det inte är givet att en särskild examen måste föras in för att avnämningens intresse skall kunna tillgodoses. Motsvarande syfte kan nås, om studerande som genomgått del av utbildningen för doktorsexamen får bevis över denna utbildning. Många gånger kan en sådan anordning ge bättre information åt arbets-givaren. Innan ställning tas till dessa frågor bör dock, som redan framhållits, behovet av mellanexamen närmare undersökas. Jag vill här också erinra om vad jag anfört beträffande kravet på att de i forskarutbildningen ingående momenten skall kunna kombineras så att skiftande utbildningsbehov kan tillgodoses.

I det nuvarande eftergymnasiala utbildningssystemet förekommer av hävd på olika nivåer examenstitlar som ger endast vag upplysning om utbildningens innehåll. Frågan om att avskaffa examenssystemet på universitetsnivå har nyligen berörts av föredragande statsrådet i prop. 1969: 4 (s. 74) angående utbildningens organisation vid filosofisk fakultet m. m. Därvid uttalade föredraganden att examenssystemet inte lämpligen kunde avskaffas vid enbart de filosofiska fakulteterna. Frågan borde prövas i ett större sammanhang. Vissa åtgärder bör dock kunna vidtas redan nu. Sålunda bör examenstitlar utan klar anknytning till den yrkesverksamhet som utbildningen är avsedd för ersättas med yrkestitlar när så är möjligt.

Efter samråd med chefen för socialdepartementet finner jag att grundutbildningen för läkare enligt den nya studieordning, om vilken förslag lagts fram i den förutnämnda prop. 1969: 35, bör avslutas med läkarexamen i stället för medicine licentiatexamen. Vidare finner jag — efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet — att nuvarande veterinärmedicine licentiatexamen den 1 juli 1969 bör ändras till veterinärexamen. I analogi härmed bör studerande som genomgått utbildning vid farmaceutiska fakultetens farmaceutiska linje erhålla apotekarexamen i stället för farmacie magisterexamen. Kungl. Maj:t bör senare meddela bestämmelser i anslutning till vad jag här anfört.

Huvudpunkten i utredningens förslag till ny forskarutbildning är — som jag redan antytt — att en genomtänkt, systematiskt planerad utbildningsgång med ökad undervisning och handledning skall läggas upp för i princip varje enskild doktorand. Detta innebär bl. a. att undervisningen i olika former måste byggas ut. Förslagen i detta avseende har i regel tillstyrkts av remissinstanserna. Jag finner att utredningens överväganden och rekommendationer i fråga om undervisningens organisation och utformning kan läggas till grund för den fortsatta planeringen. Bestämmelser i nämnda avseenden — bl. a. studieplaner — bör meddelas i den ordning som Kungl. Maj:t beslutar. Den mångfald synpunkter som remissinstanserna lagt på innehållet och uppläggningsplanerna av denna del av utbildningen bör prövas i samband med att studieplaner utarbetas. Självfallet kan studieplanerna därvid komma att få ett innehåll som varierar något från läroanstalt till läroanstalt. Dyliga variationer har i viss utsträckning bedömts motiverade redan på grundutbildningsstadiet. Motiven för lokala avvikelser bör rimligen vara än mer uttalade på här ifrågavarande utbildningsnivå. Jag vill därmed betona att strävan till enhetlighet inte får bli ett självändamål. Däremot bör undervisningen utformas så att den studerande i examen kan få räkna sig tillgodo kurser i ämnet, oavsett vid vilken läroanstalt eller fakultet han genomgått dem. Vidare bör möjligheten att låta den studerande få tillgodoräkna sig kurser och annan utbildning som erhållits vid utländska läroanstalter — i första hand i de övriga nordiska länderna — i förekommande fall beaktas.

Utredningen har lagt stor vikt vid att forskarhandledningen intensifieras samt föreslagit att handledningens organisation närmare regleras. Utbyggd handledning är enligt min mening en grundläggande förutsättning för att målet för forskarutbildningen såväl kvalitativt som tidsmässigt skall kunna nås. Antalet licentiander och doktorander har hittills ökat i sådan takt att det inte varit möjligt att inom den givna resursramen ge samtliga effektiv handledning. Utredningen har — i syfte att komma till rätta med detta problem — föreslagit en reglering av handledningskapaciteten på så sätt att varje handledare åläggs att handleda fem à sex heltidsstuderande — eller motsvarande större antal deltidstuderande — doktorander. När denna norm har fyllts skall enligt utredningens förslag universitetskanslers-ämbetet avgöra om tillfällig förstärkning av handledningsresurserna vid berörd

institution skall anvisas eller intagningen av doktorander begränsas. Mot dessa förslag har remissinstanserna rest åtskilliga invändningar. Kritiken har riktats mot både handledningsnormen och förfarandet vid antagning av doktorander.

Enligt min mening är det inte lämpligt att på sätt som utredningen föreslagit nu införa en generell reglering av handledningens omfattning, eftersom bl. a. möjligheterna att organisera handledningen i olika former varierar starkt mellan skilda ämnen och forskningsprojekt. Även behovet av handledning varierar sannolikt inom relativt vida gränser såväl individuellt som mellan olika stadier i forskningsarbetet. Jag anser det med hänsyn till bl. a. dessa förhållanden inte lämpligt att fixera en generellt giltig norm för handledningsgruppens storlek. I sammanhanget vill jag framhålla angelägenheten av att universitets- och högskoleinstitutionerna i ökad utsträckning etablerar samarbete med institutioner och forskare utanför den reguljära universitetsorganisationen. Härigenom bör det bli möjligt att avsevärt öka handledningskapaciteten i en rad ämnen. Vidare bör man beakta möjligheterna att genom samarbete såväl mellan berörda läroanstalter som med andra läroanstalter i de nordiska länderna effektivare utnyttja tillgänglig handlednings- och utbildningskapacitet.

I ett flertal ämnen finns det dock anledning befara att det inte blir möjligt att få fram tillräckligt många handledare för att en effektiv handledning skall kunna erbjudas, om antalet studerande fortsätter att växa i samma takt som hittills. Inom åtskilliga områden kan dessutom tillströmningen till forskarutbildning nu bedömas ligga på så hög nivå att viss uppbromsning av expansionstakten kan vara rimlig även med hänsyn till de inom överskådlig framtid föreliggande behoven av personal med forskarutbildning. Sammanfattningsvis finner jag att en begränsning av antalet studerande i vissa fall kan bli ofrånkomlig.

Det naturliga är i detta läge att de tillgängliga utbildningsresurserna får utgöra grunden för begränsningen. Det är enligt min mening självklart att avgörande faktor vid urval bland de sökande skall vara graden av förmåga att tillgodogöra sig forskarutbildningen. Jag utgår därvid från att de studerande som innehar för forskarutbildning särskilt avsedda tjänster — i första hand assistent- och amanuens-tjänster — eller sådant doktorandstipendium som jag kommer att föreslå i det följande skall antas till forskarutbildning och därmed ges rätt att erhålla handledning i sådan omfattning att studietiden kan hållas. Utöver dessa kategorier bör i regel ytterligare studerande kunna antas och erbjudas handledning.

Prövningen av det antal utbildningsplatser som från år till år kan ställas till förfogande bör — bl. a. med hänsyn till svårigheterna att centralt göra en ingående bedömning av de enskilda institutionernas kapacitet i detta speciella avseende — äga rum lokalt. Det tycks mig vidare rimligt att berörd institution får ansvara för urvalet bland de sökande. Hur urvalsförfarandet skall närmare utformas bör prövas mot bakgrund av bl. a. resultaten av pågående försöksverksamhet med nya former av samverkan mellan lärare och studerande inom ramen för den s. k. universitetsdemokratin. Det bör uppdragas åt universitetskanslersämbetet att meddela

bestämmelser i fråga om antagning och urval av studerande till forskarutbildning. Detta förfarande bör självfallet utformas så att man undviker dels oenhetliga urvalskriterier, när sådana inte är sakligt motiverade, dels slumpmässighet och godtycke. Ett betydelsefullt ansvar vid tillämpningen av nämnda bestämmelser bör vila på vederbörande lokala universitetsmyndigheter. Jag finner det angeläget att här slå fast att antagning till doktorand inte får vara villkor för rätt att tentera och avlägga disputationssprov för den nya doktorsexamen. Den som vill bedriva studier och avhandlingsarbete utan att vara antagen som doktorand bör — som utredningen och flera remissinstanser framhållit — ha rätt att genomgå prov för doktorsexamen.

Det är av skilda skäl angeläget att den föreslagna reformeringen av utbildningen kan genomföras så snabbt som möjligt. Jag föreslår därför att de nya bestämmelserna för forskarutbildning träder i kraft redan den 1 juli 1969. Det vore givetvis önskvärt att samtliga studieplaner förelåg till denna tidpunkt och att alla som börjar forskarutbildning fr. o. m. höstterminen 1969 kunde gå direkt in i det nya systemet. Detta torde emellertid i många ämnen inte vara praktiskt möjligt på grund av det tidskrävande arbetet med att få fram erforderliga studieplaner m. m. I avvaktan på att universitetskanslersämbetet i vanlig ordning fastställer de slutliga studieplanerna bör därför lokal instans — enligt riktlinjer som ämbetet dragit upp — kunna fastställa provisoriska studieplaner. Sådana studieplaner torde få tillämpas under en övergångstid för studerande som börjar sin forskarutbildning innan slutlig studieplan i berört ämne fastställts. Jag räknar med att ämbetet senast den 1 juli 1971 skall ha tagit ställning till samtliga studieplaneförslag, varefter den nya organisationen kan tillämpas fullt ut, åtminstone för dem som inlett forskarutbildning sedan slutlig studieplan fastställts. Ämbetets befattning med studieplanerna bör avse endast studiernas allmänna uppläggning och inriktning. Studieplanerna bör självfallet — med beaktande av den undervisning och handledning som kan meddelas — utformas så att de studerande kan nå sitt utbildningsmål efter fyra års studier.

Studerande som följt den nya studieordningen bör erhålla doktorsexamen — vanligen med samma fakultetsbenämning som vederbörandes grundexamen — vid den fakultet där forskarutbildningen i huvudsak erhållits. I sammanhanget vill jag erinra om att dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet i prop. 1960: 119 (s. 273) med anledning av förslag om filosofiska examina och filosofisk doktorsgrad vid teknisk högskola samt teknisk licentiatexamen och teknisk doktorsgrad vid matematisk-naturvetenskaplig fakultet betonade angelägenheten av sådana åtgärder som syftar till att underlätta integration av utbildning och forskning på berörda områden. Genom beslut den 6 september 1963 har vidare Kungl. Maj:t bemyndigat vederbörande filosofiska fakultet medge att även den som inte avlagt filosofisk grundexamen får avlägga filosofie licentiatexamen, om han avlagt annan till omfattning och beskaffenhet likvärdig examen.

Övergångsvis bör möjlighet ges att avlägga licentiatexamen respektive disputerat för doktorsgrad enligt hittillsvarande bestämmelser. Denna möjlighet bör i fråga

om licentiatexamen begränsas till att gälla generellt längst intill utgången av budgetåret 1970/71 och i fråga om doktorsgrad längst intill utgången av budgetåret 1973/74. Möjlighet till individuell dispens efter nämnda tidpunkter bör självfallet föreligga. Det bör vara möjligt även för studerande som börjat sina studier inom den hittillsvarande studieordningen att gå över till det nya utbildningssystemet. Vidare bör de som avlagt licentiatexamen före den 1 juli 1969 och som aktivt arbetar på avhandling för doktorsgrad efter prövning från fall till fall kunna medges rätt att avlägga doktorsexamen. De övergångsbestämmelser som erfordras bör meddelas i den ordning Kungl. Maj:t bestämmer.

Utredningens förslag om utformningen av examination, betygsättning och disputation samt om doktorsavhandlingarnas tekniska utformning och finansiering har genomgående accepterats av remissinstanserna. Jag finner att förslagen i nämnda avseenden kan i huvudsak godtagas. Enligt min mening bör dock utformningen av disputationen förenklas. Det ankommer på Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser i dessa hänseenden. Utredningen har vidare föreslagit att en handledargrupp med betydande befogenheter skall utses för varje doktorand. Detta förslag har mött avsevärd kritik vid remissbehandlingen. Med anledning av de synpunkter som därvid förts fram anser jag att det huvudsakliga syftet med förslaget kan tillgodoses genom att informella handledargrupper inrättas i de fall detta bedöms lämpligt och önskvärt av berörda parter.

En reformering av forskarutbildningen enligt de riktlinjer som jag dragit upp i det föregående kommer att medföra ökat behov av undervisningsresurser i takt med att kursdelen av utbildningen byggs ut. Undervisningskapaciteten vid de filosofiska fakulteterna dimensioneras f. n. på grundval av den s. k. universitetsautomatiken (jfr prop. 1958: 104). De därigenom tilldelade resurserna har under de senaste åren kompletterats med medel från anslaget till provisoriska åtgärder för forskarutbildning, forskarhandledning m. m. Den nuvarande tilldelningen av lärarkrafter är emellertid inte dimensionerad för att möta de anspråk på undervisningsresurser som det föreslagna forskarutbildningssystemet kan komma att ställa. Kungl. Maj:t har i oktober 1964 uppdragit åt universitetskanslersämbetet att se över bestämmelserna rörande tilldelningen av lärarkrafter m. m. i ämnen inom filosofisk fakultet och därvid utreda även frågan om en omfördelning av medel mellan låg- och högstadiundervisningen (jfr prop. 1964: 82). I detta sammanhang vill jag erinra också om vad föredragande statsrådet i prop. 1969: 4 (s. 82) anfört om försöksverksamhet med ramtilldelning av undervisningsresurser vid vissa institutioner inom filosofisk fakultet. Vidare pågår f. n. utredningsarbete rörande en eventuell övergång till programbudgetering inom området högre utbildning och forskning, något som kan ge upphov till väsentligt ändrade principer för medelstilleddning och anslagsdisposition (jfr prop. 1969: 1 bil. 10 s. 279). De planerade förändringarna bör — allteftersom underlag för ställningstaganden läggs fram — leda till att inom en given ram utbildningsresurserna kan utnyttjas på ett mer ändamålsenligt sätt än f. n. Det bör därvid bli möjligt att i ökad utsträckning använda resurserna för forskarutbildning. Vissa ytterligare insatser torde dock vara

nödvändiga. I avvaktan på att slutlig ställning tas till frågan om nya principer för resurstilldelningen bör dessa insatser få formen av temporära åtgärder. De resurser som sålunda anvisas bör ställas till vederbörande myndigheters disposition i huvudsak enligt de regler som nu gäller för anslaget till provisoriska åtgärder för forskarutbildning, forskarhandledning m. m. En successiv övergång till det nya utbildningssystemet kan enligt min mening härigenom underlättas. Vidare bör under övergångsperioden en snabbare examination av de studerande som vill fullfölja sina studier enligt hittillsvarande ordning komma till stånd. Jag finner därför att nämnda anslag tills vidare bör finnas kvar i riksstaten. Frågan om en höjning av anslagsbeloppet under de närmast kommande budgetåren bör prövas i vanlig ordning.

Dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet anförde i proposition till 1958 års riksdag (prop. 104, SU B 48, rskr B 76) att den kvalificerade lärarpersonalens undervisning borde reserveras i första hand för utbildning och handledning av licentiander och doktorander. I anslutning till remissbehandlingen av förevarande betänkande har från universitetshåll motsvarande synpunkter framhållits. Det bör också noteras att — särskilt vid de filosofiska fakulteterna — utvecklingen har gått i denna riktning. Jag finner anledning att i detta sammanhang kraftigt stryka under önskvärdheten av att en liknande förskjutning äger rum även på andra sektorer inom den högre utbildningens område.

I årets statsverksproposition (bil. 10 s. 278) har mot bakgrund av bl. a. forskarutbildningens behov föreslagits en avsevärd förstärkning av fakulteternas basresurser, dvs. kvalificerade medhjälpare, biträdespersonal och materiel m. m. Vidare har föreslagits att medel för dessa ändamål skall anvisas under fakultetsvis fördelade driftkostnadsanslag. Avsikten därmed är att en betydande decentralisering skall komma till stånd i fråga om rätten att besluta om tillgängliga medel.

5.3 Studiefinansieringen

De väsentligaste möjligheter till studiefinansiering som studerande på forskarutbildningsnivå har att tillgå är dels licentiand- och doktorandstipendier, dels assistent- och amanuens tjänster. Härtill kommer möjligheten för högstadiestuderande att på samma villkor som övriga studerande vid universitet och högskolor erhålla studiemedel. Utredningen har utgått från att assistent- och amanuens tjänsterna även inom det reformerade utbildningssystemet kommer att utgöra en mycket betydande del av statens stöd till forskarrekrutering och forskarutbildning. Dessa tjänster bör enligt utredningen behålla i stort sett nuvarande konstruktion. Därutöver har utredningen föreslagit att det befintliga stipendiesystemet skall ersättas av ett system med särskilda doktorandtjänster som normalt skall kunna innehas högst fyra år av den som genomgår forskarutbildning på heltid.

Assistent- och amanuens tjänsternas funktion som inkomstkälla för dem som genomgår forskarutbildning måste bedömas i relation till de alternativ som kan erbjudas inom det nya utbildningssystemet. Särskilt från universitetshåll har assi-

stent- och amanuéstjänsternas betydelse för forsknings- och undervisningsverksamheten kraftigt strukits under. Från samma håll har man emellertid framhållit att en väsentlig minskning av tjänstgöringsskyldigheten för assistenter och amanuenser måste komma till stånd, om tjänstinnehavarna skall — parallellt med sina åligganden vid institutionen — kunna genomföra den egna utbildningen. Förslag har också förts fram att dessa tjänster till viss del skall ersättas med särskilda heltidstjänster för undervisning och administration. Vidare har man i vissa remissyttranden väckt tanken på en sammanslagning av de nuvarande assistent- och amanuéstjänsterna och de föreslagna doktorandtjänsterna till en enhetlig tjänstetyp. Denna nya tjänstetyp skulle vara förenad med en i förhållande till befintliga assistenttjänster begränsad tjänstgöring för vederbörande institutions räkning. Ett stort antal remissinstanser framhåller i detta sammanhang — gentemot utredningen — att studietidsförlängningen för assistenter och amanuenser måste bli längre än ett år, om tjänsternas konstruktion behålls oförändrad.

Tjänsterna som assistent och amanuens fyller viktiga funktioner i fråga om såväl forskarrekryteringen som undervisnings- och forskningsverksamheten vid institutionerna. I vissa avseenden har emellertid enligt min mening berättigad kritik förts fram mot gällande regler för tilldelning av sådana tjänster. Sålunda har exempelvis universitetskanslersämbetet pekat på att antalet assistent- och amanuéstjänster vid framför allt de filosofiska fakulteterna inte är avvägt med hänsyn till möjligheterna att vid de enskilda institutionerna anordna effektiv forskarutbildning för samtliga tjänstinnehavare. Enligt ämbetets mening bör resurserna i sistnämnda avseende vara avgörande vid tilldelningen av assistenttimmar. Det undervisningsbehov som vid tillämpning av en sådan dimensioneringsprincip inte kan eller bör täckas av assistent- och amanuéstjänster bör, anser ämbetet, tillgodoses genom att man inrättar särskilda, för undervisning avsedda tjänster. Även enligt min mening bör lågstadiets lärarbehov så långt det är möjligt och lämpligt tillgodoses genom att särskilda undervisningstjänster — i första hand tjänster som universitetslektor och universitetsadjunkt — inrättas. Även i fortsättningen bör emellertid assistenter och amanuenser kunna tas i anspråk för undervisning på sådana områden där de har speciella kunskaper.

Assistenternas och amanuensernas tjänstgöring bör läggas upp så att de dels får möjlighet att bedriva aktiva studier i sådan omfattning att doktorsexamen kan avläggas inom rimlig tid, dels kan medverka i institutionens utbildnings- och forskningsverksamhet. Tjänsterna bör enligt min mening behållas oförändrade. Tjänstgöringen bör inriktas på uppgifter som så långt det är möjligt ligger i linje med assistentens-doktorandens egen utbildning. Däremot bör denna personalkategori så långt möjligt befrias från sådana uppgifter av administrativ karaktär som kan fullgöras av biträdespersonal. Jag vill vidare erinra om vad föredragande statsrådet i prop. 1969: 4 (s. 80) anfört om studierådgivningens organisation. En utveckling av det slag som här skisserats beträffande assistent- och amanuéstjänsterna — vilken givetvis får ske successivt med beaktande av förhållandena vid de skilda

institutionerna — bör enligt min bedömning göra det möjligt att begränsa studietidsförlängningen för dessa kategorier till ett år.

Utredningens förslag om särskilda, extra ordinarie tjänster för dem som genomgår forskarutbildning utan att ha assistent- eller amanuensjänst är jag inte beredd att förorda. Enligt utredningen bör man kunna ställa i huvudsak följande krav på studiefinansieringssystemet, nämligen att det dels tillgodoser behovet av kvantitativ rekrytering, dels leder till ett positivt urval bland dem som avlagt grundexamen, dels möjliggör heltidsstudier utan att detta skall behöva innebära avsevärda uppoffringar i fråga om levnadsstandard. Mot denna bakgrund framhåller utredningen att nivån på studiestödet till doktorander måste avpassas så att den som avlagt grundexamen finner forskarutbildning vara ett tänkbart alternativ till yrkesverksamhet. Jag finner — liksom bl. a. statskontoret och reservanterna i universitetskanslersämbetets styrelse — att dessa allmänna krav, som jag i princip ansluter mig till, i allt väsentligt kan tillgodoses inom ramen för det studiecociala system som f. n. tillämpas.

Jag föreslår att de nuvarande licentiand- och doktorandstipendierna ersätts av ett enhetligt doktorandstipendium. I konsekvens med vad jag tidigare förordat beträffande reformering av forskarutbildningen finner jag att detta stipendium bör få innehas av en doktorand under sammanlagt högst fyra år. Stipendiet bör delas ut för ett år i sänder. Jag räknar därvid med att frågan om förnyat stipendium skall prövas mot bakgrund av de studieresultat som vederbörande doktorand har uppnått. Utgångspunkten bör vara att doktoranden skall kunna väntas avlägga doktorexamen inom en nettostudietid av fyra år.

Inför statsmakternas ställningstagande till forskarutredningens förslag har under senare år antalet licentiand- och doktorandstipendier — innevarande budgetår sammanlagt 935 — hållits i stort sett oförändrat. Som tidigare framgått har tillströmningen till forskarutbildning — framför allt licentiatstudier vid filosofisk fakultet — ökat kraftigt under 1960-talet. En fixering av den maximala tiden för innehav av stipendium till fyra år kan väntas medföra att antalet studerande som erhåller stipendium efter ett genomförande av det stipendiesystem jag här förordar blir större än f. n. Den starka tillströmningen av studerande motiverar emellertid att antalet stipendier successivt höjs. Jag återkommer till denna fråga i det följande vid min anmälan av vissa anslagsfrågor.

De nuvarande licentiand- och doktorandstipendierna utgår med resp. 6 500 och 9 500 kr. för läsår. Läsåret anses i detta sammanhang omfatta nio månader. Fr. o. m. budgetåret 1964/65 har de studerande möjlighet att erhålla s. k. tilläggsstipendium under de tre resterande månaderna av året. Därutöver har stipendia-terna — som redan nämnts — rätt att på samma villkor som övriga studerande erhålla studiemedel, varvid stipendiet räknas som inkomst. Det sammanlagda värdet — exklusive eventuella barntillägg enligt studiemedelsförordningen — av det skattefria studiestödet kan således för innehavare av licentiandstipendium beräknas uppgå maximalt till f. n. ca 14 000 kr. per år. Motsvarande belopp för dokto-

randstipendiat är närmare 15 500 kr. Till bilden hör vidare att stipendiat har rätt att förena stipendium med förvärvsarbete av relativt betydande omfattning, något som — enligt det material forskarutredningen samlat in — också utnyttjas. Denna rätt bör emellertid begränsas, om en effektivisering och förkortning av forskarutbildningen skall kunna nås. En sådan skärpning bör kombineras med en ökning av det direkta studiesociala stödet, så att behovet av förvärvsarbete parallellt med studierna faller bort eller starkt minskar.

I det studiesociala stödet bör — som framgår av vad jag redan anfört — ingå dels studiemedel, dels doktorandstipendium. Studiemedlen bör därvid, med ändring av vad som nu gäller, få utgå utan reducering på grund av doktorandstipendiet. Den återbetalningsfria delen av studiestödet till doktoranderna bör bestämmas till 12 500 kr. per år, dvs. ungefär samma belopp som f. n. sammanlagt kan utgå i doktorandstipendium och tilläggsstipendium. Eftersom innehav av doktorandstipendium enligt vad jag nyss förordat inte kommer att påverka rätten till studiemedel, kommer studiemedlen till ifrågavarande doktorander att enligt gällande bestämmelser omfatta ett återbetalningsfritt studiebidrag av 1 750 kr. per år. Med hänsyn härtill finner jag att doktorandstipendiet bör bestämmas till 10 750 kr. per år. Mitt förslag innebär att det sammanlagda studiestödet — inklusive den återbetalningspliktiga delen av studiemedlen — för innehavare av det nya doktorandstipendiet kan uppgå till 18 870 kr. per år vid nu gällande basbelopp. Härutöver utgår i förekommande fall barn tillägg enligt studiemedelsförordningen. Jag vill i detta sammanhang erinra även om de förbättringar inom familjepolitikens område som beslutats av 1968 års riksdag (prop. 42, SU 101, rskr 253).

Vad jag här förordat om doktorandstipendiets storlek och om studiemedel till innehavare av doktorandstipendium bör gälla fr. o. m. den 1 juli 1969 för den som bedriver studier enligt den nya studieordningen. De nuvarande licentiand- och doktorandstipendierna bör ersättas — i den takt de blir lediga — med motsvarande antal doktorandstipendier av 10 750 kr. per år. Jag avser att i annat sammanhang föreslå Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser som skall möjliggöra en mjuk övergång till det nya systemet för studiefinansieringen. Den som innevarande läsår innehar licentiand- eller doktorandstipendium enligt hittillsvarande regler och som kommer i fråga till förlängt innehav av stipendium bör sålunda medges rätt att välja mellan att även i fortsättningen erhålla stipendium enligt dessa regler eller att gå över till det nya system som jag här förordat. Den individuella övergången till det nya stipendiesystemet bör ske samtidigt som vederbörande går över till den nya studieordningen. Vad jag förordat i fråga om studiemedel kräver en ändring av 11 § studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401). I enlighet härmed har inom utbildningsdepartementet utarbetats förslag till förordning om ändring i studiemedelsförordningen.

Rätten att erhålla studiemedel är enligt studiemedelsförordningen begränsad till högst 16 terminer. Om särskilda skäl föreligger kan dock studiemedel utgå för längre tid. Som sådana särskilda skäl bör — liksom hittills — kunna räknas att den studerande bedriver framgångsrika doktorandstudier.

Utredningen har vid sitt ställningstagande för ett lönesystem lagt stor vikt vid de förmåner av socialförsäkringskaraktär som en doktorand med studielön automatiskt skulle erhålla. Med en lösning enligt det stipendiealternativ som jag förordar får doktoranden inte utan vidare sistnämnda förmåner. Jag finner det emellertid angeläget att doktorandstipendium förenas med det efterlevandeskydd som erbjuds inom ramen för statens grupplivförsäkring. Den som uppbär doktorandstipendium bör enligt min mening anslutas till denna försäkring på i huvudsak samma villkor som f. n. gäller för den som genomgår av staten anordnad omskolningskurs. Jag förordar efter samråd med chefen för civildepartementet att Kungl. Maj:t inhämtar riksdagens bemyndigande att vidta härför erforderliga åtgärder. Det ankommer i övrigt på Kungl. Maj:t att vid bifall till vad jag förordar rörande studiefinansieringen meddela de bestämmelser som behövs.

5.4 Forskarkarriären

Utredningens principiella överväganden och konkreta förslag till reformerad forskarkarriär vid universitet och högskolor har — som framgått av vad jag redovisat i det föregående — mött stark kritik från remissinstansernas sida. Endast ett fåtal instanser har accepterat den föreslagna organisationen i dess helhet. De allvarligaste invändningarna har enligt min bedömning riktats mot konstruktionen av den föreslagna karriärens första steg, aspirantstadiet. Sålunda har såväl principerna för dimensioneringen av aspirantstadiet som konstruktionen av tjänstetypen kritiserats. Denna kritik har förts fram med särskild skärpa av flertalet remissinstanser på universitets- och högskoleområdet.

I flera fall har remissinstanserna lagt fram ändringsförslag i syfte att det av utredningen föreslagna karriärsystemet skall revideras så att det mer eller mindre klart kommer att stämma överens med nuvarande uppbyggnad av forskarkarriären vid universiteten. I åtskilliga yttranden framhåller man också att begränsade åtgärder inom ramen för nuvarande karriärsystem är tillräckliga för att de mest akuta behoven skall tillgodoses.

Med hänsyn till de synpunkter och den kritik som kommit fram i samband med remissbehandlingen av utredningens betänkande finner jag inte tillräckliga motiv för en genomgripande omstrukturering av tjänstesystemet vid universitet och högskolor. Enligt min mening bör dock vissa jämkningar genomföras inom ett i huvudsak oförändrat tjänstesystem. Jag återkommer i det följande med förslag i dessa avseenden. Dessförinnan vill jag emellertid beröra vissa mera principiella frågor, som diskuterats av remissinstanserna.

I ett stort antal yttranden har framhållits att begreppet forskarkarriär inte får tolkas som en för universitetens och högskolornas interna behov konstruerad steg av tjänster. Tjänstesystemet inom universitetsorganisationen utgör på så gott som samtliga vetenskapliga områden endast en av flera karriärvägar för forskarna. Universitetskarriären måste därför enligt min mening utformas så att man erhåller

största möjliga flexibilitet. Tjänststrukturen bör avvägas så att betydande rörlighet tillåts. Växlingar mellan anställning inom universitetsorganisationen och tjänst inom annan offentlig eller enskild verksamhet bör — till skillnad mot vad som f. n. ofta synes vara fallet — betraktas som normala och önskvärda företeelser. Inom flera för samhällsutvecklingen angelägna forskningsområden torde ett sådant växelspel vara utomordentligt värdefullt från såväl forskarens som samhällets synpunkt.

Jag vill även erinra om vad föredragande statsrådet anfört under avsnittet vissa gemensamma frågor vid anmälan av anslagen till universiteten m. m. för budgetåret 1969/70 (prop. 1969: 1 bil. 10 s. 281) angående forskningsinsatser i samverkan mellan å ena sidan universitet och högskolor och å andra sidan annan statlig samt kommunal och enskild verksamhet. Uppdragsforskningen, vars vidareutveckling enligt min mening är ytterst angelägen, har stor betydelse även från här aktuella utgångspunkter. Genom vidgad samverkan av denna art kan man effektivare utnyttja tillgängliga forskningsresurser samtidigt som man bereder nya möjligheter både för redan etablerade och för blivande forskare att utföra vetenskapliga insatser inom områden som är av betydelse för samhällsutvecklingen. Detta tillskott av vetenskaplig aktivitet vid läroanstalterna innebär i sin tur ökade resurser för såväl handledning som studiefinansiering i den mån uppdragen helt eller delvis kan utföras som led i forskarutbildningen. Bland de områden som härvid kan bli aktuella bör nämnas teknisk och biomedicinsk forskning, pedagogiskt utvecklingsarbete, forskning kring mål och medel i bl. a. socialpolitik och internationellt biståndsarbete, utvecklingsarbete inom miljövårdsområdet samt trafiksäkerhetsforskning.

I detta sammanhang vill jag vidare stryka under den stora betydelse forskningsråden har för initiering och vidareutveckling av forskningsinsatserna. Forskningsrådens resurser har under senare år kraftigt förstärkts. Anslagen till forskningsråden inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde har sålunda mer än femfaldigats under den senaste tioårsperioden. Härigenom har ett stort antal forskare kunnat beredas tillfälle att under kortare eller längre perioder koncentrerat ägna sig åt forskning. Vidare har det varit möjligt att med hjälp av forskningsrådsanslag och det av råden disponerade anslaget till särskilda forskartjänster ta till vara framstående forskarbegåvningar, som inte kunnat beredas tjänst inom den reguljära universitetsorganisationen. Liksom bl. a. universitetskanslersämbetet vill jag här betona att det i princip inte är universitetens uppgift att bereda förtjänta forskare tillfälle till tryggad vetenskaplig verksamhet. Enligt såväl ämbetets som min mening bör den rörliga medelsreserv som behövs bl. a. för detta ändamål på den statliga sektorn knytas i första hand till forskningsråden. Dessa har genom sin ställning som riksorgan med företrädare för de lokala forskningsaktiviteterna goda förutsättningar att — i samarbete med universitetskanslersämbetet — göra den prioritering av behoven som är nödvändig för att tillgängliga resurser skall kunna utnyttjas på bästa sätt. Jag finner mig sålunda inte kunna tillstyrka den av utredningen föreslagna forskartjänstreserven.

Forskarkarriären bör enligt min mening vara uppbyggd så att forskarna i ökad utsträckning söker kontakt med den vetenskapliga verksamhet som bedrivs utanför universiteten. Som jag nyss anfört anser jag att rörlighet mellan universiteten och samhället i övrigt är stimulerande för bl. a. forskarna och deras verksamhet. Därtill kommer att antalet fasta forskartjänster inom universitetsorganisationen kan beräknas även framgent vara genomsnittligt väsentligt lägre än det antal personer som efter avslutad forskarutbildning vill fortsätta med vetenskapligt arbete. Enighet synes i allt väsentligt råda om att basen i tjänstesystemet bör göras förhållandevis bred, så att så många lovande forskarbegävningar som möjligt kan beredas meriteringsmöjligheter efter avslutad forskarutbildning. Ett mindre antal remissinstanser hävdar emellertid att rekryteringstjänsterna vid universitet och högskolor bör konstrueras som fasta tjänster. Enligt min mening talar övervägande skäl mot ett sådant system.

En reformering av forskarutbildningen kommer att leda till att forskaren i normala fall träder in i karriären vid väsentligt lägre ålder än f. n. Det synes därför rimligt att det i botten på tjänstesystemet även i fortsättningen finns tidbegränsade rekryteringstjänster. Antalet rekryterings- och befordringstjänster bör dimensioneras främst efter forskningens och forskarutbildningens behov och med hänsyn till de resurser som kan avdelas för dessa ändamål. Det är väsentligt att därvid även forskningssektorn utanför universitet och högskolor beaktas. Därutöver måste man emellertid ta hänsyn till även sådana faktorer som växlande rekryteringsförhållanden inom skilda forskningsområden.

Även i övrigt synes mig det nuvarande tjänstesystemet i forskarkarriären i stora drag ändamålsenligt. I vissa avseenden är det dock enligt min mening motiverat att justera de befintliga tjänstetypernas konstruktion. Befordringstjänsterna bör utformas så, att den forskare som befordras inom universitetsorganisationen successivt når större anställningstrygghet. Jag återkommer till detta i samband med förslag om ändring av docenttjänsternas konstruktion.

Forskarassistenttjänsterna har allmänt omvitnats vara en i de flesta avseenden lämpligt utformad tjänstetyp. Från universitetshåll har man särskilt framhållit värdet av att denna tjänstekonstruktion medger varierande former för uttaget av tjänstgöringsskyldigheten. Behörighetskravet för extra ordinarie tjänst som forskarassistent är f. n. licentiatexamen eller motsvarande vetenskaplig kompetens. Förordnandetiden är maximerad till sammanlagt nio år. Jag anser att forskarassistenttjänsterna väl fyller de krav som bör ställas på den tidsbegränsade tjänst som — enligt vad jag tidigare anfört — bör utgöra basen i forskarkarriären. Tjänstetypen bör därför behållas i allt väsentligt oförändrad. Med hänsyn till att forskarassistenttjänsterna i princip skall vara genomgångstjänster bör bestämmelserna rörande nämnda tjänster ändras så att förordnandetiden begränsas till högst två perioder om vardera tre år. En följd av utbildningsreformen är vidare att behörighetskravet bör fastställas till doktorsexamen eller motsvarande vetenskaplig kompetens. Undantag från denna huvudregel bör emellertid kunna medges om särskilda skäl före-

ligger. Jag finner sålunda att det av bl. a. rekryteringsskäl bör vara möjligt att — såväl i ett enskilt fall som i fråga om grupper av ämnen — förordna även den som bedriver studier för doktorsexamen till innehavare av forskarassistenttjänst. Kungl. Maj:t äger meddela närmare bestämmelser i berörda avseenden.

Fördelningen av befintliga tjänster som forskarassistent mellan olika fakulteter är f. n. tämligen ojämn. Vid vissa fakulteter — bl. a. de humanistiska — finns denna tjänstetyp över huvud taget inte. Av mitt ställningstagande i fråga om basen i forskarkarriären följer att jag räknar med att antalet forskarassistenttjänster måste ökas successivt under de närmaste åren.

Den årliga ökningen liksom fördelningen på skilda fakulteter får prövas i vanlig ordning. Till frågan om medel för inrättande av ytterligare forskarassistenttjänster nästa budgetår återkommer jag i det följande. Jag vill emellertid redan här framhålla att jag anser att forskarassistenttjänster i fortsättningen skall finnas även vid de humanistiska fakulteterna.

Enligt vad jag nyss uttalat bör forskarkarriären vara konstruerad så att forskarna successivt når större anställningstrygghet vid befordran inom universitetsorganisationen. I dagens karriärsystem har denna fråga särskild betydelse vid de extra ordinarie *docenttjänsterna*. En av anledningarna till att karriärfrågorna togs med i forskarutredningens uppdrag var den kritik som riktats mot att docenter vid förordnandets utgång — ofta vid relativt hög ålder — kunde bli tvungna att gå över till verksamhet som mindre väl stämde överens med deras utbildning och kvalifikationer. Vad jag förordat beträffande basen i forskarkarriären — en begränsning av förordnandetiden till sex år på forskarassistenttjänst — bör enligt min mening följas av ökad anställningstrygghet för innehavare av docenttjänst. Vidare är det angeläget med hänsyn till läroanstalternas forsknings- och utbildningsverksamhet att möjligheterna att behålla eller förvärva framstående forskare och handledare förbättras. Dessa mål kan nås genom att universitetsmyndigheterna ges möjlighet att medge ytterligare förordnanden på docenttjänst utöver nuvarande maximitid av sex à sju år. Det bör dock framhållas att denna lösning på längre sikt kan leda till viss blockering av docenttjänsterna. Av detta skäl är det angeläget att betona att möjligheten till förlängt förordnande som docent utöver sex år inte skall betraktas som en ovillkorlig rättighet. Mot bakgrund av vad jag här anfört finner jag att Kungl. Maj:t i annat sammanhang bör bemyndiga universitetskanslersämbetet att från fall till fall — efter prövning av dels vederbörandes vetenskapliga och pedagogiska insatser, dels föreliggande särskilda omständigheter — meddela förlängning av docentförordnande med högst tre år i sänder. Den som erhåller förlängt förordnande som docent bör i större utsträckning än under sina sex första förordnandeår delta i institutionens verksamhet. Undervisningsskyldigheten för docent — 75 timmar undervisning per läsår eller motsvarande antal timmar i form av andra tjänstegöromål — bör därför ökas till 125 timmar per läsår fr. o. m. det sjunde året av förordnandetiden. Tjänstgöringen bör i största möjliga

utsträckning fullgöras i form av forskarhandledning. I övrigt bör docenttjänsterna behållas oförändrade.

Det nuvarande systemet med antagning av s. k. oavlönade docenter bör enligt min mening tills vidare finnas kvar. I anslutning härtill vill jag anmäla min avsikt att i annat sammanhang föreslå Kungl. Maj:t att ändra gällande bestämmelse att docenttjänster är avsedda för framstående docenter vid vederbörande läroanstalt så, att sökande med motsvarande meriter från annan läroanstalt kan komma i fråga på lika villkor.

Behovet av större resurser för forskarutbildning — såväl handledning som kurs- och seminarieundervisning — motiverar enligt min mening att antalet docenttjänster ökas successivt. Ökningstakten liksom fördelningen på fakulteter får prövas i det årliga budgetarbetet.

Eftersom förhållandena växlar mellan fakulteterna vad gäller behovet av tjänster på forskarassistent- och docentnivå bör båda dessa tjänstetyper ses i ett sammanhang vid avvägningen av vilka resurser som bör tillföras universitets- och högskoleorganisationen. Min medelsberäkning för nästa budgetår, till vilken jag återkommer i det följande, avser att möjliggöra inrättande av sammanlagt ytterligare 90 docent- och forskarassistenttjänster utöver de tjänster, för vilka medel beräknats i årets statsverkproposition.

De *särskilda forskartjänsterna* vid forskningsråden kommer enligt min bedömning även i fortsättningen att ha stor betydelse när det gäller att ta till vara forskarbegävningar. Jag utgår därför från att denna tjänstetyp skall behållas i stort sett oförändrad. Liksom utredningen och flertalet remissinstanser finner jag det emellertid angeläget att innehavarna av nämnda tjänster knyts fastare till den lokala universitetsorganisationen. Tjänstgöringsförhållandena för rådsforskarna bör närmast till dem som gäller för universitetslärarna i övrigt. Särskilt angeläget är det att dessa i regel högt kvalificerade forskare utnyttjas som handledare i ungefär samma omfattning som innehavare av docenttjänster. En anordning av detta slag synes också vara i linje med rådsforskarnas egna önskemål. De får nämligen därigenom bättre möjligheter att rekrytera medarbetare till sina forskningsspecialiteter. Ändring av åliggandena för nuvarande tjänsteinnehavare bör ske i samband med eventuellt omförordnande.

Forskardocenttjänsterna fyller i dag i stort sett samma funktion som de förlängda docentförordnandena i fortsättningen avses få. Jag vill i sammanhanget erinra om att Kungl. Maj:t — i avvaktan på statsmakternas ställningstagande till förslagen från forskarutredningen — alltsedan budgetåret 1965/66 medgett förlängda förordnanden för innehavare av forskardocenttjänst, vilkas andra treårsförordnande löpt ut (jfr prop. 1965: 1 bil. 1 s. 347). I samband med förlängt förordnande har i regel en ny tjänst som forskardocent inrättats för att blockering på denna tjänstenivå skulle undvikas. De nuvarande innehavarna av forskardocenturer är ge-

nomgående högt kvalificerade vetenskapsmän — i många fall kompetentförklarade för professur. Om forskarassistent- och docenttjänsterna konstrueras i överensstämmelse med vad jag här funnit ändamålsenligt, faller behovet av forskardocenttjänster bort. Denna tjänstetyp bör därför enligt min mening avvecklas. Samtliga befintliga forskardocenttjänster bör den 1 juli 1969 omvandlas till personliga, icke tidsbegränsade tjänster för nuvarande innehavare, förutsatt att dessa tillträtt sådan tjänst senast vårterminen 1969. Med hänsyn till de särskilda omständigheterna — tjänstetypens förestående avveckling och tjänstinnehavarnas genomgående höga vetenskapliga kompetens — finner jag att forskardocent efter ansökan och prövning av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bör kunna erhålla personlig tjänst som biträdande professor av den typ som jag kommer att föreslå i det följande.

I forskarkarriären vid universitet och högskolor finns i dag två tjänstetyper, som till formen är ordinarie, nämligen dels *professurerna*, dels *tjänsterna som laborator, observator, preceptor och prosektor*. Därjämte finns enstaka andra tjänster på samma nivå som laboraturerna. Även enligt forskarutredningen bör den fasta karriären bestå av två tjänstetyper, professur och tjänst som biträdande professor. Dessa tjänster skall enligt utredningens förslag i fråga om åligganden m. m. vara i stort sett identiska. Flertalet remissinstanser har accepterat denna konstruktion. Ett mindre antal har dock efterlyst en klarare gräns mellan de båda kategorierna. Några instanser har förordat ett större antal steg i den fasta karriären med hänvisning till den stimulans som ett sådant arrangemang antas kunna ge.

Utredningens förslag i detta avseende bör enligt min mening inte föranleda någon åtgärd. Benämningen på den tjänstekategori som i forskarkarriären ligger närmast under professurerna — dvs. laboraturer, observaturer, precepturer och prosekturer samt de tidigare nämnda tjänsterna på motsvarande nivå — är emellertid oenhetlig. Med hänsyn härtill finner jag att tjänstetiteln för ifrågavarande kategori vid de högre utbildningsanstalterna bör vara biträdande professor. Detta innebär självfallet inte några organisatoriska förändringar.

Från det förut nämnda anslaget till provisoriska åtgärder för forskarutbildning, forskarhandledning m. m. har utgått medel för bl. a. inrättande av extra tjänster som laborator (motsv.). Dessa tjänster bör i analogi med vad jag nyss anfört i fortsättningen benämnas tjänster som biträdande professor. Vid min anslagsberäkning i det följande tar jag — med hänsyn till behovet av förstärkta resurser för kvalificerad forskarhandledning — upp medel som möjliggör inrättande av ytterligare ett tiotal extra tjänster som biträdande professor.

Vad jag här förordat i fråga om ändrad konstruktion och benämning av vissa tjänstetyper bör tillämpas från den 1 juli 1969. Kungl. Maj:t äger meddela de bestämmelser som erfordras.

5.5 Tillsättningsförfarandet

Av vad jag anförde i det föregående i fråga om forskarkarriärens utformning följer att endast de av utredningens förslag om tillsättningsförfarande som avser tjänst som professor behöver beröras här. Utredningens förslag i detta avseende innebär — som jag i det föregående redovisat — att det nuvarande förfarandet behålls i sina huvuddrag men att tidsåtgången reduceras i betydande utsträckning. Majoriteten av remissinstanserna har emellertid, som framgått, efterlyst en mer genomgripande revision av det nuvarande tillsättningssystemet. Ett stort antal instanser har föreslagit att denna fråga skall utredas på nytt. Jag delar universitetskanslersämbetets uppfattning att innehavare av professur bör kunna utses på enklare sätt än vad utredningen föreslagit. Enligt min mening bör därför denna fråga ytterligare övervägas. I avvaktan på att ställning kan tas till ett nytt förslag, bör dock — inom ramen för ett i princip oförändrat system — vissa av de åtgärder genomföras som forskarutredningen föreslagit i syfte att tidsåtgången skall reduceras. Detta gäller bl. a. i fråga om specimenstiden för de sökande och tiden för de sakkunnigas granskning av de sökandes vetenskapliga arbeten. Det ankommer på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga bestämmelser i dessa hänseenden.

6. Hemställan

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- a) anta förslag till *förordning om ändring i studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401)*,
- b) godkänna de riktlinjer för forskarutbildning och forskarkarriär m. m., som jag förordat i det föregående,
- c) bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om grupplivförsäkring för innehavare av doktorandstipendium.

7. Anslagsberäkningar för budgetåret 1969/70

7.1 Vissa kostnader för reformerad forskarutbildning m. m.

I riksstatförslaget för nästa budgetår har under åttonde huvudtiteln förts upp ett preliminärt beräknat belopp av 8,6 milj. kr. till Vissa kostnader för reformerad forskarutbildning m. m. (jfr prop. 1969: 1 bil. 10 s. 347). Under förevarande anslag tar jag upp medel för vissa nya tjänster vid de läroanstalter, för vilka universitetskanslersämbetet är central förvaltningsmyndighet. Medelsbehovet för studiefinansiering, forskarutbildning och forskarhandledning kommer att beaktas i det följande.

Som redan framgått av vad jag anfört i fråga om forskarkarriärens uppbyggnad skulle en medelsanvisning enligt mina beräkningar för nästa budgetår göra det möjligt att inrätta sammanlagt ytterligare 90 docent- och forskarassistenttjänster utöver de tjänster, för vilka medel beräknats i årets statsverksproposition. Av de nytillkommande tjänsterna bör 20 inrättas som extra ordinarie docenttjänster. Kungl. Maj:t bör i annat sammanhang — efter förslag av universitetskanslersämbetet — besluta om fördelningen av dessa tjänster mellan fakulteter/sektioner och läroanstalter.

Innan jag redogör för min medelsberäkning i fråga om forskarassistenttjänster, vill jag framhålla att Kungl. Maj:t i annat sammanhang bör medge att medel, som anvisats under posten Ersättning åt extra universitetslektorer, tillfälliga lärare, assistenter och övningsassistenter samt arvoden åt speciallärare och biträdande lärare vid de tekniska fakulteterna, skall få tas i anspråk för inrättande nästa budgetår av högst 10 extra ordinarie forskarassistenttjänster vid nämnda fakulteter. Vidare bör Kungl. Maj:t i annat sammanhang medge att på motsvarande sätt medel som anvisats för assistenttimmar och kursanslag vid de medicinska fakulteterna, skall få tas i anspråk för inrättande nästa budgetår av högst 10 extra ordinarie forskarassistenttjänster vid sistnämnda fakulteter.

Utöver här nämnda 20 forskarassistenttjänster bör för nästa budgetår medel anvisas för 50 nya extra ordinarie forskarassistenttjänster. I fråga om fördelningen av de nytillkommande forskarassistenttjänsterna på dels fakulteter, dels läroanstalter bör Kungl. Maj:t — efter förslag av universitetskanslersämbetet — besluta i annat sammanhang.

För här angivna ändamål bör i riksstaten för nästa budgetår föras upp ett förslagsanslag av 3 878 000 kr., benämnt Vissa kostnader för reformerad forskarutbildning m. m. Av praktiska skäl bör emellertid kostnaderna för avlöningar vid ifrågavarande tjänster bestridas från berörda fakulteters anslag till avlöningar till lärarpersonal. Dessa anslag kommer härigenom att belastas med högre belopp än som beräknats i riksstatförslaget. Det av mig nu förordnade anslaget kommer sålunda att fungera som s. k. täckningsanslag för riksstaten.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen
att till *Vissa kostnader för reformerad forskarutbildning m. m.*
för budgetåret 1969/70 under åttonde huvudtiteln anvisa ett
förslagsanslag av 3 878 000 kr.

7.2 Särskilda åtgärder för forskarutbildning

1967/68 Utgift	301 673 ¹
1968/69 Anslag	2 300 000 ¹
1969/70 Förslag	3 400 000

¹ Anslaget Provisoriska åtgärder för forskarutbildning, forskarhandledning m. m.

Detta anslag är avsett för förstärkning genom vissa särskilda åtgärder av resurserna för högstadieundervisningen och den vetenskapliga utbildningen vid de läroanstalter, för vilka universitetskanslersämbetet är central förvaltningsmyndighet (jfr prop. 1964: 82, SU 95, rskr 215).

Universitetskanslersämbetet

Enligt ämbetets mening bör de förstärkningsåtgärder som möjliggörs genom förevarande anslag avse främst ämnen, som saknar tillräckliga handlednings- och undervisningsresurser och som har inriktning mot samhällsområden med brist på arbetskraft med högre vetenskaplig utbildning. Från anslaget bör kunna bestri-
das kostnader även för andra forskarutbildningsprojekt, förutsatt att dessa godkänns av ämbetet. Som exempel på sådana ändamål kan nämnas studieresor enskilt och i grupp, anordnande av centrala kurser, seminarier och konferenser inom företrädesvis tvärvetenskapliga områden.

Enligt ämbetet är det angeläget att möjligheter skapas för läroanstalterna att engagera forskare utanför universitetsväsendet i forskarutbildningen. Dessa forskare bör kunna anställas på antingen heltids- eller deltidstjänster eller mot arvode. Ämbetet finner det vidare värdefullt om en ökning av antalet forskarassistenttjänster kommer till stånd. Dessa tjänster är genom sin konstruktion väl lämpade att knytas till större, från forskarutbildningssynpunkt betydelsefulla projekt. Under förevarande anslag bör enligt ämbetets mening medel beräknas nästa budgetår för sammanlagt 14 extra forskarassistenttjänster.

Förevarande anslag bör enligt ämbetet — under benämningen Särskilda åtgärder för forskarutbildning — för nästa budgetår föras upp i riksstaten med 5,5 milj. kr., vilket skulle innebära en ökning med 3,2 milj. kr.

Departementschefen

Benämningen av anslaget Provisoriska åtgärder för forskarutbildning, forskarhandledning m. m. bör vid ingången av nästa budgetår ändras till Särskilda åtgärder för forskarutbildning.

Som framgått av vad jag förut anfört delar jag ämbetets uppfattning att det är angeläget att forskare utanför universitet och högskolor engageras i forskarutbildningen. Det bör nämnas att Kungl. Maj:t förra året meddelade bestämmelser om arvodering av bl. a. sådana handledare med medel från förevarande anslag. Jag avser att i annat sammanhang föreslå Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser, som vidgar möjligheterna att utnyttja anslaget till också centralt anordnade kurser, seminarier och konferenser. Med anledning av ämbetets förslag att detta anslag skall få användas även för studieresor vill jag erinra om att Kungl. Maj:t förra året föreskrev att fakulteternas materielanslag skulle få tas i anspråk för bl. a. reseersättning till studerande.

I överensstämmelse med vad jag anfört i det föregående beräknar jag här medel i syfte att möjliggöra inrättande av ytterligare ett tiotal extra tjänster som biträdande professor. Min medelsberäkning utgår från att förevarande anslag därvid skall tas i anspråk endast i fråga om mellanskillnaden mellan lönen vid dessa tjänster och kostnaden vid utnyttjande av timarvoderade lärare.

I övrigt räknar jag under detta anslag inte med andra förändringar i förhållande till det nuvarande anslaget än sådana som hänför sig till löneomräkning och lönekostnadspålägg. Jag förordar därför att anslaget för nästa budgetår räknas upp med 1,1 milj. kr.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Särskilda åtgärder för forskarutbildning* för budgetåret 1969/70 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 3 400 000 kr.

7.3 Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier

1967/68 Utgift	8 207 290	Reservation	690 691
1968/69 Anslag	8 186 000			
1969/70 Förslag	10 212 000			

Från detta reservationsanslag utbetalas medel för licentiand- och doktorandstipendier vid de läroanstalter, för vilka universitetskanslersämbetet är central förvaltningsmyndighet, samt vid Handelshögskolan i Stockholm. Innevarande budgetår disponerar berörda läroanstalter sammanlagt 433 licentiandstipendier och 370 doktorandstipendier. Härtill kommer vissa stipendiemedel som universitetskanslersämbetet disponerar. Av dessa medel har innevarande budgetår utdelats 79 licentiandstipendier och 31 doktorandstipendier. Antalet licentiand- och doktorandstipendier vid de till ämbetet hörande läroanstalterna uppgår därmed f. n. till sammanlagt 913. Enligt de bestämmelser som gäller för innevarande budgetår utgår doktorandstipendium med 9 500 kr. och licentiandstipendium med 6 500 kr. för stipendieår om nio månader, varjämte stipendiat efter särskild ansökan kan erhålla tilläggsstipendium.

Universitetskanslersämbetet har — i avvaktan på statsmakternas ställningstagande till 1963 års forskarutrednings förslag — begärt oförändrat anslag för ändamålet.

Departementschefen

Jag har i det föregående förordat att det nuvarande forskarutbildningssystemet skall ersättas med en fyraårig studiegång efter grundexamen fram till en ny doktorsexamen. Vidare skall enligt vad jag förordat befintliga licentiand- och doktorandstipendier ersättas med motsvarande antal doktorandstipendier av 10 750 kr. per år. Dock avses den som innevarande läsår innehar licentiand- eller doktorandstipendium enligt hittillsvarande regler och som kommer i fråga till förlängt innehav av stipendium få rätt att välja mellan att även i fortsättningen bedriva studier enligt äldre ordning och erhålla stipendium enligt nämnda regler eller att gå över till det föreslagna nya systemet. Med hänsyn till vad jag förordat i fråga om doktorandstipendiernas storlek och under antagande att vissa studerande kommer att fullfölja sin forskarutbildning enligt den ordning som hittills gällt räknar jag med en höjning av nu utgående anslag med 1 486 000 kr.

Även i fråga om antalet stipendier har jag i det föregående uttalat mig för en höjning. Med hänsyn bl. a. till att övergången till det nya utbildningssystemet kan beräknas ske fortlöpande under ett par år finner jag att också ökningen av antalet stipendier bör ske successivt. För nästa budgetår räknar jag medel för ytterligare 50 doktorandstipendier vid de läroanstalter, för vilka universitetskanslersämbetet är central förvaltningsmyndighet. Ökningen motsvarar ett belopp av 540 000 kr.

Den som innehar doktorandstipendium enligt det ändrade studiefinansierings-system som jag förordat i det föregående avses få rätt till oavkortat studiemedelbelopp enligt studiemedelsförordningen, dvs. dels ett studiebidrag av 1 750 kr., dels en återbetalningspliktig del av f. n. 6 370 kr. Detta gäller doktorander vid såväl de till universitetskanslersämbetet hörande läroanstalterna som jordbrukets högskolor. De medel som behövs för sistnämnda del av ifrågavarande doktoranders studiemedel bör täckas av det investeringsanslag till studiemedelsfonden som i statsverkspropositionen (bil. 10 s. 490) föreslagits för nästa budgetår bli uppfört med 660 milj. kr. Medelsbehovet för studiebidrag till innehavare av doktorandstipendium, vilket för nästa budgetår kan beräknas till ca 1,7 milj. kr., bör täckas av det i prop. 1969: 16 (s. 26) med 493 milj. kr. upptagna förslagsanslaget till studiebidrag m. m.

Mot bakgrund av vad jag här anfört förordar jag att förevarande anslag för nästa budgetår räknas upp med 2 026 000 kr.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier* för budgetåret 1969/70 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 10 212 000 kr.

7.4 Vissa kostnader för doktorandstipendier vid jordbrukets högskolor

Vid jordbrukets högskolor har för innevarande budgetår anvisats medel för doktorand- och licentiandstipendier samt tilläggsstipendier med sammanlagt 217 900 kr. För budgetåret 1969/70 har i prop. 1969: 1 (bil. 11 s. 49, 79 och 96) under högskolornas förvaltningskostnadsanslag beräknats samma belopp för stipendierna. Högskolorna disponerar sammanlagt 22 stipendier, varav 13 licentiand- och 9 doktorandstipendier. Dessutom kan vid dessa högskolor — liksom vid universiteten — utdelas tilläggsstipendier. Med hänsyn till den ändring av forskarstipendierna, som jag tidigare förordat, kommer stipendiekostnaderna vid jordbrukets högskolor att för budgetåret 1969/70 stiga till sammanlagt 237 000 kr., vilket innebär en ökning i jämförelse med vad som beräknats i 1969 års statsverksproposition med ca 20 000 kr.

Efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet räknar jag med 23 doktorandstipendier för budgetåret 1969/70. Med hänsyn härtill förordar jag att i riksstaten för nästa budgetår förs upp ett anslag av 30 000 kr., benämnt Vissa kostnader för doktorandstipendier vid jordbrukets högskolor. Av praktiska skäl bör emellertid hela kostnaden för stipendierna bestridas från högskolornas förvaltningskostnadsanslag. Dessa anslag kommer härigenom att belastas med högre belopp än vad som beräknats i riksstatförslaget. Det av mig nu förordade anslaget kommer sålunda att fungera som s. k. täckningsanslag för riksstaten.

I sammanhanget vill jag erinra om vad jag nyss vid min anmälan av reservationsanslaget till stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier anfört om studiemedel för dem som innehar doktorandstipendium.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Vissa kostnader för doktorandstipendier vid jordbrukets högskolor* för budgetåret 1969/70 under nionde huvudtiteln anvisa ett anslag av 30 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Gunnel Anderson

INNEHÅLL

	Sid.
Förslag till förordning om ändring i studiemedelsförordningen	3
1. Inledning	5
2. Nuläget	7
2.1 Forskarutbildningen	7
2.2 Studiefinansieringen	11
2.3 Forskarkarriären	13
2.4 Tillsättningsförfarandet	17
3. Utredningen	19
3.1 Forskarutbildningen	19
3.2 Studiefinansieringen	24
3.3 Forskarkarriären	27
3.4 Tillsättningsförfarandet	33
3.5 Vissa kostnadsberäkningar	35
4. Remissyttrandena	37
4.1 Allmänna synpunkter	37
4.2 Forskarutbildningen	41
4.3 Studiefinansieringen	51
4.4 Forskarkarriären	54
4.5 Tillsättningsförfarandet	59
5. Departementschefen	63
5.1 Allmänna synpunkter	63
5.2 Forskarutbildningen	65
5.3 Studiefinansieringen	74
5.4 Forskarkarriären	78
5.5 Tillsättningsförfarandet	84
6. Hemställen	85
7. Anslagsberäkningar för budgetåret 1969/70	86
7.1 Vissa kostnader för reformerad forskarutbildning m. m.	86
7.2 Särskilda åtgärder för forskarutbildning	87
7.3 Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier	88
7.4 Vissa kostnader för doktorandstipendier vid jordbrukets högskolor	90